

Sarangadhara.

An original drama
in 5 acts.

BY
A. NARAYANADAS.

VIZIANAGRAM.

L. K. S. Rao's S. V. V. Press.

1921.

Price one rupee.

శ్రీకృష్ణ దేవరాయలగ్రంథ భాషాశిల్పం
మైసూరు, హైదరాబాద్

210

సా రంగ ధర నాటకము

31462

బ్రహ్మశ్రీమదజ్ఞానాభిషేకాచార్యుల గానము
విరచితము.

శ్రీకృష్ణ దేవరాయలగ్రంథ భాషాశిల్పం
మైసూరు, హైదరాబాద్. 1.

586

మొదటికూర్పు 500 పుటలు.

విజయనగరము.

శ్రీవేదవ్యాసముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితము.

1921.

కాపీరైట్ రిజర్వ్.

ప్రొఫెసర్, మైసూరు. 1-0-0.

148 94

894 8132
WAR-5

31462
11/12/77

31462
11/12/77

తీర్మాన దేవరాయార భాషానిలయము సుల్తాన్‌జూర్, హైదరాబాద్. 1.

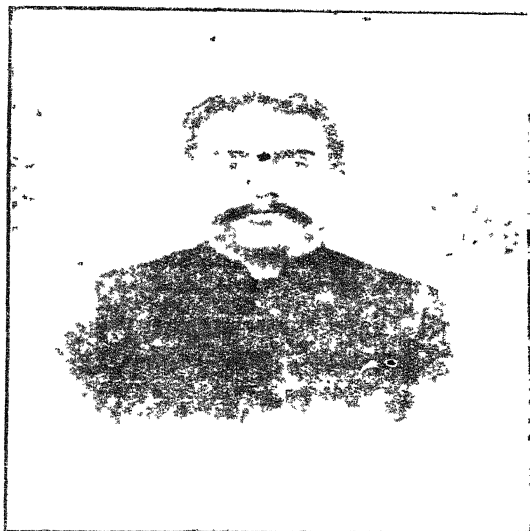
ఈనాటికమునంజిలి పాత్రములు.

పురుషులు.

1. రాజరాజనరేంద్రుడు రాజు
2. మంత్రి
3. సారంగధరుడు యువరాజు(కథానాయకుడు).
4. సుబుద్ధి సారంగధరునిచెలికాడు(మంత్రి)కుమారుడు)
5. మహాకవిగాయకశిరోమణి.
6. పురోహితుడు
7. గిలిగింత విమాపకుడు
8. గిజగన్న రంగులువేయువాడు
9. జబ్బన్న హంతకనాయకుడు

స్త్రీలు.

1. రత్నాంగి రాజరాజనరేంద్రునిపెద్దభార్య.
(కథానాయకునితల్లి)
2. చిత్రాంగి రాజరాజనరేంద్రునిచిన్నభార్య
(కథానాయిక)
3. సలవంత రత్నాంగిదాసి
4. అంజంత చిత్రాంగిదాసి

Mr. A. Narayanadas.

శ్రీరస్తు.

సా ర ం గ ధ ర నాటకము.

నాంది.

ను. తనువుంజెంచగఁ దల్లియై ధనములం ♦ దంజేయగందంకియై
మనముందిదగ నొజ్జలై నుఖములం ♦ బాపింప నిల్లాలనై
కొనసాగింపగఁ బుత్తుడై భయములం ♦ గొప్పంగ భూపాలుడై
యనయం బీశ్వరుడీశభాసదులఁ గ ♦ ల్యాణంబు లందిచ్చుతన్.

సూత్ర) — (నాద్యంతమున తెఱవ)క్కచూచి) అమ్మాయీ!

నటి — (ప్ర)వేశించి) అయ్యా! సెలచేమి?

సూత్ర) — కంటివా?

గీ. చగలా పలుతెఱగుల ♦ చనులందు డెస్సిన
మనను నేదదేర్చు ♦ మనదు నాట్య
కాలయనేడు మంచి ♦ చలివేంద్రిఁ జేరనీ
జనుల వింతచవులఁ ♦ దనుచవలయు.

గీ. కంటివా! కాలిదాసాది ♦ కవుల నాట
కములు నెల్లరు వివగ శ ♦ క్యముకాఫ్
కానఁ బని నాటనుండియు ♦ వీనుల కెఱు
కవడు తీయనిమాట ప ♦ ల్కవలె నిపుడు.

విదియునుం రాకి.

ఉ. అద్దముబోలి యీజగమునం ♦ దఱికిం గనుపర్చు తప్పలం
దిట్టం మంచిచేయు గడు ♦ వీయని పాటలనించు వీనులం.

గొట్టి భవంబులోన నమ ధీ కూరెడు నంచుట జూడవచ్చితి

పెద్ద లిక్కెనాటకము ధీ వీరికి నేడుక నే ను జాలెడున్.

నటి—తిమకిరియోలో చనమేల? శాశిమొక్క చిక్రొత్త
యొకనింత యనునామత తా మెఱుంగునిదా?

సూత్ర—బానా నిప్పటి కవులుచేసిన నాటకంబుల నొక
కంటిదాని నేనెంచునంతలో నీవెద్దియైంబాడి సభ్యులకు విం
గొనబడుము. చూడ!

గీ. ఎండ యొక్కొలది ధీ కొండయొక్కొడువట్టు

లెండ దిగుకొలది ధీ గొండ దగిన

పోలిగ గట్టమలభి ధీ ములవాపువైకాళి

దినము గూర్చి పాట ధీ దెలుపవలయు.

నటి— చిత్రము.

వసంత్—చతురశ్రగతి.

సంతోసముగ వసంత్మువచ్చెను - కంతునిబలము - గవలన్ హచ్చెను॥

చెలుస్తగమావిడిచెట్టులుగాచెను - పోలుపుగ నెల్లెడ - మెల్లలుపూచెను॥

తుమ్మెదలలరులచొప్పిగ నాడెను - సమ్మరముఁ బికి - సంఘము నాడెను॥

అసలుఁడుపిదప - లందునడాఁగెను - తుణములపగిది నిశల జనసాగెను॥

సూత్ర—అహో! సీగానాధికార మారాజరాజుచేయిమి
‘చతురశ్ర’ తి సగిను నడ్డపగించెను.

(అవి లావునది నిష్క్రమింకొరు).

సూత్ర—ఇది.

కృష్ణు.

సా ర ం గ థ ర నా ట కే యు.

పరిధమాంకము.

[రాజు రాజులైదుని కొల్వకూలము.]

(కవివేదము— రాజు, మంత్రి, కవి, ఓడూ, కాట పరివారము.)

రాజు— నేడొక్కొక్కకూలముం బావ గనదేమో ?
యల్లాసమగుచుండెను. చుంతిరి!

మంత్రి— ప్రిభువూ కాశీతులం జూచినపు నిల్వకము
గలుగుట నహంబేక నా!

కవి— అశీతుల పరికనందర్శన పరిభోజములకు ముగ్య
ప్రకాశము.

రాజు— నుగూడవిగాయః శిరోముఖ! నమస్కరితము.

కవి—

గీ. అశ్రీకులపాల బాహ్యుః * మమలయెట్టి

శౌర్యుం గోవిందులచేత * పాత్రికలయె

సహకు శ్రీనివాస క * శీ * మము

లిమ్మగూడ పంపి * , స్వరూపము.

రాజు — మంత్రి! ఈయెడల మనరాజ్యమెట్లు కలిగించెను? కావు లెట్లున్నవారలు?

మం— సకలధర్మస్వరూపులయిన తాము రాజ్య మొనర్చు నెవ్వనికెప్పుటికి నేయేలోప మైననుండ నేరము. నవధాన్యములును సమృద్ధిగ కలిగించినవి. కొబ్బరి, మావి, పోక మొదలగువృక్షములు, పత్తి, నీలి మొదలగు సస్యములు మెండుగఁబంపింపి. కాలోపయోగముగ నర్జములు గురియుచుచే నేకోగంబులందగు లకి ప్రజాభివృద్ధియుం బశువృద్ధియునగుచున్నది. కావులందఱు నేలికకటాక్షంబున సుముఖులై శ్రవణాయములఁభివృద్ధి నేయుచున్నారు.

రాజు— మాతవసెల్లపుడును మారాజ్యము సమృద్ధిగకలిగి పవలెననియును, మాప్రిజలెల్లరును హాయిగనుండు వలెననియునుండుదా

మం— చిత్తము. న్యదేశప్రిజలయం దేల్లెలకల ప్రియ లోకనిభ్యాతమే? యేలనన? ఏలినవారెన్ననుం బైరాజ్యములు లంకేరి ధనము వ్యయపర్చలేదు. ఇచటివారింగాదని విదేశీయులకు సొమ్ముకొల్లఁబెట్టలేదు. సంతతమేలినవారిసమక్షమందుం గలమాబోటి ముఖ్యసేవకులందుఁ దమకుఁగటాక్షముండుటవిత కాదుగాని, కావులు మొదలుకొని యారాజ్యమునందలి మెల్లయితర ప్రజలనుఁ బేర్వేర తాముదెలిసికొని కాపాడుచుంట యత్యద్భుతముగనన్యదేశస్థులుగూడ, జెప్పుకొనుచున్నారు.

రాజు— సంతోషము. (కవిదేశచూచి) కవికులమణి!

మన విద్యాపాఠశాల లెట్లున్నవి ?

కవి—

సీ. కనిపెట్టినారు నూ ♦ తన దేశములను న
 తుత్రంబులం గోళ ♦ కాస్త్రప్రవిదులు,
 కనిపెట్టినారు నూ ♦ తన మూలికాలోహ
 చయగుణముల నైద్య ♦ కాస్త్రప్రవిదులు,
 కనిపెట్టినారు నూ ♦ తన యంత్రసామగ్రి
 జనహితంబుగ శిల్ప ♦ కాస్త్రప్రవిదులు,
 కనిపెట్టినారు నూ ♦ తన భాష్యముల వేద
 సమితికల్గెన్ శబ్ద ♦ కాస్త్రప్రవిదులు,
 కాస్త్రముల నన్యదేశ భా ♦ పలఁబురాణ
 ములనుఁ దెనిగించుచుండి, క ♦ పులును చింత
 కావ్యములఁ, జుతిల, గ్రొత్త ♦ కథల, నాట
 కముల, నగడితముగఁ గల్ప ♦ నములఁజేసి.

రాజు— ఓహో ! జ్ఞానకమునకు వచ్చినది. చిరంజీవి సారంగధరుఁడు సంగీతమందేగాక కపిత్థమునందుఁగూడ నెక్కుడు ప్రజ్ఞకలవాడని తెలియవచ్చెను.

కవి—

గీ. సహజ సంగీత సాహిత్య ♦ సంపదయును,
 ధ్యాన కాంక్షిన్య వికామా ♦ దాన్యములును,
 చక్కదనము స్వతంత్ర రా ♦ జ్యంబునోర్పు,
 బరగు గాజేడి ? సారంగ ♦ ధరుఁడు ధక్క.

రాజు— తొల్లినంతానములేక చింతలంబొంది యెంతయో

శరంబుగలిపి శుభకలకరమేర్పరుకయినచే నేనిబ్బలకునిగాంచుట మీకెల్లరసం దెల్లమేకదా?

మం— మహాప్రభూ! అదిచిదము. ఇంతేగాక, చిరంజీవి సారంగధరుచకునూ, నాబిడ్డలకునుబుద్ధిని మిగులస్నేహముగ లుగుటచే, యువరాజనుగుణములను నాపుత్రునిమ్మంబుచెబు తిడినము ఏనులవిగడుగ విచుచుండును. మరియు, సర్వచోని ఘోరి బ్రతిధిగన్న ధర్మరాజుగారుగూడ “సర్వేత్థాను హస్తో” అని కార్యాధిమై యనత్యసూచనజేసి ‘శంకరి’ అని స్వస్థకొనిరిగారి, యీశ్వరవరజనితుడగు సారంగధరు హోవత్సహించు గల్గవలెకెనట్లు వినలేదు.

రాజు— యెవలగురా! చూడక?

ద్వారపాలకుడు— (ప్రవేశించి) మహాప్రభూ!

రాజు. ఓరీ! చిరంజీవి సారంగధరుని, సుబుద్ధినివేము గాఁ దోడుకొనిరమ్ము

ద్వార— చిత్తము. (అని పక్కమించును.)

రాజు— మహాకవిగారుకళిరోమణి! తామురవాజసంగీత కవితాపితారదులగుటవలనగాదా నెచ్చెలికాండుగునాబాలురకీ విదిలందంతగాఁ బ్రాప్తియముకదిలెను. చిరకాలమునుంజినా ‘‘శంధియమున్నది. సంస్కృతాంధ్రములంగూలంకషముకల’ సినతామెల్లుచెప్పెవరో? మార్దచంబనసేభాపయెక్కుడు”

కవి— దేవా! ఇదియొక సందియమా?

గీ. మెలక శోతదము, * దలియూ నహి నలు,

నాగ నగదనము, * ఘన తో.

లే, తీయవము, * తేమగునకే కాని

వగున నన ప్రలాభ్య * భావశేష ?

రాజు— ఔను ! తెనుగులు ప్రియాలిత్యము, సంస్కృత మునకు పురుష గర్వతయు సహములు.

(నారంగభటుడు, ను బద్దయు ప్రవేశించుడు.)

నారం— ఏలినచారు నమస్కారము.

రాజు— చిరంజీవ.

సుబు— ఏలినవారికి నమస్కారము.

రాజు— చిరంజీవ.

నారం— గురుశిరోమణీ ! అభివాదనము.

కవి— చిరంజీవ.

సుబు— గురుశిరోమణీ ! నమస్కారము.

కవి— చిరంజీవ.

రాజు— కూర్పుండును.

(నారం- సుబు- చిత్తము. అని యట్లుచేయుదురు.)

గిలి—చిత్తము. అట్టు, అప్పచ్చి, నారె, బూరె, లెండు.

దగ్గరగూర్పుండువలెను. రాజుగారియొద్ద నందఱిక్తన్న మొదటి నన్నన నాది, నాకు కుష్టుదీ ?

కవి—

గ. నాను. గిరిగిరి ! లక్షల * నందుకొనియు,

నీ నాని మున్న * దొక్కెంత

కూటితోఁనుష్టపాండు ని ♦ కుక్కకప్పిల్ల

కుసు, మఱియునును, మొరటిను ♦ న్నచలులగుచె ?

రాజు— బాగుగా సెలవిచ్చితిరి. (సారంగధర, సుబుద్ధులనుచూచి) మీపాటవినిచిరకాలమయినది. మీతెనిమిదేండ్లబుశుతలైయున్నప్పుడువింటిని. ఇప్పుడెంతయభివృద్ధి నొందియుండునో ? కవగూడి హాయి నొనర్చును.

గిలి— లెండు. మీరుపాట నాకుకప్పిల్లయాట.

సారం—సుబు—

కంఠరాధకణము—ఏకతాళము.

ష॥ వీలినవారి పాలనమున - నెల్లజనులు మనుచుండిరి నుఖమున॥

ఆ॥ కాలయోగ్యమయినానలుగురియునుగౌరవజాతరకనులపండువై॥యే॥

ఁ. చిచ్చగాండ్రు మఱి బీదలులేరు - పచ్చెపుకనమగపడఁబోవుట॥

పచ్చిక బయలుల పశువులు నిండెను - హెచ్చగవృక్షము లెల్లయు బండెను॥ యేలి॥

కవి—

గీ. చిన్నివారిదారమిపాట ♦ వెన్నముద్ద

లేసినట్టులు, జువ్వల ♦ నెగచినట్లు,

సన్న, చెలఁబేలి, జాజులు ♦ జన్మనట్లు

చిన్నితూడేనె పయిబయి ♦ జిందనట్లు.

గిలి— నాకుకప్పిల్లయాడి యలసినది.

సారం— యెత్తుకొనుము.

గిలి— ధర్మరాజుగారంతటివారే స్వర్గమునకుఁబోవునపుడు సయితము కుక్కందలనెక్కించు కొనగా నేనెత్తుకున్న తప్పా ?

కవిశ్వరుడుగాదూ ! పాక్షికము సేసెదరా ? నాకుక్క పెల్లగూనుగూడ వణికంచరా ?

కవి—

గీ. పక్కపిల్లరొ నీయాట * చక్కదనము
నెగిడు రబ్బరుచే బంతి * యెగురునట్లు
ఉడుకు నన్నముపై సిబ్బి * వడకునట్లు
శడితిలోబడ్డ యెలుక గ్రు * ల్పిడినయట్లు.

రాజు— అయ్యో ! వీరికికవిత్వమునం దాసుధారయెల్ల
డునోచూడవలయును. ఎద్దియైనొక సమస్యనిచ్చి పూర్తి నీ
యుమించుడు ?

కవి—

గీ. కవితమెట్టల రావలె * గజపుర డన్న
పూబు—

సాగి కమ్మెచ్చునవవచ్చ * తీగెదోడి

సారం—

సాలెపురుగు కడుపులోని * నూలు బోలి

గిలి— నేనుంబూర్తి నెయుచునా ?

రాజు— కానిమ్ము.

గిలి— కొట్టుకదా ?

రాజు— భయము లేదు.

పడినెముహుముహు హుహుహుహు * ఎన గహహ.

రాజు— పనితెమ్ము కుం బొగ్గె మునిగదా ?

ద్వార— (ప్రవేశించి) మహాప్రభూ ! యేలినవారి సంద
గ్ధసమునకుఁ జె-చువాండు) వచ్చియున్నారు.

రాజు— రమ్మను.

ద్వార— చిత్తము మహాప్రభూ. (నిష్క్రమించును).

మింతి— యేలినవారిని వేటకై పిల్వూర్చిరికాఁబోలు?

రాజు— మాకుఁగూడనట్లేతోచెను. వేఱాడిచిరకాల
మొసడి. సగర కృత్రిమములకన్న వనగిరిసహజములు రమ్యము
లుదా ?

3 వి—

సీ. ఎండమఁ జొరనీక ♦ యెదిగి బల్లఱుచుగ
నల్లకొన్నట్టి వె ♦ దుశృపాదలు
కొండలబోలు ♦ లెండులై తేలిమ
డుంగుల నీదాడునే ♦ మంగ కనుపులు

రాజు— (సారంగధరసుబుద్ధులనుచూచి) తక్కినచరణము
లను మీరిద్దఱుం బూర్తికేసేయుఁడు ?

సూరి—

మేనులుబ్బంగనెఱ ♦ మింగి లావగుచెల్ల
కుంజుట్టు కొన్నట్టి ♦ పెంజిలుపలు

సారంగ—

తోడనె బండరాల్ ♦ కొర్లందుకొనుచు గ
ల్లు దిగువకుం దు) ధైర్యు ♦ సేయేళ్లు

4 వి—

గలుగు కాఱడప్రలోకం ♦ గాపురింబు

బలపుడు బులుల లేగలఁ ♦ బగిది నిండ్ల
గట్టైదుమఁగలనైనఁ ♦ గల్లవలకఁ
బోని యెఱుకలఁబొడగన్నఁ ♦ బున్నెమబ్బు.

మంత్రీ— మహాప్రభూ ! అరుగో! పిల్లనగ్రోవుల నుండు
కొనుచు దలలవైఁ బలురకముల పిట్టతెక్కలకుచ్చు లల్లాడనెద్ది
యో పాడుచురాడుచుఁ జెంచువాండ్రిటకు వచ్చుచున్నారు.

(చెంచునాయకుండు భార్యయగు సింగితోఁ బ్రజేషించును).

బేహగ్=త్రికృతి.

ప॥ కొరనుజుడఁ గలిగెసింగి - దోసములఁ దొలంగి.

అ॥ గరుపారిన మేనుపొంగి - కనులచందువై చెలంగి॥ దో॥

౧. పున్నుచుచందురునిమాడ్కిఁ - బోలుచుని మోము.

కన్నులం ను నెనరుచిందు - కడింది జగజ్జెట్టియన॥ దో॥

రాజు— కనికరమా చిన్నదియనుచున్నట్లు కాన్పించుచున్నది
యాటచాలించుఁ డలసటదీర్చుకొనుండు.

కవి—

గీ. చీర సింగారము న్వింత ♦ సిగ్గు లోర

చూపు లొయ్యారపునడలు ♦ సోయగఁపు

మాటలున్ గాణివాసంపు ♦ గోటులేక

పుట్టచక్కదనమె చెంచు ♦ బోండ్లకలరె.

చెంచునా— మమ్మే లెకితియ్యనిసావీరి ! మాపాలిటిపేలు
పా ! నీయడుగుల మొక్కిక్కెదనాసింగినిచన్ను దీవించి కావించు
మాయప్ప ! నీలిడ్డలముగసుమ్ము.

రాజు—నీవు, నీబిడ్డలు, నీచుట్టములు హాయిగనున్నారా ?
మియడవులు బాగుగఁబడినవా ? మఱిమివితలు ?

చెంచునా— సామీ! అడవు లీయే డన్నిపంటలుంబండి
నవి. నీబిడ్డలందఱు హాయిగనున్నారు. పండ్లివె. తేనెయిడెవు
చ్చుకొందు. మావేల్పా! ఈయేటివితలు బిడ్డఁడను మనవిచే
సికొనెదను. కారుదున్నలు, గొరబోతులు, దుప్పులు, పులులు,
పంశులు క్రొవ్విచెలరేఁగి మాపంటచేలంబడి చెలచుచున్నవి.
వేటాడరండు మాయేలికా !

రాజు— సంతోషము. మీకోర్కెచొప్పునఁగప్పకవేటకు
వచ్చెదము.

చెంచునా. బిడ్డఁడను, మొక్కినసామీ! సెలవిమ్ము.

రాజు— మంచిది.

సింగి— నీబిడ్డను సెలవిమ్ము. సామీ !

రాజు— చెంచెతా ! నీకేమికావలయుకో కోరుకొనుము.

సింగి— మాయప్పా! మావేలుపా! నాచోడిగాఁడు పేఁడు
చల్లగనుండ దీవించు సామీ !

రాజు— మంచిది.

(చెంచువాండు నిష్క్రమింతురు.)

రాజు — మహాకవిగాయకశిరోమణీ ! చూచితిరా ? కవిక
రమెంత స్వల్పసంతుష్టియో ? యాచెంచెత కోరికభాగ్యమంత
యును దనధర్మముక్క- జేనుమేయు ?

మంత్రీ— క్కడివారి నెవరినైన నేలివారు కోరుకొమ్మ
ఎనవో నించుమించుగా నేలికగద్దయనే యడిగెదరు.

కవి—

గీ. ఏమి భృత్యత సంతుష్ట * యెంతసయము
నమ్మకంబంత సాధువి * నయమునెంత
దోసమెఱుంగని యిక్కిరా * తులనుజూచి
బూటకపునాగరులు సిగ్గు * పొందవచ్చు.

మంత్రీ— ఒరిగిలిగింతా ! ఏమాయల్లర? ఎందుకట్లుకడు
పుబాదుకొనెదవు ?

గిలి— ప్రభువునంటివారుసహితము వేళమించియు నాచేత
మఱచియుండఁగా నిప్పాడుకడుపునకెక్కడి యాచలివచ్చినది ?

రాజు— బాగుగజ్జాపకమునకుఁదెచ్చితివి. ఇప్పుడెంత వేళ ?

కవి—

ఉ. వేపవిచ్చొద్దు నట్టనడి * విన్నుననిబ్బడి యెండ నిప్పుగాఁ
జేసెడు మేనీడ కడుఁ * జిన్నఁగఁదగ్గి యడుంగు శెంతకున్
చాసెడుఁ జెట్టతొట్టలన * డంగి దగంబడి పట్టలెడన్
సూసెడు రెండుజాములది * గో గడియారము తేవేసెఱున్.

గిలి— నాపద్యము వినరా ?

రాజు— కానీ.

గిలి— కానియున్న నినికకు సెంగలైననొని నెక్కకుంద.

నా ! చూడము.

గీ. పొట్ట వెన్నెటివది చట్టి ♦ బువ్వ యరిగె
 నోరు తాలింపుపసివట్టి ♦ యూదుచుండె
 వేడిగాడ్పులుచెవులందు ♦ వెదలజొచ్చె
 ఇంకమీరలు లేవరే ♦ నేమి నేతు.

రాజు— మంత్రీ! వేటకైవశ్యయాంపు ప్రియత్నములఁజేయుము. ఇంకమాధ్మాహ్ని కక్రియల కరుగుదము.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

ప్రథమాంకము.

సమాప్తము.

శ్రీరస్తు.

సారంగధరనాటకము.

ద్వితీయాంకము.

[ఉద్యానవనాంతర్గత సౌధము.]

(ప్రవేశము: — సారంగధరమబుద్ధులు గిలిగింతతో.)

సారం— నేస్తమా !

గీ. అడుగులన్ మోములందుఁ గెం ♦ పలరుమండఁ

దెల్లపురివిచ్చి యందియల్ ♦ ఘల్లనంగ

మెడనుఁబైకెత్తి యింపుగ ♦ నడచుచుండె

నాడె రాయంచపావుర ♦ మదిగొచూడు.

సుబు— అయ్యా ! చిత్తగించితిరా? యీగోధుమవన్నె
మగపావురము మాటిమాటికిఁ దన కవశిష్టతెక్కలందుఁ దన
తెక్కలంజొనుపుచు దానినోటికి గింజలేఱియందించుచుఁజందు
లుదొక్కుచెట్లు వేడుక చేయుచున్నవో?

గిలి— మీదిమగది, మీదియాఁడుది. నాదియందున కిం
దునకు నడిమిదానివలెఁ గన్పడుచున్నది. పెట్టంజేరదు. పుజం
? ఎఱుఁడదు.

సారం— నీచేసరి నపుంసకలింగమా గిలిగింతా యధే
చ్చగానన్ని తావులంజరింపఁగలవు. స్త్రీలునిన్నుఁజూచిసిగ్గునొం
దనక్కఱలేదు. మగవాండ్లు నీపైమీసముదువ్వనక్కఱలేదు.

గిలి— గబ్బిలమువంటిది నాబ్రతుకు. పిట్టలలోఁబిట్టను.
మృగములలో మృగమును.

సారం— ఏమోయి నేస్తమా ! మనకోడె కింకీపావురమె
గిరించి వేడుకచూతుమా ?

సుబు— చిత్తము గాని, క్రొత్త పెంపుడుపిట్టపైకి బాటిపా
వునేమో ?

గిలి— దానికిఁ బెట్టయొక్కడనైన నగవడినదో మఱిమీ
యొద్దకు రాదు కాబోలు సుండీ ?

సారం— సారంగధరుని పుంజునకట్టి కక్కుతిఁ గలుగనే
రదు. నేస్తమా ! దీనినెగురవై చెద చూడుము.

గీ. గాలికదురుగఁ జనగరె ♦ క్కలు విదలుచు

గాలితోడనె పోవగఁ ♦ గదలకుండు

ఏటికెగున దిగువలందు ♦ నీఁదునట్లు

పారుచున్నది నాముద్దు ♦ పావురంబు.

సుబు— అదిగో ? నాపావురమిప్పటికి తమపావురముదొ
జేసినది. రెండునునొకదానివెంటనొకటి చక్రాకారంబుఁగఁదిరు
గుచున్నవి.

గిలి— నాపావురము నావలె నాఁకలికూటిది కాబోలునె
తయెగురవె చిననెగురక గింజల నేటికొనితినుచున్నది.

శ్రీకృష్ణ దేవరాయ . ధర్మబోధిని . సుల్తాన్‌బజార్, హైదరాబాద్. 1.

ద్వితీయాంకము.

17

సుబు— అగ్గీ ! నాపావురము మొగ్గులువైచుచిటకు దిగివచ్చుచున్నది.

సారం— ఓయీ ! అదేమోకాని నాపావురమునకింకను దిగుటకు మనసుపుట్టక మిన్నందుచు నరుంధతివలె నగపడియగ పడకున్నది. ఎప్పటికివచ్చునోకదా? నీకగపడుచున్నదా?

సుబు— యీ పాపపుభూమిం జేరనొల్లక స్వర్గంబున కరుగుచున్నట్లు తోచెడును.

గిలి— నాపావురముసరి. దీనికి స్వర్గసరకములు రెండును నక్కఱలేదు. హాయిగ మెక్కుచున్నది.

సుబు— సోమరిపోతున కింతకన్న పనియేమి?

సారం— నేస్తమా ! ఇదిగో! నీపిట్ట క్రిందికిజేరవచ్చినది. ఆహా ! నాపావురమెప్పటికి వచ్చునో? నాకేమియుం దొంచకున్నది? ఎంతమూచిన నగపడదు? గాలి దాని నెటువైపునకుఁ ద్రోసెనో? గాక యేదైన నొక పాడుగద్ద దానినివెంబడించెనో? అయ్యో ! నాముద్దులపాడువమా !

సుబు— అయ్యా ! చింతించెదరేల? నిముసమునకో ఊణమునకో దిగివచ్చును.

గిలి— అగపడకపోవలె? రాకపోవలె? దేవుడా! అదిరానియెడల నీకొక ముప్పీముంటెమీఁదుకట్టెరను?

సుబు— అదిరాకున్న నీకేమి లాభమురా?

గిలి— ఏమిలాభమా? దానిబంగరుగూ పసికల్లయ్యమూగనా

పాపురనుభికారము. నెందచచ్చుగదా ? మీఁది యుద్యోగివని
కీర్తిందివాఁడు కోరఁడా?

సారం— ఓరీ గిలిగింతా ! నీకు నవ్వుగనున్నదికాని నాపా
పురముపయినాకెంతయాసగనున్నదోనీకుఁదెలియునా ? దానిపై
నే బ్రాణముంగూడఁబెట్టెదను. (సుబుద్ధివైపుచూచి) నేస్తమా!
యేమి ? దానిజాడయైనంబాడకట్టదా?

గీ. తలను ప్రేళ్ళనడుమఁ ♦ దవరఁదిప్పుచునాడు

చేతిలోన వెల్ల ♦ చిటురుమాల

పగిదినుందు వెపుడు ♦ పాపురమా నన్ను

నెడయ నీకుఁకొక్క ♦ లెట్టులాడె

గీ. చలిదియైనఁ గుడువఁ ♦ నొలుత నీకాహార

మిడక నిదురినైన ♦ నీవు కనులఁ

గట్టుచుందు విట్టి ♦ జట్టదారునిఁ బాసి

పాతిపోవఁ దగునె ♦ పాపురంబ.

ఏమిసేయుదును ? దారిలోసాముకొల్లవ్రాయినవానితెలిం
గున రిత్తచేతుల నింటికెట్లేగుదును ?

గిలి— మూచిన్నప్రభువువారికెల్లపుడు నొకచేతపురకము
వేరొకచో బారువము నుండుచువచ్చెను. ఇప్పుడు పాపురము
కట్టలనిస్త్రీసల పాతిపోయెను. ఇఁకమీఁదనీనిచారముచేబ్ర
భువువారు పుస్తకముగూడఁబట్టక వారు సెలనిచ్చినట్లురిత్తచే
తులతోఁజూల్చబడి నూరివిడుపిచ్చినబడినట్లునివలెనొయిగఁదిరు
గుచుండుదు.

సారం— ఓరీ! శనిరత నీవెక్కడపోతావీ? నోరుచూసి
కొనుము. (సుబుద్ధినిచూచి) నేస్తమా! నలుదట్లుపరికించుచు
న్నావా? యెందైననగపడలేదా?

సుబు— అయ్యా! చిత్తగించుడు. (చేలితోజూపుచు)
మీసాపుర మావై పునకుఁ జుక్కవలె దిగుచున్నది.

సారం— (చూచి చప్పట్లుచలుచుచు) హద్దీ! ఔనాను?
నేస్తమా! నాసాపురము నాకగపరిచిసందులకుఁ గోరుకొనుమెద్ది
యెరనిచ్చెదను?

సుబు— ఏలినవారి కటాక్షముండినజాలును. నాకేకోరిక
యును లేదు.

గిలి— ఏమకొండల తిరుపతివెంకన్నకొక బోడిరాగిచెంబు
మీఁదుకట్టినాను. ముడుపుచెల్లించవలయుఁజుండీ.

సారం— నేస్తమా! అదియెక్కడ దిగుచున్నదో కనిపెట్ట
వలెనుసుమా?

సుబు— (అకసమువంకచూచి) అన్నా! మీసినతల్లిచిత్రాం
గిదేవిగారి మేడవైకొలుగుచున్నది.

గిలి— చేతగలరూక నూతనబడినట్లే?

సారం— నేస్తమా! యాసాపురమును దీసికొనివచ్చుటకీ
సపుంసకలింగమునుఁ బంపింతమా?

సుబు— చిత్తము.

సారం— ఓరీ!

గిలి— తాముచదుకొన్నవారుకదా ? ఓరీ! యేలింగము ?

సుబు— ఓరీ కాకోస్తీ యననలెనాయేమి ?

గిలి— ఇద్దటికిద్దటి ? ఇదేనా మీరుచదివిన వ్యాకరణము ?
ఓరీయోసులకుమధ్యగానన్నబిలిచినందప్పనేఁజిలుక చేపలుకను.

సారం— ఇకనవ్వులుచాలించిమా పినబిల్లి—

గిలి— మాపినతల్లి.

సారం— (గోపముతో) గాకలుక నచ్చుచున్నదిసుమా ?
భద్రము. అత్తెడ్డమనఁ దెత్తెడ్డచుని పన్నుగానక నదరఁబోకు.
సీస త గమేగి నానమస్కారములు మనవిచేసి తమకొడుకుసా
రంగధరుని పాపురము తమమేడచెంత వ్రాలినది. దానింబట్టిం
చి దయచేసి పంపించనలెననినామనవిచెప్పి పాపురముచు ద్వార
గాఁదీసికొనిరమ్మ. పొమ్మ. మేమీప్రాంతముననే నీకొఱకెదు
రుచూచు చుందుము.

(అని ముఘ్గురు నిష్క్రమింతురు.)

[స్థలము= చిత్రాంగిమేడగో కాకపందేశము.]

(అంటింత పాడుచుండును)

చిత్రా— (ప్రవేశించి) శేవనక్కఱలేదు కూర్చుండుము.
ఏదేదీ ? అంటింత ! ఎంతచక్కనిపాట పాడుచున్నావు ? మఱి
యొకసారిపాడుము?

అంటి— నాపాటబాగుగలేదని కాఁబోలు నవ్వుగారు హా
స్యముచేయుచున్నారు ? నేర్చుకొన్నది కాదాకదా ?

చిత్రా— వలపు, పాటయును వానియంతట సవియేకలు గనలెనుగాని యొరులుమప్పిన నేపాటినచ్చున? బలిమిపెట్టి నేర్పిసపాట, బలిమిపెట్టి చేసిన పెండ్లివలె దిన్నపడనేరదు. కాని యేదీ? నీవిప్పుడు పాడుచున్నపాట? వినుటకెంతో ముచ్చట గానున్ను.

అంటి— చిత్రా ము.

శ్రీరక — అటచావు.

ప. ఈడు రదిరిన వన్నె - కాండు దొరుకకున్నది

జేడెజవ్వన మేటికే - ముమ్మాటికే॥

అ. వాడి కయనుదీరె - గూడలేని ముది.

వాడు మగంజైన - వాడుదెట్లు సయికు॥ ఈడు॥

ఇంతవఱకే నాకువచ్చు నీముక్క నేనెక్కడనో వింటిని. ఒకగడియక్రిందట నేనిక్కడికువచ్చుచుండఁగాఁగోటముంగలఁ బారునములు నెగరించుచున్న యొక నవమస్మధునింజూచినా మగనుక నిపుడునాకిది జ్ఞాపకమునకు వచ్చినది.

చిత్రా— ఎవరా నవమస్మధుఁడు?

అంటి— మితియెవరు? మీసవతిబిడ్డఁడు.

చిత్రా— ఏదేదీ? ఇండాక నీచేతికొకయుత్తరమిచ్చి దాఁచుమన్నానుగదా? ఏమిచేసితివి?

అంటి— ఇదిగో! నాచీరకొంగున ముడివైచితిని.

చిత్రా— అంటింతా! నీవు నాకుఁబ్రాణమువంటిదానవు సుమా. నామనసునీతో చెప్పెదను. అందరానిపండ్ల కాశే యెందుకు— పోనీ! యెందుకు?

అంటి— ఏలినవారిమాటనా ప్రాణములోఁదాఁచుకొందును తమకీ సందియమేల ? సెలవిండమ్మా ?

చిత్రా— ఆడుపుట్టుకకన్న బాపముకదా ? అస్వతంత్రులు బ్రతుకు ? మనసులోని మాట పై కనవాటము కాదుగదా ? ఆతఁడు— పోనిమ్మెందుకీ యరణ్యరోదనము ?

అంటి— మనలోమనముచెప్పుకొనుట కింతజంకా ? పెద్ద ప్రభువుగారు వేటకు వెళ్లునప్పుడు మీతోఁ జెప్పలేదా ? వారుమీమనసుంబట్టి సంచరించలేదా ? తమకెందు కీవిచారము?

చిత్రా— వారు వేటకు వెడలినారాయేమి ?

అంటి— చిత్తము.

చిత్రా— (స్వగతము) ఎంతమంచి సమయము. (ప్ర)కాశముగా) అంటింతా ! నేనాడజన్మ మెందుకెత్తితిని ? నాకన్న నొకకూలిదైనమేలు. నాబ్రతు కీపంజరములోని చిలుకవంటిదికదా ?

అంటి— ఎందుకట్లు కుండెదరు ? పెద్దప్రభువువారేమైన నన్నారాయేమి ?

చిత్రా— నీవింకను బెరటిదారి నేయున్నావు ? పెద్దమాట కేమి ? చిన్నమాట చెప్పవుకదా ? అంటింతా ! నీమగఁడు పడుచువాఁడా ? నడికాలపువాఁడా ?

అంటి— అమ్మా ? నాసౌఖ్యమేమని మనవిచేయుదును ? మొట్టమొదటనొకచక్కనిపసుచుమగనికిమావారలుమాటలాడి

తుదకు నలువదేండ్లవానికి డబ్బుకక్కు తీచే నన్ను మ్రోక్కు
పిల్లనలెగట్టఁబెట్టిరి.

చిత్రా— ఇద్దఱమొక్కనోమే నోచినాము. పావురముల
నెరరెగిరించుచున్నారని చెప్పినావు ?

అంటి — (తనలో) ఈపెమనసంత సేపటికి బయలుపడినది.
నాచేతికిమే యిచ్చినయుత్తర మాతనినిరమ్మనుమనికాబోలు ?
ఈసంగతి నాతోఁజెప్పుటకు జరిగినది. నేనిందుకుఁ దగినట్లేన
డిచినయెడల గొప్పలాభముండును. (ప్రకాశముగా) అమ్మా!
మీసవతికొడుకు.

చిత్రా—(తనలో) పెండ్లికొడుకు(ప్రకాశము) ఏమన్నావు?

అంటి— మన సారంగధరప్రభువువారు.

చిత్రా— అంటితా ! నాయెడలు పరవశమగుచున్నది,
ఇకదాచలేను. నీమనసులో నుంచవలెనుజుమా ఏకాంతము.

అంటి— (తనలో) పాపపుబుద్ధిగలవారు గోడనుజూచిన
యితము బెడరెదరు ? (ప్రకాశముగా) సెలవిండమ్మా, నా
యొద్దమీకు దాఁపఱికమా ? మనలోమన కేకాంతమెందుకు ?

చిత్రా— ఆచిన్నవాని చిత్రముం జూచినపుడే నాయెడ
లు ఝల్లుచునుచున్నది. ఆతనిని స్వయముగఁ జూచినయెడనే
మగునో ? మొదట నేనతనికే మాట్లాడఁబడితినిజుమా ? దేవుఁ
డాడదైనచో నిట్టివిరుద్ధ ఘటన చేయునా ? మతి యొక వోట
గున్నన మఱొక వోటయెన్న నానని. ఎందుకొక్కఁడూలు ?

నావంటిదానికి జక్కదన మెందుకు? జవ్వనమెందుకు? బూడిదలోఁబోసినపన్నీరు. మాటవాసి కంటినిజూచు? అంటితా మఱెందుకుఁగాదు.

దావారిక — (ప్రవేశించి) ఏలినవారి సందర్శనమునకు సారంగధరప్రభువువారి యొద్దనుండి గిలిగింత వచ్చియున్నాఁడు.

చిత్రా — ఏమేమి? సారంగధరుఁడు-సారంగధరుఁడు-సారంగధరుఁడు.

అంటి — తమసముఖమునకు సారంగధరప్రభువువారు గిలిగింతను బంపినారట?

చిత్రా — రమ్మను.

దావా — చిత్తము. (నిష్క్రమించును).

చిత్రా — (తనలో) తానేరాఁగూడదా? కన్నలారఁజూచుకొననా? (ప్రకాశము) అంటితా! సారంగధరుఁడే యిందువచ్చినట్లుపాయమాలోచించఁగలవా? ఆయనఁగూడవేటకుఁజనిరి. ఎంతమంచినమయము? నాకంతయవృష్టముపట్టునా? పోనీ, నీచేతికిచ్చిన యుత్తరముఁజూపించి వానిని దోడ్చుకొనిరాఁగలవా?

అంటి — అమ్మా! యుత్తరమెందుకు? లిగిత మెన్నటికిని గూడదట. మీరుతోంపర పడవద్దు. నేనుమందుగా గిలిగితతోమాట్లాడి చిన్నప్రభువువారిండువచ్చుచుంటుంటే సేసెను. నానేన్న తామెఁగురా? (నిష్క్రమించును.)

చిత్రా—(తరలో) అంటిగిన నెరజాణయే. వీడైన నొక
పన్నుగను పం... ఇంతటికి మృత్యువు నిండువ
... ఎదిరినది తలుపు లూగి...
... గోడకొన్నమిగులము వాడేకదా? ఇంట్లోను
దేవుడురక్షించి చూయునసూచ మారలేకుంటు గొప్పలాభమే?
పిట్టకైననుం జెలియనేఁ గూడదు. వాడు వచ్చిన తోడనే
కోడుకు మీరుపైఁ గొగిలించు కొనెదను. నిప్పు దాపున వెన్న
యెక్కు కరుగ కూడును? వాడును గొల్త జన్మనము కల
వాడు, నావంటిసాగసరి కౌఁగిబుద్ధపు డెట్లాగఁగలడు? ఎల
పుడుకు వావియేమి? బలిమినైన మరులుకొల్ప లేకపోదునా?
టీర్చుకొనుము హృదయమా! నాజీవిత కాలముతోనేఁడినీనుఁ
బందు. పాపమో గీపమో కోర్కెదీర్చుకొననిబ్రతుకు పుట్టె
మిబ్రతుకు? మనసున్నవాడే నుగఁడు. వాడు వచ్చునంత
లో సాగసుగ నలంకరించుకొనెదను? వానితోనాకుఁ జెప్పి
మాటలు జరిగినపుడే వానికిఁగూడ నాపైని మనసున్నట్లు తెల్ల
మయ్యెను. హాసారంగధరా! అలమలుమంగ దేవతా! నా
కోర్కె దీర్చినయెడల నీగోవునగునకు బంగారురేగు లాపించె
దను. (అనివిష్కరించిపోదును.)

స్థలము = చిత్రాపట్టణము గుర్తుము.

ಕೆಲಸಗಳು : ೧) ಪೇಪರ್ ಗುಣಮಟ್ಟ.

(Handwritten signature)

దేనిక్కడకిఁ బంపఁబడినపుడెల్ల గంపెను హాస్యములు నన్నీ నా
చుంగను చాలికఁజై నానాపాపాల్ని నాతొడపులు నెప్పించి
నవ్వుచుండును. అంతకును నానాపాపములు నానాపాపములు
రానిమనుష్యులై సజ్జాక విధిలేదు. ఇంకిన్నా గురువో మేలఁజూహ
నున్న చిన్నులపంటిది. అందఱును హాస్యపుకత్తులు నాచేరూ
రించుచును. కాని నన్నెక్కసక్కెములాడుట, దూలగుడినం
టుట, కంఠగఁగుట్టరేచుట, కత్తి నాకుట, సరేగాని యెంత
నానినై సకలసృష్టింగదీయునుగదా? ఒరులచిత్తము కనిపెట్ట
వలె, ఒడరానిపాట్లుపడవలె, కానిగల్గు కఠవవలె? ఈజానెను
సొట్టకై కదాముంతకక్కూతి, అదిగో! యంటింలనిచ్చుచున్న
ది. ఇదిగాలుగాయ, గయ్యాగిగంప, వగలనంకాయ, చిత్రాంగి
పేషా నోడివంటిది.

అంటి— (ప్రవేశించి) ఓరీ! ఓసీ! గిలిగింతగారూ! చా
లాదినములకువీరాక. నీవునామగడవై నచోనిన్ను నాపైటలో
నిముప్పుకొని దాచుకొనక పోదునా? యామామిడిసంస్థకా
వలెనా?

గిలి— కొంచెముగానూ, తట్టపగుచ్చగానూ, నీయారాలు
నామును నెక్కె

అం— అట్లుగా నీ పై వ్రే వ్రే వ్రే వ్రే గిలిగి
యిమన?

గిలి— చే నూ నూనీ ముంచునో గాలానూనూ బి

చక పోవునునా, రసము పిండించకపోవుదునా, నీబలు పెండించకపోవుదునా ?

అంటి— అది ముఖముననే దర్శనమగును. గిలిగిలతా! హాస్యమునకేమిగాని మతేమిపంటలు ?

గిలి— మిత్రమువంటలు, తల్లబడియున్న పాటిమోనిక. ఏమిగానా యా నెప్పటి యాబలనునట్లు ప్రభువు లేనో మిమ్మలైన నన్నిక్కడికంపుట, మీరండలును నాని వట్టిమిచుంటు మీలినవేమో గట్టిలములనలె నంగంబులును లాడుచున్నవి.

అంటి— గిలి చ్చుటాగు వాగక చెప్పు మందుకు నిచ్చు నారంగధరప్రభువువాడు పంపించినారు ?

గిలి— నమమ నీరాయబారమందుకు ? పిలువనివేరంటకము, చెప్పనివిందు. చిత్రాంగిదేవిగారితో నే నే చెప్పుదును. నన్నరమ్మన్నారుకారా ?

అంటి— నేడప్తమంట, దేవిగారికి జ్ఞాపకముగవచ్చినది. ఈదినమున నాపెంకు బేముఖముచూడు ని నోలయంట. ఈవతకమానము నన్నుదెలిసికొమ్మని పంపించి.

గిలి— వేడిముఖముచూడనని నామెంగి నూ ? అట్లైన నాదమునిముచూడనని నావశ్రము. పోని ! ఆపెచేనల్లయే తప్పెను. దేవిగారితో చిన్నప్రభువువాడ మనవిచేయుమనిసెలచిచ్చినారు. వారిపావురము దేవిగారిమేడమైనవ్రాలినది. అట్లయిచి చాచితిప్పుచు మహా ప. కొంటగారు నారంగధర

ప్రభువువారు నాకొంతకెదురు చూచుచుందుమని వాక్రుచ్చినారు. అదిగో! నాకుక్కపిల్లవాడు నాకొంతకెదురు చూచున్నది. నాకనేనందేగవలెను? నీవుత్వరగాపాపరముచుదనికొని యంతలో రావలెనునుమా? ఆలుమగల కంటింతా!

అంతి— మంచిది, ప్రేమలోఁ జక్కిలిగింతా!

(గిలిగింత నిష్క్రమించును.)

అంటి— (తనలో) సారంగధర ప్రభువుపై జిత్రాంగిదేవికి మోహము మువ్వరముగా నున్నది. ఎట్టియైన నొక యిత్తు పన్ని యాతని నావెకన్నులయెదుట నీదినమునఁ బెట్టనియెడల నట్టితో నాపెబ్బితుకును నాబ్బితుకును కరి. ఇప్పుడు నాబ్బితుకు మంత్రీవాని గండముసామెతగా నున్నది. ఈసారునము గూడ నాపూన్ని నెరవేర్చుటకే తప్పకయింపు వచ్చినది. ఇది యువోకమేలే. తానీచూచెదను. (ప్రకాశము) ఓయీ! గిలిగింత ముంతా.

గిలి— (ప్రవేశించి) వచ్చితి నంటింత బాంతా.

అంతి— (ఉత్తరమీఁబోవుచు) ఇదిగో! పోనీయెందుకని దే విగారిదివలె కేయాపావురముంబట్టి తమయొద్దనుంచుకొన్నారని న్నప్రభువుగారితోఁదల్లియొద్దకుఁ గొడుకువచ్చుటకేమియభ్యంతరమనిదెలుప నెఱవిచ్చినారు గనుక నీవేగి చిన్నప్రభువువారికిఁ జూపుకొనిరా.

గిలి— చిన్నము. నీనోటిమీదనే నడుచుకొందును.

(నిష్క్రమించును.)

అంతః— నేను మేడవైనుండి సారంగధరునిరాక చూచిదే
వికారమైన మతింతబాగుండును. (నిష్క్రమించును.)

చిత్రాంగి పక్షగది.

(చిత్రాంగి పాన్పునందు గూర్చుండి యద్వయముచూచుకొనుచుండును.)

కానా— (ప్రవేశించి) యేలినవారిమేడవై నొకచక్కని
వెంపుడుపావులము వాల్చి నాకుదొరికినది. దీని బంగారుటందె
లబట్టిమాడ నిస్సంశయముగఁ జిన్నస్రీభువువారిదిది ఏమి నే
యుమని సెలవు ?

చిత్రా— అద్దీ ! యేదీ కోరనికొక్క నావేతికిమ్ము. నీ
వుపోయి అంటిత యెక్కడనున్నదో తోడ్చుకొనిరా.

కానా— చిత్రము. (నిష్క్రమించును.)

చిత్రా—

గీ. తెల్లమొగలిపువ్వు ♦ తెఱఁగున నావన్నె

కానిచేత ముద్దు ♦ గాంచు నిన్నుఁ

బోలఁ జూలనట్టి ♦ పున్నెంబు నాకెపు

పట్టు చెప్పుమమ్ము ♦ పాపురమ్ము.

క. వన్నెన్నఁడైనఁ దలఁచునె

చిన్నితనము నాటి నాదు ♦ చిత్తరువు పయిన

గన్నిడువె వాఁడు చెప్పవె

నిన్నున్ బ్రతిమాలుకొనెన ♦ నే పాపురమా.

ద్వితీయ సారంగధరుఁ డిందుఁడయ్యును సంగియగులేకు. వీని

నిదన పాణిమువలెజూచుచుక్షణమయిన విడువడనివినుచుం
దును. అంటిత యేమియొకనురాలేదు. యుగములైనట్లెంత
యాలస్య మైనది. అది సారంగధరుని దోడ్చుకొనక రాదు.
నిశ్చయమే. నాయెడమకన్న బెదరుచున్నది. తప్పక వానిని
నేజూడగలను. నాకోర్కె దీఱగలదా హా! ఇదియేమి నా
కొకవితయుల్లాసమిపుడు పొడముచున్నది. నాముద్దుల సారం
గధరుడిందు వచ్చునంతలో వానిపటముచూచుకొని పాడుచుం
బట్టబాలని యీమోహమునకుఁ దెరువు చూపెదను.

కరహరిప్రియ — త్యక్తిగతి.

ప. నిన్నుఁ దలఁచుకొన్న కొలఁది - నిబ్బరంబు లయ్యె!
వన్నెకాడ నిన్ను గుర్త - గొన్న మోహమయ్యె!
నిన్నుఁ జూడకున్న కనుల - నిద్దుర కఱవయ్యె!
కన్నె తనమునుండి నీసా - గనుపయి మనసయ్యె॥ నిన్ను॥

౧. తలఁచుకుందునన్న మదికి - దగులు మందులయ్యె!
చెలఁగి నీదు పేరువిన్న - చెలికి విందులయ్యె!

ఉ. చల్లని గాలి నిండుగల ♦ జాబిలి యామని పండుతోటలో
నల్లిన మల్లెపువ్వుపాద ♦ యచ్చటఁ జిన్నులఁజిమ్ము జంత్రీహా
మొల్లపుచిల్కపాట యట ♦ మోహముదీటుట వన్నెకానితో
మొల్లని సోయగంబునడ ♦ మీటుటయబ్బునె యట్టిముచ్చటల్.

అయ్యయో! నేపెట్టిదానివలెబాడుచున్నాను. ఎవరయి
నవిందురేమోయింకఁజాలించి యాలక్కమేడలోఁబాస్సునలంక
రింపించుచుఁగిటికీనందులనుండి సారంగధరుఁడు వచ్చుచున్నాఁ
డేమో కనిపెట్టెదను. (నిష్క్రమించును.)

కీరస్తు.

సారంగధర నాటకము

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము: కోటయొక్క ముందలిభాగము.

ప్రదేశము.- సారంగధర సుబుద్ధులు.

గిలి— (ప్రవేశించి, తనలో) నేడప్టమియట. అప్టమియం ద్రుడు నైధనతారవలె చిన్నప్రభువువారు, పినతల్లిగారు సమావేశమయ్యారు. నేను రాయబారపు గొట్టమునయితిని. నేడేదో యుద్ధమవుతున్నది. నాచేతికి బావురమెందు కీలేదు? వేడిముఖము జూడనని యిన్నాళ్ళనుండి లేనిచిత్రమిప్పుడుమాత్రమెందుకుచెప్పుమా? ఏదోకీటుకున్నది. సంపన్నాంధులొరులమనసు నొచ్చునేమోయని తలచుచున్నావా? ఆమెనాముఖమెందుకు చూడగూడదన్నది? ఉప్పుపులుసులు దిన్న దేహముల కన్నిటికి సభిమాన మొక్కటియేకదా? ఉప్పుడలాగున నన్నది కాని వేడిముఖము, కోడెముఖము, నాడముఖముతుదకన్నిటికి నొక్కటియేగదా మర్నాద. ఉన్నమాటన్నది నాకెందుకీ కలుగుచుంటుంది? కాని, నేనుప్రత్యేకముగా జన్మప్రభువుగారి నా

మొరమ్మ మటచూడఁగా నేవోయొక విపరీతమున్నట్లుతోఁజూచుచున్నది. పాపము, పాపము, పుణ్యము, పుణ్యము నా కెందుకు? నాపనియేమో నేజేసెదను.

(సారంగధర, సుబుద్ధులును సమీపించును)

సారం— (ముందుచూచి) అడుగో! గిలిగింత—

సుబు— పరీక్ష నెఱవేఱనివానివలె ముఖమువ్రేలవేసికొని వచ్చుచున్నావేమిరా?

సారం— యుగము లుండిపోతివి. పాపురమేదిరా?

గిలి— నాకుక్కపిల్ల మధ్యదారిలో నన్నెంత యల్లరఁజెట్టి నదో మీకెఱుకా?

సారం— ఓరీ! నేఁ బారువముమాట నడుగుచున్నాను. నాతల్లికదా? యామొద్దు సంపినకన్న నేనేపోయి నాముద్దుల పారువముందెచ్చుకొన్న బాగుండును.

గిలి— అయ్యా! పాపురమా? మీపినతల్లిగారు తల్లియొద్దకుఁగొడుగువచ్చుట కేమియభ్యంతరము. వ్రతములోనున్న నాయొద్దకుఁ బేడినంపనేలా యని జెలుప సెలవిచ్చినారు. ఆపాకు వముంబట్టించి వారియొద్దనే యుంచుకొన్నారు.

సారం— మాపినతల్లిగారి దర్శనముఁజేసితివా?

గిలి— మొగ్గుకొంటయే లేదన్న నొక్క బ్రాహ్మణుని కైనఁబెట్టుమన్నట్లు బాగుగ సెలవిచ్చుచున్నారు? నన్నా మెగుమ్మముదరికే చేరినలేదు. ఇంతసేపును నిలవఁబడి నిలవఁబడి కాళ్ళకీడి తుడిచితఱమానముం దెప్పితిని.

సారం— పోనీ నేనే తెచ్చుకొనెదను . నీవుగూడ నా వెంటరా !

గిలి— ఇంకంతములో జీవముండఁగా నేనాగుమ్మముద్రదొక్కుదురా? నన్ను పొరు చంపివైచిన నొప్పుకొనెడఁగాని.

సారం— నేస్తమా ! ఇక్కడనే యిగారడివాండ్రవిసోదములు నీవుచూచుచుండుము. నేనిప్పుడే పోయివచ్చెదను.

సుబు— నాదొక్కమనవి. మీసవతమ్మగారి యొద్దనే భద్రముగ నున్నదికదా బాపురము చేపుపంపించెదరు. తమకెందుకిప్పుడీతొందర.

సారం— తనకలిమి యింద్రభోగమన్నట్లు, నీపారువమునీ యొద్దనున్నదిగనుక నీకీనింపాది. నాపారువముం దీసికొనిరాక మానను.

గీ పురిజెఱుకుకొంచు నాచలి ♦ మఱచియైన
నన్నుఁ గనినంత వింతగ ♦ నడచివచ్చు
మఱియు నాచేతి వెలిదమ్మి ♦ ఘడ్డి నిమడు
పారువము నొక్కక్షణమైన ♦ బాయఁగలనె ?
కనికరమది యెంతయలసినదో ?

సుబు— తాము చదువుకొన్నవాడ, విజ్ఞానులు. తమకు నేను మనవిచేయుపాటివాఁడఁగానుగాని, యిప్పుడొంటిగాఁ బామంఠఃపురమున కరుగుట నామతముకాదు. ఏలనన

గీ. స్త్రీమనసు నైజమగఁ జుల్క ♦ నా మఱియది
రాణివాసంబునం ద్రొక్క ♦ బూనినపుడు

నీటిలో ముంపబడుబెండు ♦ సాటియగుచు

బయటి కుబ్బంగజూచును ♦ రయమతోడ.

సారం— ఓయీవెట్టివాడా ! పిచ్చియనుమానము లేల ?

క. కలమంబారువమున్ గల

తలిదండ్రుల కొదవితగిన ♦ దాంపత్యమునన్

జెలగు జవరాండ్ర చిత్తం

బులు చెలియించునెడ లోక ♦ మనహద్దున్నే.

మఱియు నీతల్లిచెంతకుఁ బోవుటకెన్నడైన ననుమానిం
చితివే ? ఇదియెక్కడనైన లోకమందుకదా ?

సుబు— తమచిత్తము గాని, యిదివఱ కెన్నడునుఁ దామ
చృటికి దయచేసియుండలేదు. మఱియు నయ్యగారూర లేరు.

గీ. ఒంటిపాటున సాగసరి ♦ కంటఁబడుట

వలుకరించుటకొక్క నె ♦ పము దొరకుట

కలుగునప్పుడుమోహంబు ♦ కనులగ్రమ్మి

జ్ఞానులైన వివేకంబు ♦ గానలేరు.

సారం— సుబుధీ ! నాతల్లి నన్నుజూడగోరి పంపించెను.
నాతల్లి నెలకొని నేనెట్లుతిరిగించెను ? మాది నిష్కల్మషమైన
సాధనమింకయు నన్ను కలుపుదుననియెను నీమోహంబునపు నా
కట్టినట్లు నీవేలాడెదవని.

సుబు— నీ ప్రశ్నలో నీమోహంబుయమ ? నీమోహంతోచ
నలేకైతొలగి, నీకట్టియెలా గ్రహవేశమెత్తి యిచ్చుచున్న
ది, నీకట్టితోఁడరివ చిత్తినయ్యదెన్నఁడు నేగానను. (పకాశము)
తాము పురుషులకుఁగూడ మోహనాకారులునుండీ.

సారం— ఓయీ! నీవు ప్రాణమిత్రించుచున్నది నీవు వారినుచున్నావు, తగనియనుమానముల బెట్టుచున్నావు? బ్రహ్మాదులడ్డువడినను నాతల్లియొద్దకి వుండుపోయి పారునమునుదీసికొనిరాకమానను.

సుబు— ఇప్పుడుగడియమెటులగున్నది. ఎంతోప్రాప్తిలేదు. ఏలినవారిం కిన్నప్పటినుండి కనిపెట్టుకొని యున్నవాడనుగనుక చనువుకొలది మనవిచేయుచున్నాను. వెళ్లివాడనో మఱివాడనో (చేతులుపట్టుకొని) నేడునాపైని దమకాగ్రహముకలుగుటచూడగా యేవోవిపరీతహేతుభూతమైయున్నది. మదకంఠీరసము నొకయాబోతు వారించలేనట్లు తమ్మునేనడ్డజాలనుగాని, పారునము నెద్దనుంచుకొనియయ్యగారూరలేనినమమమునఁదప్పుంజూడఁగోరకమీఁకొలివలపుపెండ్లికూతులు

సారం— అడ్డకు. ఇంకెటులగుతోలగుము.

సుబు— చిత్రాంగిదేవి—

సారం— (సుబుద్ధిందొలగఁదోరి) నీలో నీచిక్కడ వెళ్లి తర్కము వెలుపుచుండు, నేనువినును.

సుబు— విదలించిపోన న్యాయముకాదు. పూర్వము సారథియైకపడినపుడు మీముత్తైత యభిమన్యుడు సాహసించినట్లు మీరును?జనుచున్నారు.

(సారంగధరుడు వినిపించుకొనక నిష్క్రమించును.)

సుబు— (తనలో) ఆహా వరప్రసాది! యీతఁడు నాప్రాణమిత్రిఁ డేమి గ్రహచారము? పెద్దప్రభువువా రూరలేదు,

జగన్మోహనుండయిన యీతనింజూచి చిత్రాంగి కేమిదుర్బుధి వుట్టునో? ఈతఁడు సత్యధురంధరుఁడు. చిత్రాంగికి లొంగని యెడల నామె ధేమిపాపమాలోచించునో యీశ్వరా! పాండవవంశమునకిది తుదకాఁబోలు నోరీ గిలిగింతా! నీవైనం బరుగైతి యీతని కాళ్ళవైబడరా?

గిలి— మదపుటేనుఁగు నాఁపుటకుఁగుక్కపిల్లపరుగిడునట్లే?

సుబు— పోనీ! నీవామేడచెంతకుంబోయి జరుగునదికనిపెట్టుము. మాతండ్రిగారితో వేసినమాచారముం దెలుపనేగెద.
(నిష్క్రమించును.)

ప్రదేశము:- చిత్రాంగి.నగరు.

(చిత్రాంగి యంటింతలు, మేడకిటికినుండి సారంగధరుఁ డాకకెదుర్చుచుచు.)

అంటి— అమ్మా చూడుఁడు. కట్టుతెంచుకొన్న మదపుటేనుఁగువలె నదే చిన్నప్రభువువారు పచ్చుచున్నారు.

చిత్రా—

గీ. చిన్నతనమునుండి ♦ చిత్తంబులోనెడఁ

భాయకుండునట్టి ♦ హాసితలఁపు

కన్నవండు వెంచు ♦ కొన్నభాగ్యము వాడు

ప్రాణపదమె యదిగో ♦ పచ్చుచుండె.

అహా! యేమిశీవి? యెంతపోగ? చూడఁ రెండుకనులుచూలునా? తీనితో నేనాగునఁగలిపెదమ్రాసునూ? కోర్కెదీర్చు

కొనక నిల్వలేను. ఏమృత నేమైనను సరియో. ఏమిచక్కడన
మ? చేరువైనకొలది నీతనిచాయ పడిచీనిగ్గులు వెలుపుచుండ
నెంతలేసి చూపులు! చూపులా నెమ్మికింబ్రాపులు నెలతలకం
దూఫలువత్స్థలమెంత నెడల్పు? నేనెప్పుడందుసోలెదనో? యే
నుగుతోండములుకానిచేతులుకావు. నాచేతులార గంధమెప్పు
డుపూసెదనో? ఏమియద్భుతమోసెమ్మ! నాచూపువీనిరూపునం
దు చిక్కుకొని మటలజాలకున్నది. వీనితోనేనెట్లు మాటగలి
పెదనోగదా? నాక బెరవశమగుచున్నది. వావియొకకళ్ళయెన
చో వీనిపై నామనసుదగులనేల? నామోహమంతో నేమిపని?
వీనికి నాపైమనసు కలుగసలేనుగదా? ఒడలొడలుదాకిననెం
తటిధైర్యశాలికై నడమిపుట్టకమానదు. ఏమటకానిమ్మిడనిల్వ
లేను. నేనీనమయము బోగొట్టుకొనిక్షణమైనబ్రత కగలనా
పాపముమాట తరువాత జూడవచ్చు నిటువంటికోర్కెచెల్లకుం
టయేపాపము. ఏమేనెవాన్పుపైని గూర్చుండ నీవువానిందో
చ్చుకోనిరా.

అంటి— ఈసంగతి పెద్దప్రభువువారికెదలెసిన సమగునోకదా

చిత్రా— తెలియుటెట్లు? ఏమైనఁగానిమ్ము నాకోర్కెదీక్షి
నవెనుక నాకుఁజూపెననుసంతోషమే. ఏలాగుతెలియును? చే
సినవారము చెప్పముగదా? ఇక్కడ మఱెవరున్నారు. నేనునీ
వేకదా? వాడివ్రపడినచో మనకేయపాయముం గలుగనేరదు.

అంటి— కానిండు చూచుకొందము. నేనిదిగోతోడితెచ్చె
దను. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

సారంగ— (ప్రవేశించి, తనలో) నిష్కారణముగ న్నేహితునిఁ దొలగఁదొడ్చినొప్పించితిని. నా కెందుకడ్డపడవలెను? లేనిపోని యనుమానములు పెట్టినాఁడు. నాకు తల్లివంటిది గదా? అంతటిపాపమెందైన కలదా? నా కెందుకీతలంపు. నాసావుర మందుకొని త్వరగా నీతావునుండి వెడలెదను. ఈమేశయెంత రమణీయముగ నున్నది.

సీ. ఇరుద్భక్తిల్బామ్మ ♦ లింపుగఁబాడంగ

స్వర్గంబు నెక్కింపఁ ♦ జాలు మెట్లు

అద్దంబువలె మేని ♦ సంతయుఁ గన్పర్చు

జాలిన నన్నని ♦ పాలగచ్చు

జీవకళలతోడఁజెలఁగి ♦ నవరసముల్

చెలువారఁ జూపెడు ♦ చిత్తరథులు

మాటిమాటికి వింత ♦ మాటలాడుచుఁ బంజ

రము లలరించు గో ♦ రలు చిలుకలు

కలుగు నీమేడపైనుండి ♦ కాంచునపుడు

కిందిజనములు చీమల ♦ చందముగను

తోటలంబూరిబయ్యల ♦ వాటముగను

గానఁబడుచుండెఁ దిరిగెడి ♦ కన్నుగవకు.

అదిగో! నెవతెయో పరిచారిక నచ్చుచున్నది. ఏమే? మా పినతల్లిగారెక్కడ వేంచేసియున్నాడు?

అంటి— లక్కమేడలో తనుకొఱకెదురుచూచుచుఁబావుర మునకు మేతలిడుచున్నా రీలాగున దయచేయుఁడు.

సారంగ— (నడుచుచు మేడనుజూచి)

గీ. అయ్యగారికి నాదు పి ♦ న్నమ్మపైవి

గలుగు పేమకు రిచటఁదా ♦ ర్కాణముగను

పెలయు బంగారు బలుకంబ ♦ ములుగ దూల

ములు మహిలోనినిట్టి య ♦ ద్భుతముగలదె.

(ముందుచూచి) అకూర్చున్నవారె మావినతల్లిగారు కాఁ
బోలును? అమ్మగారికినమస్కారము.

చిత్రా— శోభనపు పెండ్లికొడుకువుకమ్మ. రా వోయి!
అక్కడకాదీ మంచము పయికి. నీకు నాయొద్దనేమి యభ్యంత
రము?

సారం— అమ్మగారూ! తమకొడుకునకింత మన్ననయేల?
తమసెల వతిక్రిమింపకవచ్చితిని. నాపారువముం దయచేయఁ
గోరెదను.

చిత్రా— అయ్యో! నీవు వచ్చినదేది? కూర్చున్నదేది?
పారువమునకేమిగాని చూడుమింపట మెవరిదో?

సారం— ఇది నాదే.

చిత్రా— నన్ను మొదటనీకుఁబెండ్లిమాటలు జరిగినపుడుమీ
తండ్రిగా రిదినాయొద్దకంపించినారు నేనుగూడ నీపటములో
నీచెంతనున్నట్లువాసియున్న నెంతబాగుగనుండును? పోనీ, యి
ప్పుడు ప్రత్యక్షముగానే యావేషక గలిగెను ఓయీ! నిన్నుఁ
జూడవలెనని కన్నులు కాయలుకాచినవి. ఇప్పుడు కొడుకున
నుచున్నావు? మొదట నాపెండ్లికొడుకువు నీవేగదా?

సారం. హర హరా! యీపెళ్ళొరణి వింతగా నున్నది.
హాప్రాణమిత్తుండ్రా సుబ్బి! అమ్మా నాపారువమో?

చిత్రా—చేతులుజోడించనేల? నీకన్నజిన్నదానగదా? ఎంతచక్కనివాడెవ్రాయ సారంగధరుడా! వలపు వావినెఱుగదుకదా?

సారం—అమ్మా! మాతండిగారు వేటకు వేంచేయునపుడు మంత్రితోగొన్ని రాచకార్యములనుగూర్చి నన్నుమాట్లాడుమని సెలవిచ్చినారు. పొద్దుపోవుచున్నది గనుకనేబోవలెను. కటాక్షించి బిడ్డనికి సెలవిప్పించగోరెదను.

చిత్రా—నిన్నుగటాక్షించి యెవతె విడువగలదు. మంత్రితో నావల రాచకార్యములకేమిగాని నాతో నీవలరాచకార్యములజూడుము. ఓయీ! నిన్నుజూచిన కన్నులేకన్నలు. ఇంకొక గడియ నాయందు నీవేకటాక్షించి కూర్చుండరాదా? నేటిసమయము రేపువచ్చునా? నీకొఱ కెన్నాళ్ళనుండి యెదురు చూచుచున్నాను. నేటికిగదా నాకోర్కె దీతెను? (చేతులుపట్టుకొని) నామనసింకను డెలియలేదా? ఎక్కడితల్లి వావి వచ్చినదిరా? వలపునకు, వావికి జాలాదూరము.

సీ. తనయంతః గోరిన ♦ యెనిమిటి యెడపబ్బు

రవిక గుట్టులఁ జెలుల్ ♦ గయికోనంగ

మందుజెల్లెడు గోర్కె ♦ చుదము దచిన

యంత నిట్టూరుపు ♦ లలుకొనంగ

నీడుకోడులనెంచి ♦ యెడుటి చిత్రముగాంచు

సప్పుడు కన్నీటల ♦ లముకొనంగ

రేపు మాపనుమాట ♦ పైపని కొన్నాడి

కోరికి యువ్వెడు ♦ లూరుకొనంగ

అయ్యారంబు వచ్చిన ♦ రేయి గడిచె
 నోయి నిద్దర కన్నన ♦ సూర్యులేక
 తెప్పపాటులు యుగములై ♦ కప్పురములు
 వేడిములఁజిందఁ గందిన ♦ విరులపాన్పు.

నారం— హరహరా ! యీమెమీలుచున్నది. మొదట
 స్త్రీ ప్రేయజ్ఞానియై వారలకు స్వేచ్ఛదొరగటవారియపదేక
 మునకు మఱింతి బలఁగము నేనింకఁదప్పించుకొనకున్న గీమ
 మూఁసును. అమ్మో ! మాతండ్రిగారు భూలోకదేవేంద్రుఁడు
 ననుసరించుచున్నాడను. ఇదివఱకు మనవంశము మచ్చలేనిది.

గీ. నీతిదోట గుట విశ్వాస ♦ ఘాతనేత
 కామద్వంద్ కూపంబు ♦ లోము నుఁగుట
 తెలిసి తెలిసియు క్షణంబు ♦ దెచ్చుకొనుట
 తల్లియపకీర్తి బ్రతుకులు ♦ తగు నెమనకు.

మఱియుఁ దనువులుసోవుచుగాని మాటశాశ్వతముగ నుండును.

చిద్రా— ఒయీ! నీవు తెలిసినవాడవు. నమవనేర్చిప్రాక
 కు, నన్నల్లరచేయఁ. కీర్తియపకీర్తియు నాకుండెలియును.
 వావింజన్నపుగాని వయసునకుఁ బెద్దవుగావా?

గీ. చిందపాల్చేపివన్నుఁ ♦ పరిదిలించి
 వలపు పలుచుగ విసమున ♦ వావిలేఱిచి
 పొందలించితె నెఱజూడ ♦ పూలబంతు
 లానవాలంపునది మది ♦ యందులేగొ.

నీనెఱు వా నాకలఁగఁగ నుచిరిగిగనున్నది. దీన్ని
 గొల్పివేలెల, నాచాం నా.

గీ. పలపుకొనపాగఁజూచు జ ధీ వ్యసపుపెంపు
కన్నెపొయ్యముమొదలు నిన్ ధీ గనుఁబలంపు
జొందుపర్చని నీవాని ధీ మఁదలింపు
లింకఁనుడువని నిందల ధీ కేకతములు.

వావులకెక్కడికి ? వేడిసిల్పకిండ్లుకాలునా ?

సారంగ— అమ్మా ! మాటనచ్చును. నామాటవిను. మోహనడుటకు నాది స్త్రీజన్మముకాదు. నేనిందునచ్చుట యెల్లభంగులంజగదు.

గీ. అగ్ని సాక్షిగఁ బరిణయ ధీ మాడుకొన్న
ధపునియెడలోనఁ బఱుగని ధీ తంపిపెట్టి
బంధువులకెల్లరికిఁ దల ధీ వంపుచేసి
జాగఁగానుంటకన్నను ధీ బాపుమేలు.

మఱియు లోకమన్నిటికన్న నాకుస్వయమే ప్రియమయ్యెనేని నన్నుగన్నతల్లియేసాధ్వయయ్యెనేని నేనిందునచ్చినమాత్రము న నాకపకీతియెట్లంటును? అపిశాచము మావంశముందాక లేదు. మాతాతతండ్రిలు పరకాంతా విముఖులు. నేడునా తోగదా యాస్త్రితభంగము కావలయును. అమ్మా! బాధించిందెలియచీ లోకమెంతయజ్ఞానమయము ?

చిత్రా— నిన్నీలాగు వినుచు యుగములైనబాగుండును. మతులెన్నిచెప్పినను మామేయన్నట్లున్నామిహి. ధర్మశాస్త్రమునకు వలపునకు చాలాదూరము.

సీ. పక్కిటి పచ్చిక ధీ పుష్పితు తమ్మునొబువ్వు
పుంబలఁగిరావలె. ధీ బొంబలఁగిరావలె.

మంచిగంధపుతాఁడ ♦ మిందునేమేమైనా
 స్కృపముబల్లమి ముద్ద ♦ గొనకయనిన్న
 మనసు దీక్షనిసంత ♦ మునుకు శైవ్యంపుచు
 జొక్కి తీయనిమోవి ♦ నొక్క మన్న
 మనుని గడ్డియబోలు ♦ మామమై మెల్లన
 వాలుగడ్డులు జేల్చి ♦ శాలన్న
 పక్షిని గులు నీబోటి ♦ పక్షికారి
 డావియానులెల్ల ♦ ని ♦ జ్ఞానితాను
 టెల్ల ♦ చులకన చెడక ♦ యేలుకొమ్మ
 వాడివయసున ముదుసలి ♦ పల్కు లేతి?

ఓయీ! నీవు పిచ్చిపట్టు పట్టుకు, మనసు రాయచేసికొనఁ.
 నీకుఁదగినదాసననియోదా మొదట నన్నునీకు మాట్లాడినాను
 మాబలెప్పుడు జరిగిననౌ యప్పుడేనానుగడ వైతిని (కొం
 లించుకొనుచు) ఇప్పుడు కొనుకువెట్టిగదువు? సారంగధరఁడా
 నాకుమాట తడబగుచున్నది.

గీ. మేనుల మదుల నొక్కటి ♦ గానొనర్చి
 రక్తిలోనఁబ్రపంచవి ♦ భగ్గిమను దొఱగి
 వానిమీఱగ నిప్పుడ ♦ ద్వైత సిద్ధి
 బొందుదము రార యాభేద ♦ మంచినేర.

(ముద్దుఁ బెట్టుకొనుచు) యికనాఁగలేను, నాకోర్కెచెల్లించు.

సారంగ— (చెవులుమూసికొని, తనలో) హరహరా! మా
 తండ్రిగారెంతయో తపసుచేసి నన్నుఁగాంచిరి. ఈఘోరపాప
 మునకు నేఁకరింపకున్న నన్నీ మెబ్బితుకనీ దె టె ననరియె.

(ప్ర)కాశము) అమ్మా ! నీకీటిపాపపుబుద్ధి తగదు. మనసుమో
ల్చించుకొనుము.

క. జగదేక వీరమూర్తికా క

నుఁగు రాణివి మేటిచనువు ♦ నుంబదివిస

వనుచిత భాషణముల నీ

తనయునితో నిప్పులాడఁ ♦ దను నేతల్లీ.

ప్రాణముపోయిన స్వరియే కాని నేనీపాపమున కొడికట్టజాల
నన్ను అటకు మితమృదువు తప్పునుసుమా ?

చిత్రా—

గీ. గుండె కాయచేసి ♦ కొనికొరివచ్చిన

నన్నుఁ జల్లినాడ ♦ న్యాయమటర

ఒక్కమాటు మోచి ♦ నొక్కనీరా నీకుఁ

బున్నె మబ్బునార ♦ పన్నెకాడ.

నామనసుదీర్చరా, నీకాళ్ళుపట్టుకొనెదరా, స్త్రీహత్యగట్టు
కొనకురా, బ్రహ్మకై నం దెలియనీనురా, యిలక నెచ్చెడు ని
న్నుఁగొరనురా, యిప్పటికిమాత్రము (కాళ్ళవైబడుచు) కరుణిం
చరా, బ్రతికించరా.

సారం— (విదలించుకొనిపోవుచు) స్త్రీవని యోర్చినాను.
మానంశమునకు నీవుకారుచి చుప్పైతివి.

చిత్రా— కర్కోటకుడా! విదలించెదవా, నన్ను సుఖు పె
ట్టకు. నీకు జయము కాదు, పోకు పోకు (అడ్డునడి) నామాట
చినవా ?

గీ. రక్తికన్నరృచిగిలిన ♦ గయిక జూడు
 కోరి. మొలవయి జాతిన ♦ కోకజూడు
 గడగడవడంతు మైమారు ♦ కాకజూడు
 మాటుపల్కక నన్నొక్క ♦ మాటుకూడు.

సారం— అమ్మా! నేడింటిలో రేపునుంటిలోనరగడియ
 తుచ్చుఁగిము ? ఘోరపాపము నేనహింపజాల నిక నాగ్ని
 హమునచ్చుచున్నది.

గీ. నిను ననుంగూర్చి విభుని క ♦ న్నిరుచూడు
 మీతి నాపెడు నపకీర్తి ♦ నోరుచూడు
 పైవజాలని నాదు కై ♦ జాటుచూడు
 బాధిగొని తుచ్చమా మోహ ♦ ముడచనాడు.

అడ్డకు తొలగుతొలగు.

చిత్రా— నద్దుచుమీ, వినవుగదా పోవుచున్నావా ? కా.
 నీచూడు. రేపునీరక్తము బొట్టుపెట్టుకొనక నానగడియనా ?

సారం— మాతండ్రిగారితో నెద్దియోపాపముకల్పించి చె
 ప్పి చరవించెదవు ? ఇంతియేకదా ? సత్య హృదయముతోహా
 యిగాజచ్చెదను. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

ప్రతిభా

రమ.

పాఠంగధర నాటకము.

చతుర్థాంకము.

ప్రదేశము:— రత్నాంగిదేవి యంతఃపురము.

ప్రకేశము:— రత్నాంగి, దాసి వలవంతతో.

రత్నా — వలవంతా! నీచేతిలోని పత్రమేమిట? నమస్తపురాణములుచు జక్కగాఁజదివిన పుణ్యరాసి మాయమ్మగారు నాతోఁగూడ నీఁజదువుచెప్పించి వెంచినందుకుంఁగి నీవు నీవుగూడ నెల్లపుడు నేద్యయో చదువుచు నానందించుచుండువు. ఇంకను నీవంటిని చిరుగత లలదానియందలిచదువు పరిశుద్ధపాఠ్యమునన్న భక్తియువలె సంకల్పముగదా?

దాసి — జారదావరాచితారమగు నేలినవారివంటి పతిప్రతాపిణిమణి ముందు నాచదువును, నాయోగ్యతయన నేపాటివి? ఏలినవారికిఁ జన్ననాటినుండియు నేవళురాలియందలిచెల్మి వెంపున నిట్లుసెలవిచ్చుచున్నారగాని యీషత్రమిల్లాలితనమని యొకచిన్న ద్విపదప్రహేళిక. తమతల్లిగారు తమ్మును సారేపంసించునపు డీదితమకిమ్మని నాకాజ్ఞ చేసిరికాని, నాపైబైలో నేనీ

చినిన్నాళ్ళపాటును బాగానువసి యేలినవానికి సమర్పించనందుకే
సేవకురాలిని క్షమించి పోయెను.

తత్త్వా — సంతోషము. ఏదీ — (చేలనందుకొని)

ద్వీపద. అత్తవారింటిలో ♦ సడలుకువ జూపు
పొత్తున నీతోడి ♦ పొలంకులకోపు!
మాటి మాటికి స్వ ♦ మాటలాడము!
నీటుతోడుతల బరు ♦ నిద్రసజాడకుము!
తులవలె చేడెల ♦ తో జుట్టుగొనకు!
కులబంధువుల జూడ ♦ గోటుతోజెవ!
చిలుకొంట్లపై నాస ♦ జేయగ రాదు!
మఱి పైటబారుట ♦ మర్యాదగాదు!
బిల్గర పొటల ♦ జెలగి పాడము!
అల్లరమాకతో ♦ సోస్యమాడకుము!
తలవాకిలిం జేతల ♦ దగదని యెఱుంగు!
కలిమిలేముల బొక్క ♦ కైవడి జరుగు!
బగటియంపున నిద్ర ♦ పట్టించ బోకు!
సెగడి కైవారి కొం ♦ డెము వివరాకు!
పొగిగతుల పెనిమిటి ♦ యం దుంచుకొమ్ము!
వాని నెల్లప్పుడు దై ♦ ఎమ్మని నమ్ము!
మగనికంటెను శతై ♦ మారుండులేదు!
మగనివలె నొరుడు ♦ మన్నించబోడు!
హయిగ నీకెప్పు ♦ డభివృద్ధి గాంచు!
మామన్నునామిట ♦ మెదిలొన నుంచు॥

కంటేవా చెప్తే ! పిల్లలు సత్కీర్తితో నభివృద్ధి నొందవలెనని
తల్లులెట్లుకోకుచుందుగో ? మఱియు నాకున్న సగలన్నియును
మాయస్మయిచ్చిన యాపత్రిముచకు సరిరావుకదా ?

వల— సూర్యనకు వెలుగులు జూపించునట్లు సహజసద్గుణ
లంకృతలగు నేలిన వారికిట్టి నీతిపద్యంబుల గ్రహభయచపసరము.

(గిరిగింత పొడుచు పోవేళందును.)

కాఫిరాగము—చతురశ్రిగతి.

ప॥ అన్నన్న శేడొక్క - యాశ్చర్యమాయె
మాయాబోతుకట్టు తెంచి - వాద్దుమీటిపోయె!
కొన్నవాడూర రే - మన్న సందాయె!
వెన్నవంటినువను - వేడిదాకులాయె!
యే దెట్టులైనో నాశేల మా - లాల మాబాల మాబాల॥ అ॥

౨. చేతనున్న పిట్ట - చేలరేగి పోయె!
మా - చిన్నన్న చీకటిలో - జిక్కువడుటాయె!
నీతికెప్పినట్టే - నేర్పము వెరటాయె!
లోతెలుంగని నీటి - లో గంతులాయె!
కూతుకూతు కుక్కపిల్ల శే - గొట్టదువా
నీకిప్పుడొక మంచి క్షే॥ అన్న॥

౩. మప్పనాతివంటివాని - చొప్పుగనఁడాయె!
మాయప్పవేల్పువంటివాడు - తప్పుదారిపోయె!
ఒక్కకున్న చిన్నివాని - కొద్దినెండ్లాయె!
చప్పునారేమి యింక - జామురతిరయె!
కడుపులోనున్న కామాయనీత్ర - గంధకయ్యనిప్పు దిగలేయె॥

రత్నా— ఏయీగిలిగింతా! పనివీడవచ్చిపట్టున్నా వేమి? యీనింతిపాట భావమేమో తెలుపవా?

గిలి— అట్లై ననన్నన్నన్నన్న మఱికం తెనున్నున్నున్నున్నున్నున్నికనేమైవఁ గానిన్ని నిన్ని నిన్ని మఱివచ్చిన్నిన్నిన్నిని దేవుఁడుమీకు మేలుచేయఁగా నట్లుపై నాకరాదుగా, దీనికేమిగాని, యెక్కినదితాడి, మెక్కినదికల్లు, కుట్టినది తేలు, పట్టినది దయ్యము, వెంటబడ్డవాండు గుంటలు, తాఁ గోఁతి యర్పట్లున్నది. నాకడుపుమండుచున్నది, నాకన్నముపెట్టెదరా లేదా?

రత్నా— నీచిన్న ప్రభువుతో నీవుభోజనము చేయలేదా యేమి?

గిలి— కడుపేలేరనఁ గొడుకుపేరు సోమలింగమన్నట్లున్న దిదివఱకతడిల్లే పట్టలేదు.

రత్నా— కట్టా! నాపట్నం దేగినాఁడో యిదివఱకునుగానం టకుఁగారిణమేమిచెల్లీ? నాయన్ననేడు పుట్టినదినము, నేటితో వానికిఁబదునెనిమిదేడ్లు వచ్చినవి. పెద్దప్రభువువారు వలచి కట్టుకొన్న నాసవతి మొదట నాబిడ్డనికే మాట్లాడఁబడుటనీవెఱుంగవా? నాయన్నయిదివఱకును బెండ్లినేయఁబడకంటకుఁజింతించెదను. గొడుగునుగోడలునుముచ్చటదీత నిల్లలంకిరించుచుంటచూచుటనిన్నఁగిన్న వారికన్నుల కింకేమిపండువుకద్దు.

గిలి— నాచిన్నప్రభువు నాచిన్నమృయు ముచ్చటలాడుచుండఁగా, నాకడుపు నిండఁగా. నానక్కపిలతోఁగనాడించు

చునాయొడిలోఁగూర్చుండఁగా నాకన్ను పండుగ.

వల— పూర్ణాయానముతోఁ బున్నమచందురులెఱి
న్నప్రభువువారు ప్రేమదా కగపడుట కనురావురా?

రత్న— పోనీ, నాయన్న వెన్నేర్పబ్రతుకనీ? వాడివ
యసునఁబరిణయముకాకుంటేగ దెందున్నాడు చెప్పుమానా
యన్న!

వల— అదిగో! చిన్నప్రభువువారు వచ్చుచున్నారు?

సారం— (ప్రవేశించి) ఆహా! సుబుద్ధిగాదని యేగినందు
కు ఫలమనుభవించితిరా?

గీ. తెల్విదివ్వెచూపి ♦ తెలివినఁ గానరు

మోహ తమిరమందు ♦ మనుఁగునారు

అకట చెడుగువాని ♦ వరయక చిత్తాంగి

యెంతివనికీ సాహ ♦ సింఁచె నిపుడు.

పావాత్మరా లెంతితలంచినది? తాను మాయయ్యకుఁ
బ్రాహ్మముపంటిదికదా? విశ్వాస మొకింతయుం జూడదు కదా?
రేపేమికాదలించియున్నదో?

వల— అమ్మా! అదిగో! చిన్నప్రభువువారు వచ్చుచు
న్నారు.

రత్న— వెన్నేర్పబ్రతుకు నాయనా! మాటలో నేన
చ్చితివి భోజనముచేసితివా?

సారం— (గుమాయితోఁగనులోత్తుకొనుచు) అమ్మా! నేటి
ఘోరము నేనెప్పుడెప్పుడను?

రత్నా— అయ్యో! నన్ను గన్నతండ్రి నాచంటికూనా. (కొరిగించుకొనుచు) నీకంటనీరెన్నఁజిట్లు చూడలే దేమిజరిగెనురాకొడుకా!

సారం— అమ్మా! మధ్యాహ్నము మేముపాపురముల నెగిరించఁగా నాపాపురము సవతితల్లిచిత్రాంగిమేడపైవారినుదానిందీసికొనిరమ్మని యీగిలిగింతనుబంపితిఁగాని పినతల్లిగారు నన్నేరమ్మని సెలవిచ్చినారు. నాహితుఁడుసుబుద్ధినన్నవలదని మళ్ళించుచుండ విను పాపురముపైనానతో నేనామెయెద్దకేగితిని. పిమ్మట నేనేమిజెల్పఁగలనునానోరాడకున్నది. మాయయ్యగారితో నేమిచెప్పునో? యెంతపాప మాలోచించినది.

రత్నా— అయ్యోతండ్రి, నాసంతకొంపదీసినిన్నరమ్మనబలిమిపెట్టినదాదేమి?

సారం— నేనాపాపమునకొప్పక విడల్చుకొని తప్పించుకొనుట దుస్సర్మైనది. రేపామె నారక్తముబొట్టుపెట్టుకొందునని యెట్టిశుకొన్నది.

రత్నా— ఆహా నాతండ్రి నాకడుపుచల్లగా నీవుసత్యమునుగాపాడఁగావు సత్యమునిన్నుఁగాపాడదా? నీయయ్యగారితో నాసవతిమేమిపన్ని చెప్పునో? కట్టా యెంతనచ్చెను? మొదటనది నీకుచూడ్లాడఁబడుటవలన నితియయ్యను. ఛీ ఛీ కులకాంతగదా నాసవతి యెంతపాపమొడిగట్టుకొన్నది. (కనులొత్తుకొనుచు) యింకనాకేమిదారి?

సారం— అమ్మా! న్యసనపడకు. రేపటిసంగతికిప్పుడెందు!

విచారము? నేనింకను సంధ్యావందనమాచరించుకొనలేదు. నాకు సెలవిమ్మ. తిరిగి తమపాదసందర్శనముచేసెదను.

రత్నా—తండ్రీ! వరప్రసాదివినీ కేయపాయమునురానేదు కాని యెప్పటి వత్సమానమప్పుడు నాకుఁజెలియనిమ్మా. తిరిలోకజననీ వార్వతి! నీవేనాబిడ్డనికి రక్ష. (నిష్క్రమింతురు.)

ప్రదేశము:—చాకలవానియిల్లు.

ప్రదేశము:—చాకల గిజిగన్న, భార్యయంటితతో.

గిజి—(తనలో) ఏమిచెప్పుమా తెల్పివచ్చినది. ఇప్పుడే కదామరికోడికూసెను. ముందు పనిపెట్టుకొనఁగనిద్రయెల్లుపట్టెను? మఱియుపదినామాన్యమా రాజుగారిపనిగాని నేనుకాఁగా నీరాజుదెమ్మన్నపుడెల్ల బట్టలు సిద్ధపఱచుచున్నాను గాని యింకొకనిశక్యమా? యీజామారు చాఁపునకుఁ జిఱువేశ్వరంగు, నీయొంటిపువు బోడసరంచు చాఁపునకు గులాబీపూతిఁజేసిబాగుచేసిచానుగాని, వారుముఖ్యముగా రేపటికేతెమ్మన్నమావిడంచు చుట్టుజల్లరువాఁపింకనుదెమలకుండెను. మఱియు నీచాఁపు మిగులఁదఱుచైనది. రంగుపట్టించుట కిష్టము. రంగుదట్టముకాఁగూడదట? పల్లన కాఁగూడదట? అందులోనుఁజెక్క జాభరా? నచ్చులా! పిలుకనాఁగఁదీయును. దీనినిఁగూడలే పోసి నాకునహయపడునేమో? కదలదుమెదలదు మొద్దుదొంగిసిద్దు? దీనికిఁ గావలసినంతనేవుచు దయ్యముపలెబీల్చుకొనితినుచు నన్నుతప్పవేయనీదు. (కాలితో తన్నుచు) లేవే! పనిచేయవలెను.

అంటి— అబ్బా! యెన్ని జన్మములకైన నిట్టిమగఁడని వద్దుదేవుడా? కాన్పుతక్కువ గడబడఁపొచ్చు, వట్టి గొడ్డుసకఁదాఁపులుమెండు. సరే యెందుకులేపెనవు?

గిజి— ఎంత పోతరించినావు? చిత్రాంగిదేవి యెంగిళ్లు మెక్కిమెంతకొన్నిన్నావు? నేటిలిచిన నీకుచిరాకా? నాజుగారి చాఁపులుకేపీకపోయిన మనపనియేమగునోసేకెఱుకా? లెమ్మ త్వరగారంగులు కావలెను.

అంటి— ఇంటిలోను, గోటలోను మఱేరెవని? యెంత సేపును రంగులవనే? (కన్నులుచులుపుకొని లేచును.)

గిజి— ఇదిగో రాత్రి ప్రేటకుఁబోయివచ్చెననియెప్పటికివచ్చినావ్రా నాకెఱుకేలేదు. నిద్రొప్పటిపోయినది. నీగుణమెన్నా శృంగయిన నొక్కలాగే యున్నది. ఈతట్టమోయక విధిలేదు. దిక్కుచూలిన 'లోకముగాని, మ్రింగవాటముకాదు, కక్కనాటముకాదు, యొంగగొడ్డువు నీకెన్నితన్నినను సిగ్గులేదు. కొటలోఁగూడ నీకేమిరంగు?

అంటి— నాకుఁగాదు మాచిత్రాంగిరాణిగారికి—

గిజి— మెల్లఁ మెల్లగాఁడెప్పు. నానేస్తుఁడుహంతకనాయకుఁడూరుకాచియీపాటికిమునుపటివలె మనవీధియరుగుమీఁదఁబడుకొన్నాఁడేమో? ఏమేమి? చిత్రాంగి రాణిగారికెవరిపై రంగు?

అంటి— అటునంటి వొరస్తానలకే 'పట్టి'పులేనపుడు నన్నే మోదినచనమూర కేచం పెనవు? నిన్నరాత్రియెంతముచ్చటజరిగి

నదోసి కెఱుకా ? తెల్లవారినీ, పట్టణమంతయు గగ్గోలుపుట్టిన
అయ్యో నానోటనూగింజ గాన దేమి సేయుదును.

గిజ— ఏమిటాముచ్చట ? చిత్రాంగియెనిసినిగొనిచది ?
అహో ధైరమా! అడదెంతయుగడంతదాలోంగి యండవలెను
గాకున్న దానిని లొంగదీయట యంతట మనవానికై సత్కర్మ
మా ? సుగుణములు నైజముగబల్లెనలెనుగాని యితరులు నీ
తులుచెప్పిన నేపాటికుదురును. నితులు పోతెవలవఁటివి. చె
ప్పుమేమి జరిగెను ?

అంటి— చిత్రాంగిరాణి చిన్నసంభ్రామమునఁ జిన్నసభిభువు
గారిని దనమేడకు రప్పించి తనతొరమ్మని బలిమిపెట్టెను.

గిజ— అయ్యోయేమి ఘోరము పాపమనియా మోక్షుఁడో
చలేదా ?

అంటి— చేతకాని మగవాండ్రు, పాపమని, పుణ్యమని
యోర్వలేక పశుచువారిని బెదిరించెరు. పాప పుణ్యము
లకేమిగానిపిమ్మట నేమిజరిగెనోచిను. చిన్నసభిభువువారందుకొ
ప్పకవిదలించుకొనిపోయిరి. అందువైఁజిత్రాంగియనిగిచ్చిఁజిం
టిలోఁదలకట్టుకొనివండుకొనియున్నది. తెల్లవాఁజగానె కెద్దప్ర
భువుగారితోఁ జిన్నసభిభువును జంపించుట కెద్దియోపాపము క
ల్పించిచెప్పును. ఈముచ్చటయంతయునాకనులముందేజరిగెను
గాన నానీకెఱుగవచ్చెను. రేవుచిత్రాంగిచెప్పినట్లెల్ల దబ్బరపా
త్యము పెద్దప్రభువువారితోఁ జెప్పనలసిచచ్చుచేమా ?

(ఏది యరుగుపైనుండి యంతయు నినుచున్న వారలతో నాయుఁడు జూన్ము
లోనికీఁబోవలెను.)

జబ్బ— గిజిగన్నా! నాకంతయు వినబడుచున్నదిలే ?

గిజి— జబ్బన్నా! పాపము పాపము! పుణ్యము పుణ్యము! మన కెందుల? మనమేదియు నెఱుంగనట్లే యుండవలెను గొనున్న మనప్రాణముమీదికి వచ్చునుజుమా ?

జబ్బ— ఎంత ఘోరముజరిగెను ? చిత్రాంగిరాణికెంత దుర్బద్ధివుట్టెను ? తలుపు మూసికొనుడు నేబండుకొనెదను.

(గిజిగన్న, భార్యతో నిష్క్రమించును.)

జబ్బ—(పోవుచుండనలో) చిన్నప్రభువువారిపై నేరముమోపబడినయెడల వారునాచేతికిగదాయొప్పగించబడుదురు. దేవుడునాకీనిజముచు ముందుగాఁదెలియనిచ్చుటమేలే ? ఓహో! చిన్నప్రభువ్రవారెంతమంచివారు ? (నిష్క్రమించును.)

(రాజువేటనుండి వచ్చుచుగోటనుసమీపించి, అండుమునుండిలేచి.)

రాజు—(తనలో) రాత్రివేటాడి యజవినుండివచ్చుచుండఁగా దుస్వప్న హేతువై వెడవెడలిద్రీ పట్టినదిగాని సుంతయుం బడలికతీతలేదు. హరహరా! స్వప్న మెంతనిజముగఁబోయెను మఱియు నిష్పతితెల్వి యప్పుడెక్కడికెబోవునో? మానవుడననెంత ? మాయనెవ్వరెఱుంగరాదుకదా ? నన్నుఁదెల్పుటకుజంకికాబోలు నందలము మోయువాండందఱిట నలనటతోఁబడి గుఱువోట్టుచున్నారు. మఱిరెండుగడియలకుఁబ్రాద్దుమాటవచ్చును. కొంచెంతయు నిదివఱకు మాటుమఱిగియున్నది. కాని యెక్కడనో? కొల్లుచావిడిచెంతఁ గావచ్చును. గిలిగింతగాని

గొంతువలెవినబడుచున్న దెంతబాగుగఁబాడుచున్నాఁడు. పిలిచినంబాదమానినీయునేమో? ఇక్కడనుండియే వినియెదను.

(గిరిగింత పాడుచు పోనేకంచును.)

మేలుకోలుపు, భూపాళరాగము — అటచాపు తాళము.

ప॥ మేలుకో యినుండ - మేలుకో ఘనుండ।

ఆ॥ మేలుకో యినుండ - మేలుకో ఘనుండ।

మేలుకో చీ కటి - జూలు ముసుగుచీపి॥ మేలు॥

౧. జారులు చోరులు - సర్వనభూరిము।

జనుల కెటుకపర్చ మేలుకో॥

౨. సాగి దయ్యమువాత - చల్లగాలి పూజ।

వేగుమక్కజాత మేలుకో॥

౩. వెల్లిమ్మ వీడి గఁ - గలనవ్రా వాడఁగ।

తెలియతఁబునలెఁ - దెలుబయలుదేఱఁగ॥ మేలు॥

౪. కాకికావలిక్కూ - ఘోరము కనుమాయఁ।

గొక నిగసామువాయ॥ మేలు॥

రాజు — ఓహూ! మొగలి మొదలగువంత పూబోదలఁబూయించుచు, బలురకంబుల మధురవృక్షాబులు గాయించుచు, సహజంబులగు నడవలందుర్భిషాణు కొండ సెలయేటింబోలి వీచిధోగిణిగూడ నెంతరమణీయముగ నున్నది. అయ్యో! యూరకున్నాఁడే మర్యాదస్థితి చిత్తుఁడు. హానీ, యాకఁబిలిచెడి నోనీ గిరిగింతా!

గిరి — గిరిగింతా, వలనంతా, అగఁగింతా, ఎట్టిగింతా,

ఎకిరింత, చికిరింత, బాలెంత, చూలింత, కుక్షిణీబాంత, అంతింత, చింత, మంచిపేళ్లే. ఓహూ! ఏలినవారు కనులపండువుగా విచ్చేసిరి. ఎన్నిసాబ్బనక్కలవేటాడినాగు, మఱెన్ని గుడ్డి కొంగలకువల వైచినా రింకెన్ని చచ్చుతోండల కురిబన్ని నారు. మఱియు నెన్నియడవి దోమలంబంపి తెచ్చినారు. తమ వేట వైభవ మొకసారి సెలవిండు. వివేకసింహముంబట్టిరా లేదా.

రాజు— మేడమెట్లవైబడి దొర్లెడు దంతపుకాయల నీ నోరాగ దేమిరా? నీవన్నట్లే వేటయందెద్దియుం జిక్కలేదొక బెబ్బులిమాత్రము వేటువడి పాటిపోయెను. మఱొకయాయడలేడి సమీపించెనుగాని దానికన్నులజూడఁజిత్రాంగి దేవి జ్ఞాపకమువచ్చినదిరా? కనుక యాలేడిం బంపుటకు చేతులాడలేదు. కొన్నిసందులను, గణుజులనుమాత్రమకొట్టితెచ్చితి నోరి! మిక్కిలియలసియుంటిని. దేవి చిత్రాంగియొద్ద విశ్రమించవలెను. సన్నజాలువలువముసుంగిడి పండుకొన్నప్పుడామెముఖమిట్లుండునుజూమా? ఇప్పుడీచందునిజూడఁగా మహాకవి గాయకశిరోమణి చెప్పినపద్యము స్ఫురించినది.

1. పొద్దుజూడఁగనిగండి ♦ హద్దుమించి

జాణిగిసోయిరనాదగు ♦ చుక్కబంట్లు

ఇడుమపాటున బలగఘు ♦ లేడనియుంట

తెల్లమని రిక్కగాయఁడు ♦ వల్లెబాట.

అహ! మహాకవిగాయకశిరోమణి చెప్పినదంతయునిజము. విను మోరీ, నిన్ననాచే బెబ్బులివేటుతప్పివపుడు బంట్లొకఁడైన నన్నం! క యెవని ట్టుకువాఁడు జడిసి నలుదట్లు పరుగిడిరి.

గిలి— అతకన్న జరిగినది జరిగినట్లే చెప్పును. నేనొక వ
ద్యమునుజేసితిని. తమశిష్యుడగు నా

రాజు— ఏదీచమవు, నవునకకవీశ్వరుడా?

గిలి— ఉన్నమాటన్న నెనడుమకడం? చిత్తగించుడు.

గీ. తానొసర్చిన చీకటి ♦ తప్పెఱిగియు

మగని విధిలేక కనిపెట్టు ♦ మగువబోలె

వెలితివడి పొద్దుముంగల ♦ నిలిచెజందుగి

డాకినపు పెనమునందు మా ♦ డబ్బవలెను

రాజు— చీకటితప్పన్న నేమిరా? క్రిందుమీఁదలుచూచు
కొనిపలుకుచున్నావా. నీకేమియాశ్చర్యము కలిగెను.

గిలి— చిత్రాంగిదేవిగారి మేడకువిచ్చేయుదురుకాబోలు?
దయచేయుడు మనవిచేసెదను. నిన్నటియదయమున కీయద
యమటువదినాటగుగడియలు. తుణముమనదికాదు ఎప్పటికే
దిజరుగునోకదా?

రాజు— ఏమైన వింతలుకలిగినవాయేమి? రాత్రిమాహా
కిదుర్వృష్టముకలిగెను. చిరంజీవి సారంగధరుఁడునుఁబుడ?

గిలి— ఏలనట్లగుచున్నారు? రాత్రినాకుఁగూడ నెకకల
వచ్చెను. నాకంట, వేగురుకారు, నూలుగురుకారు, మూగురు
కారిద్దఱాడండ్రంట. అందుపెద్దదియిల్లాలంట. చిన్నదిగయ్యా
ళియంట. చెప్పుమన్నారా? అబ్బ! భయమగుచున్నది. పోని
చెప్పెదను. అచిన్నదంట. కాదుమఱచినాను. పెద్దయాపెకొక
చక్కనిమంచికొడుకంట. నాచిన్నయీలువానిని రక్షించిబలిపా

పెట్టినదట. వాఁడువిదలించుకొని సాతిపోయినాడట. పిమ్మటనాచిన్నియాయుకోతియైనదట. గంతులువైచినదట, కట్టుబుట్టుచున్నదట. నిక్కినదట నీల్గినదట. అటువైనాకు జ్ఞాపకములేదట. దీనికేమిగాని, తమకేమికలవచ్చెను?

రాజు— నీకలవంటిదే యిరుచుమించు నాకలయును. అది యొకపాడుకల దానినిచ్చరించఁగూడదు. వింతలులేవుగద?

గిలి— మతేమివింతలు? పాపముపాపమే, పుణ్యముపుణ్యమే, నిజమునిజమే, అబద్ధమబద్ధమే? తల్లితల్లియే, కొడుకు కొడుకే, మీరుమీరే, నేనునేనే? సరిగాని, నిన్న నొక వింతజరిగెను. చూడలేదు గానివిన్నానేమో? పోనీ మనవిచేసికొనెనను. మనపట్టణపు మదపుటేనుఁగు కట్టుదెంచుకొని పూఁదోట కొలనులోబడినదట. మొసలి యొకటి దానింబట్టుకొనెనట. అప్పుడాయేనుఁగు మొసలిం దప్పించుకొనిపోవుట యెంతోకష్టమయ్యెనట. ఇదినిజమే. నిజముకా దబద్ధమే. అబద్ధముకా దిహిహిహీ. ఇదిగో చిత్రాంగి యమ్మవారిగుడి. కాదుమేడగుమ్మము. అదిగోయంటిత యేలినవారిందోడుకొనిపోవ నచ్చినది. నాకు సెలవిండునేబోయెదను.

రాజు— రా రా వాఁగు వాఁగు.

గిలి— వావివాఁగు వరుసమంచిచెడ్డ. ఓదేవుడా! ఏజన్మమున కైన నేమగవాఁడుకావద్దు, ఆడదికావద్దు, రాజుకావద్దు, రాణికావద్దు.

రాజు— వింతపేలుడు కల్లపురా జంకెదనేటి?

గిలి— ఒకటి రెండు మూడంటితతో నలుగురు, గిలి
గింతతో మేడకునొప్పి యేమోయిక మనసుద్రప్పి, విధినాకొప్పి
జంకాకాదేలినవారికిగనికర మంటితకుమచ్చరము, నాకునిచ్చ
రము.

అంటి— అమ్మగా రేకాంతంబున—

గిలి— గోడలుచెవిటివనుకొన్నవా? అంటితగుల్లా యే
లినవారికటాక్షము. నేబొయెదనాటునూత్తైనగానివ్రతముక
టుచుకొందునా?

రాజు— ఏమిరానీవ్రతము?

గిలి— నేను చూడనన్ననాకుబందియేమి? నేనాడు దాని
నంటనేయంటను.

రాజు—నవుంసకలింగమా! నీకిదిసహజమే. (అంటితతో)
ఏమే నాప్రాణధనమెందున్నది?

అంటి— అమ్మగారు చీకటిగదిలో నేదోయలుకతో ను
న్నట్లున్నారు.

గిలి— (తనలో) ఆహా, మీసములేదయ్యెరా యలుకన్నక
నూడగొట్టెదును. దుర్మాగురా లేమిపన్నవో? అయ్యో నా
చిన్నప్రాణవో యయ్యో నేనో! నీవువేల్పువంటివాడవుండీ).

రాజు— ఏమీవెంట పొలయలుక? కానీ యిదేమంచినమ
యము.

కా. లాలవబొందగోరి కను ♦ లంబడుదబ్బు అవంతముతైపుం

జాలెగ జమ్మిమిన్ బెదవి ♦ శాటనరించుచుగోలుచువులన్

గేలుల నొడ్డుకొంచు గిలి ♦ గింత కొకంతట న్వ పక్కన
దాలిమిదూలసోలు నెల ♦ తండ్రిమిదీటగ మద్దులాడెదన్.
అంటి — ఇదిగోదీపము వెలిగించినా నరుగోయమ్మగారు.
రాజు—

గీ సన్నచుట్టునఁ దోచెడు ♦ చందురువలె
అకుచాటుడిన గుఱి ♦ యలరుమాడ్కు
నీటఁబ్రతిఫలియించు మా ♦ నికమువోలి
చీరమునుఁగనఁజిత్రాంగి ♦ చెల్లుచూత.

ఈగదిలో నేల పండుకొన్నావు ? నీవున్నయెడఁ జీకటివెల్లడి
గదా, మసిగాజులోని దీపమునలె మాసినచీర నేల నీయొడలువె
లిగించుచున్నది. (ముసుఁగుదీసి మద్దులెత్తికొనుచు)

గీ. కేటబడలిక వాపె బ ♦ లేవడిచెందు
మేనఁబుల్కులరేపె బి ♦ తానఁగన్న
గవళ మూతలుదాపె స్వ ♦ గ్గమునుఖమ్మ
చూపె నీతనుసంస్వర్గ ♦ నుందరాంగి.

ఉ. చూడవిదేమి యొక్కమొగి ♦ జాపులచీకటివెల్లలీన మా
టాడవిదేమి పల్పెదవు ♦ లంఘనమత్తముకెంపుల్కొల్కఁగా
బాడవిదేమి క్కనగవల ♦ వాలిచి చిల్కలునాలకింపఁ గే
లొడ్డిదురు బంటుపై నజక ♦ బొందుటలేలనె పొగినయికా.

(ఒడలుతడుముచు)

గీ. బేడిస కనుంగొనలకు నీ ♦ రోడనేల ?
వీడి కొప్పిటు కిందతీ ♦ రాడనేల ?
ఒప్పు చన్దవపై రయి ♦ కూడనేల ?
ననఁతెఱంగున నీదుమే ♦ న్నాడనేల ?

అహ! నెత్తురుఱుక్కులు నీకెట్లువచ్చె. నాస్వప్నము నిజమే. ఏదుర్మార్గునివల్లనీకీకేడుకలిగెను. వాడెవ్వడైనం జెప్పు తక్షణ మేచంపించెదను.

చిత్రా—(ఏడ్చుచు) పానాథా! యీ ఘోరముమీతో నేనేమనిచెప్పెదను.

గిరి— అమ్మ దీనిజిహ్వపడిపోను, పారంభించెను.

చిత్రా—(లేవబోయిపడిపోవుచు)నాయెడలుపచ్చిపుండు కీళ్ళాడకున్నవి. ఏనుగుకలచించి కొలనువలెనయ్యెనాపని. చావునకు సిద్ధముగనుండి నాభుణ్యమున మిమ్ముజూడఁగలిగితిని.

రాజు—(చిత్రాంగితలతనతోడపైనిడుకొని) దేవీచిత్రాంగి! పాశ్చేష్వరీ! నీభయములే దయ్యోపలుకవేమి? అయ్యయ్యో మూర్ఖిల్లినది. ఏదేయంటింతా మంచినీరు?

గిరి— మహాప్రభూ! అమ్మగారికి పిశాచగుణమునకొనెదనిన్ననీలాగేయొకవెలయాలు భూతముపట్టి విఱుచుకొనిపడియొడలెల్లఱుక్కుకొన్నది. సెలచయినయెడల వదలఁగొట్టెదను.

రాజు— ఔను నిజమైయుండవచ్చును. లేకున్నపులిమీసములఁబెఱుక నెవఁడుసాహించును? నేనచుకొన్నదితప్పే. కట్టా! యీదయ్యమెట్లువదలును.

గిరి— ఏలినవారు కొంచెము సహించెదరేని నిముసములో దానియబ్బితోఁజెప్పుకొనునట్లుచేసెద నేమున్నది, దుప్పటిముసుగుపెట్టి కారుమిఱపకాయ ముక్కులోఁబొగవేయుచుఁజింత రువ్వలతో నాలుగంటించివో దయ్యము, దయ్యమున కూక

నూషిపోవును

చిత్రా— ఓరీ కాలులు పేలకునిన్ను జంపించెదను. దయ్యములేదు గియ్యములేదు. వీరు నా ప్రాణేశ్వరులుకారా? నేను వారిపాదములను విడువని యిల్లాలనుగానా? ప్రాణేశ్వరా! సేద తేటితిని.

అంటి— మహాప్రభూ! మంచినీళ్ళు మిక్కిలిగఁ బట్టినచో వాతముచేయునేమో?

గిలి— అంతపైతృపుశరీరమునకు వాతమెట్లుచేయును.

చిత్రా— ప్రాణేశ్వరా! యీదుర్మార్గుని నాయెదుటనుండి తొలఁగించుఁడు. జరిగినసంగతిమనవిచేసెదము.

రాజు— ఓరీ పేలకు మిక్కడనుండిపో.

గిలి— (వెడలిపోవుచుఁడనలో) నామీఁదికిఁగూడఁజెచ్చు నేమో దీనియొడ్డిరగ. రాయాపదా! నిన్ను మేమడ్డఁగలమా?

చిత్రా— ప్రాణేశ్వరా! యేమిచెప్పుదును? నేనెందుకుబతికియుంటిని. నేనాఁడదైపుట్టనేల? ఓదైవమా! గౌరవంతకన్న పెట్టుకొని నీవేచూచుచున్నావుగదా. ఎంతఘోరమెంతయపకీతి. నాకుమాట తడఁబడుచున్నది కొంచెమాఁగెదను.

రాజు— ప్రాణేశ్వరీ! తొందరలేదు. నింపాదిగాఁజెప్పు. హయేపాపాత్ముఁడునీకిట్టియపకృతిచేసినాఁడో యొక్కమాటలోఁ దెలియనిమ్ము.

చిత్రా— (కోపముతో) ఓరీదుర్మార్గుఁడా! కొడుకుననుకొన్నాచురా! నా ప్రాణేశ్వరుఁడూర లేనిసమయమునవచ్చుతివిరా!

తల్లిక మపునఁజెయిజెట్టితివిరా! మెంతపాపముడిగట్టుకొన్నావురా నానాధుఁడు భూలోకదేవేంద్రుఁడు, నేజెప్పినఁ జిన్నబోవునే మో నేనెందుకు బ్రతికితిని.

రాజు— (తనలో) ఎఱడిక్కడకు వచ్చియుండ వచ్చుచు? మత్రియా, సుబుద్ధియా! కానీ తెలియుచు. పాణేశ్వరీ! అనుమానించవద్దండెవ్వఁడైనఁ జెప్పకతీరుదు. త్రాచును ముద్దిడ నెవఁడు తెరించె నోర్చుకొనుము. ఖడ్గమా! నీకిన్నా శృంగదగిన విందుదొరకెను.

చిత్రా— ఇంకేమిన్యాయమింకేమిలోకమింకెక్కడినత్యము. (ఒకచేత నోరుయూపికొని) అయ్యో! నాపాతినృత్యమో నా తివ్రత్యమో యింకేమియున్నది. కొడుకావాఁడు, మనపాలిటి యాదవముసలము

రాజు— ఏమేమి? సారంగధరుడే! నాస్వప్నమేనాకుఁజెప్పి నేమిజరిగెను.

చిత్రా— అంటింత! నాకునోరాడదు నీవుదెలుపుము— పోనీనేనేచెప్పెదను. ఆహవాత్మఁడు పారువముమిషతో నిక్కడకువచ్చి నన్ను బలిమిచెఱపట్టినాఁడు. నేనెంత ఘల్గించినను గొన్నాఁడుకాఁడాఁడుదానిని నేనేమిచేయఁగలను. తనుతోఁ జెప్పటకుబ్రతికియున్నా నికయేదోతెఱపుచూచుకొనియూపాణముంబోగొట్టుకొనెద నపకీర్తిబ్రతుకునా కెందుకు ?

రాజు— సరేయాదుర్యోధునిసనిపట్టించింపుడేవచ్చెదను. నీవుచనిపోనేల. ఎంతఘోర మెంత యపకీర్తి. అంటింత!

ఈ మొదటి గాయములకు మందు వేసి బాగు చేయుము.

(అంతిం త చిత్రాంగితో నిష్క్రమించును.)

అహ! క్షేత్రరా! యిదియెంతలవంపు. నాహృదయపా
ఖ్యము చేతితో సరి. మతేమున్నది. నేనెంత పరాక్రమశాలి నై
నను, మతెంతటి చక్రివరి నై నను లోకములో దక్కిన ఖ్యాతులు
నేనెన్ని నహించినను నాకీమచ్చ పోదుగదా. జారత్వరోషమె
ఱుగని మృగాదు లెంతధన్యములు. ఒక నైపునగోధమింకొ
క నైపునగునుకొక్క పెట్టుచున్నది నాహృదయమున బట్టజాల
కన్నవి. ఆనిత్యనోహిని ఖండించినంత నీక్రోధము శాంతింప
నగుచుగాని లోకములో నాకీనగుబాటు నాతోగానిపోదుగ
దా? ఇంకెక్కడి పాగుషము? భార్యాదుఃఖము లేనినపుంసకుడె
ంతియొప్పుండుంతుడో? ఉచ్చిష్టమైన చిత్రాంగిని నేనికముట్ట
రించును, నాదుర్మార్గుని బ్రతుకనీ కుంటయు నిదియే నాని
శ్చయము.

తే. గీ. తనదురజ తనకు ♦ దయ్యమానబుల

నానందోచినాడు ♦ నానుతుండు

తానొకటిదలంప ♦ దైవమొక్కటి సేత

యకట యెంతస్పృహ ♦ మయ్యెనిపుడు.

(నిష్క్రమించును.)

సారం— (ప్ర) నేశించి తనలో)

ఉ. అంతటనిండు నాకిసమ ♦ యన్ని యుహె సెడుభూమిసత్యమున్
సుంతయుఁ దప్పిపోక చను ♦ మూర్ఖుడె లోకమున న్నమిరలే
యంతయుఁ జూచినారుకద ♦ నాభూమి సారం నాఁ జూడెయ్య
పొంగికురాలి బోధనలు ♦ లయ్యకు నాబుధియొచ్చేయడే.

ఏమీవిధి! అపాపాత్మురాలు నన్నుజంపించుట మాన్. ఆ యో యీదుఃఖమంతయునాతల్లిది. ఇంకనచ్చుగూర్చి శోకించువాని నాప్రియమిత్రుడు సుబుద్ధితప్ప మఱవరున్నాడు? చావన నిద్రపోవుటనంటిదికాబోలు? నిండుజీవుడేబొందనెట్లు విడుచునో? ఎంతవచ్చెను? నాకింతవేగము మృత్యుని తెలియదుగదా? జీవనములు జలబుద్బుదములు. సంపదలు క్షణభంగురములు. నిన్ననేగదా మాతండ్రిగారు నన్నుజూచి యెంతయో సంతసించిరి నేడువారిమోమోల్లు చూడగలను. పాపమెద్దియు నెఱుంగకుండుటచే నేనుజూడగలను. అంతటి శాంతులైనమాతండ్రిగారు రెంతటి యాగ్రహము, దెదరో? సిద్ధాంతులేల నాజాతకములోఁ జిరాయువు నగుదుననివ్రాసిరి? కల్లసిద్ధాంతములు, కల్లబ్రతుకులు. నేడునాకుచురణమా? యదెప్పట్లకై నందప్పదుకదా? చావునకు విచారించునుగాని, యపవాదమునకుఁజింతించెదను. పోనీ యీశ్వరుడు కరుణించినేటితో నాకన్ని బాధలునుదొలంగజేయును. అదిగో నాప్రియమిత్రుడునుబుద్ధి. దేవునివలె వచ్చుచున్నాడు.

సుబు— (ప్ర) వేళించి, తనలో)

సీ. కెందమ్మిరేకుల ♦ యందమా నీతని

కందోయినిస్థర ♦ జెందకునికి

దీక్షుకాపిచారము ♦ దెల్పును నీతని

హస్తము ఘాలమం ♦ దమరియందె

అవశమైవచ్చెడు ♦ నశుపూరమ్ముని

స్మారుపు వేడిమి ♦ నాటుచుండె

అపహరితా వైష్ణవతి ♦ నృపులు నేక్షింపఁ

బడి యాతనికిఁ గొప్పు ♦ విడిచె దరెను

అకట కేనను కొన్నట్లు ♦ యెయ్య నేమొ

కానిచో నన్నజూచిన ♦ తోనె కొండ

పగిదిఁబొంగుమ నవ్వుమఁ ♦ బల్గఁ రిందు

చిన్న పృథుఁడిప్పు డెందుకు ♦ మిన్నకుండె.

(౨)కాశముగ) ఏలినవారికి నేగకునియందు నిన్నటిచుండిక
లిగినయలుకి యిప్పటివఱకు—

సారం— పాగిమితుఁడా! (రుమాలుచు
కొనుచు)

సుబు— ఏలినవారిని నేనడ్డినానుగానా ? హరహరా! ఈ
శ్వరా శ్లోకమున్నది.

సారిం— నేనెందుకు పావురము నెర్రవైచితి నదియూమేడ
మీఁది నెందుకు వ్రాలెను ? నాకెందుకాబుద్ధిపుట్టెను ?

గీ. అపహరితా వైష్ణవతి ♦ యైనదన్ను

పాగిమితులు వారించి ♦ యైన నన్ను

బోలి తప్పుతోపంబడి ♦ పావురగాని

యకట దైవోపహతుఁడెట్లు ♦ లాగఁ గలఁడు.

నాతండ్రిగారితో నాపాపాత్మురాలేమి చెప్పునో? చావునకు
విచారించనుగాని నన్నుగన్నతఁడై యెంతనొచ్చునోనునోకదా

సుబు— అపాపాత్మురాలు మఱేమి చెప్పును. మీదుతన్ను
బలిమి చెఱవట్టినారని కుట్రపన్ని చెప్పును.

సారం— సర్వనాక్షియగు దేవుఁడులేడా? సత్యము కావ

దా? విన్నునులగుమాతడొడిగొడికి నవ్వనునొనవట్ట నునదా? సుబు— అయ్యా! లోక మేయన్నాన హాసము. అందులో నాఁడుది పాపపునిగు. దానినంటిన నెంతవిఘ్నానికిని వివేకముం డఁబోదు.

గీ. నెలులు నల్ల ముయిలువలె ♦ నిరియఁ
నాసికాపుటములెగరి ♦ నస్త్రమెఱయ
చమ్మఁగొండల నెలయేళ్ళ ♦ నరణివారుఁ
గమ్మగవ నీరుగురియుచు ♦ నన్నయూలి
మాటలన్నమ్మఁబోవని ♦ మగఁడకలఁడె.

నారిం— ఆహా దుర్మార్గురాలా ! నాపాలికాలనర్పమైతివి. తల్లిచనుకొన్నా నెంతఘోరముతలంచితీవి. నానొడికెగవ్వ ధి పట్టితివి అయనసత్యహరిశ్చంద్రుఁడాతఁ కెంతచిన్నఁగోవురా? సుబుద్ధీ! నోతిలో మనకుఋణముసరి.

సుబు— అయ్యో! ప్రభువా, పాశ్చిమత్రిఁడా, నరసి సాదీ, సుగుణపుంజమా తమకంటఁదడిపెట్టవలసివచ్చెనా నేనెంతిపాపముచేసికొన్నాను. ధైర్యమునన్వహించుఁడయ్యా. ఈశి గీరములు పీఠభంగురములు. సత్యవ్రతములుగాఁ దాముదిన్వ్య శగీరముతో నాచంద్రితారకముగ నుండెరు. తమ్మన్మరించి ననానికిఁ బాపములంబు నేరవు. చుక్కలలోఁ జిందునిమాడ్కి భూమిశులలోఁ బెంపుచెందిన తమతాన పరీక్షిస్తహారాజుగా రకాలమృత్యువునకు జంకక సకలమోహములఁ ద్రొంచి సర్వే శ్వరు నారాధించి శాశ్వతజగతి న్నించి రనితము దిన్వ్యదిత్తమున కుఁ దపలమును.

మ. కలయందెత్తెడు మేనుదోచెను జగ • తా, క్రింగుటంజ్ఞి సం
చలతన్వాస్తవ మందు క్రింగుటంజ్ఞి • సన్వయకంఠంబు న
జ్ఞలకు నిక్కముగాఁ గనంబడెను • బ • క్రింగుటంజ్ఞి భవంబు ని
శ్చలమౌటంబుమనఁజ్ఞు చేయుగ నరి • క్రింగుటంజ్ఞి బాంకిందుమన.

సాం— గొర్రెనా గుబ్బి! గొబ్బులుకొమ్మతంబులు
మరికనివి గొర్రెనా. నాచెత్తాంతి కేరావ్యసావదలు కొర
— దా? ఎనిచ్చి రుముతోచేరే దేహముని గునలసియుండునో
తెలియఁదర్చుము. నేనాకు మరణము మాధకదా. ఆహా వి
హ్వానిస్తే హితంబుగా దొరుకుటకన్న భాగ్యముకదా.

గుబ్బు— అయ్యా! మనముపుట్టి యిన్నాళ్ళు పెరిగినాము.
మరియనుభవమేమో చూచుకొందము. మొదట పురిటిబిడ్డం
గూర్చియాలోచింతము. అదినిదురతోవెడలుననగా నుచ్చాప్య
పనిశ్వాసములు పిప్ప దానికి ఎఱియేయిందియవ్యాప్తియుఁగ
లుగనేరదు. పిమ్మట గ్రామముగా శబ్దముతోదాని శోతేంది
యనగుస్పర్శముతో దొర్తగిందియ మిట్టులన్నియు స్వఃమా
న సంస్కృతములం దెలుపఁబడును. స్వనమాన సంస్కృతములే
గ్రహాభినాధావహులు. గొట్టులనినఁబుట్టినతోనే మృగములవలె
బొరుగు మనుజుల నెఱింగిని మౌనవ్రుండు తా మనుష్యుడనని
తెలిసికొనలేకుగదా! కట్టులనేపురిటికండు ధ్వనివిసఁబడకధ్వని
చేయలేదు. స్పర్శముదగులక నిదలలేదు. అబ్బిడికు బాహ్యం
దియము లిట్లుదెలుపఁబడి క్రియలకుఁ జొచ్చుచుండ మనస్సు
మొలగు సంతరిందియమాలు మేల్కొన్నకొలంది నీనచరా
సంప్రపంచమంతయు దోచుచుండును. మొదటకన్యక్తముగ

బిడ్డయందున్న తెలివీబీజములోనిచ్చుటయువలెఁ గ్రహముగ వ్యక్తపడును. నిదురయొక్కప్రారంభమునందు మంచమనస్సువ్యాపకముడిగినట్లుతోచి నిదురమించి తొలఁదెబలుచిధములవ్యాపకములకుఁ జొచ్చుచు మనకవశమై కల్లపనులు సేయుచున్న సుఖదుఃఖంబులు పొందుఁగదా. ప్రస్తుతమచునెంతయు. నుచు పుట్టుక నిద్దురతో ప్రారంభించెనని ముందు మనవిచేసి యుంటి ననఁగా నవశములగు నిందియములతో మనమీ నిద్రాజన్మములెత్తి యీహాగ్రీష్ణములం గాంచుచుంటిమి. సుఖప్రియందెద్దియందోచనఁలునిశ్చలభావముగల ప్రాజ్ఞులకీజననమరణ కార్యావృత్తమగు ప్రపంచము దోచనేరదు.

సారం— ఓహోప్రాణమిత్రిడా! కలఁతనిద్దురఁజెందువా నిచెవికింబలె దుఃఖాకాంతుడనగు నాకు నీతత్త్వచాక్యములు దెలిసియుం దెలియకుండె. దేహమువిడిచిన పిదప నీ త్వేయే మగును ?

సుఖ— దేహము పాంచభౌతికము. స్థూలోపాధి యిది. సూక్ష్మోపాధి యణరూపముగా నిల్చును గాని నెశించ నేరదు. దేహము స్థూలమైనపుడు తద్గుణమగు తెలివీ వ్యక్తముగాను, సూక్ష్మమైనపు డవ్యక్తముగాను దోచును గావునమరణచింత ప్రాజ్ఞులకులేదు.

సారం— కనఁదగినశాస్త్రము తత్త్వజ్ఞులకువలెఁబుద్ధివశము ననాకు నీనంటిమిత్రించు కలగె. సుఖస్థి ! యికనాగు వాదన చింతలేదు.

సుబు— ఇంకొకటి మనవిచేసెదను. ముందు బీజరూపము గాలేని దేహము లిపుడు గలుగుచున్నట్లు? కలిగినవి రూపభేదమందినట్లు తోచబడియు నశించుచున్నట్లు? సుఖ దుఃఖములు రాతివంటి దేహముంజెందలేవు, గాలివంటి జీవునింజెందలేవు. మఱియు నెల్లతత్వశాస్త్రజ్ఞతకన్న నెక్కుమనంతుష్టి సర్వజ్ఞుడు సకల శక్తియునగు పరమేశ్వరునియందు భక్తియేకలుగజేయును.

సారం— ఆపరమేశ్వరుడే నాకు శాశ్వతజ్ఞానము దయచేయఁగాక. నాకిదియే తుదితలంపు.

సుబు— ఎవరావచ్చునది? (పరకించిచూచి) గిలిగింతవలె నున్నాఁడో! తత్తరగాఁబడుగిడి నచ్చుచున్నావేమిరా?

గిలి— అయ్యో యయ్యో మొఱ్ఱో కయ్యో పోయినది పోయినది. మఱేమున్నది భూమిచున్నది పోయినది. సముద్రమునీరై పోయినది. మఱేమిబ్రతుకు, మఱేమిలోకము. మఱేమిన్యాయము. పాపమనుష్యులకన్న బ్రతువులు నయము, రాలు నయము, చెట్లునయము. ఎంతచేసితివోనోరా, పాపపునోరా?

సారం— ఏమిరా సమాచారము?

గిలి— సమాచారమా, దురాచారమా, వ్యభిచారమా? దేవికాదు. మనపాలిటి మరీడీ. అయ్యో! నాచిన్నప్రభువో యయ్యో నేనో? దుర్మాద్గురాలు, హంతకురాలు. గొడ్డునయము, కటికనయము. ఎంతదుఃఖ మెంతఘోర మెంతచాపము. నల్లతొఱచు, తిరుగనివిషము చిత్తాంగి. ఛీ ఛీ ఛీ యా పేరసఁగూడదు స్మరంచఁగూడదు. ఎంతకుట్ర పన్ని చెప్పెను?

శ్రీకృష్ణ దేవరాయాంధ్ర భాషానిలయము.

మల్టన్ బజార్, హైదరాబాద్. 1.

72

సారాంశరసాక్షకము.

గిల్లి చూచుట ? నావాళ్ళు చాలా! ఓయంటింతగ్గులా! తప్పు నాళ్ళమునుకు నిన్నో రక్షణదేవీ? మిరివ్వును మూయిద్దటిం పోనాదే? చిత్రాంగి, చిత్రాంగితోకా యంటితా! గొట్టాళ్ళు మిమ్ములకాదా?

సుబు— అయ్యో! చిత్తిగిచ్చితిరా? మర మనుకోన్నట్లే చూచోళ్ళుగాలు సావముకల్పించిచెప్పెను. మీతండ్రిగారం దు చ్చాయమరయు, దున్నరే మేలనన?

గీ చెట్టికుక్కవలెను ♦ మొట్టకెట్టే నరుండు

చెట్టికుక్కవలన ♦ విషముబొంది

అట్లు మంచివారి ♦ లయ్యెనుగోరిన

మందులనె పడే ♦ మరయలేదు.

సారం— మాతండ్రిగారేమి సేయుచున్నారరా?

గిలి— ఎకమనపై గతులు నూలుటకు గొల్లుచూడడి వచ్చెదరరా? మీసవతిగిల్లి. యాయసిరితల్లి యామృత్యుదేవత యాదిబృహద్రోహితుని చెవికొటికి తనవైపువాదించుమని పంపించెను. వానిపిలకజుట్టూపిపోను, వాని విభూతి బుగ్గిగాను, వానిజంఁదెముపెరిగిపోను, వానియిట్లు దిబ్బజేర నాపాడు బాంక డ'ధర్మసభలో మనపై నేరము స్థాపించునట.

సుబు— ధర్మసభకింకెవరు వచ్చెరు?

గిలి— చిన్నచ్రీభువుగారి వైపునవాదించుటకు మహాశయి గాయ'శిరోమణి వేంచేయుమరల. మీతండ్రిగారి రుభయన తీములువిని నిశ్చేష్టానుసారము దీర్ఘాచించెనట. మీరును నేనునున్నచ్రీభువుగారి వైపున, ఎంతలాగుల్ల చిత్రాంగి

నైపురను సాక్షులంట. ఇకొక్కక్షణమునకు మనకువతమానమువచ్చును.

సారం— దీనికేమి? చావునకిన్ని చావులు లేవుగదా? ఈ పాపిష్ఠులొకము నిష్ఠచుటయేమేలు. సుబుద్ధి! తెమ్ము. సర్వేశ్వరుంబాడి చిత్తశాంతిజేసికొందము

(అనియివరును బాచుదురు.)

యదుకుల కాంభోజి—మిశ్రగతి.

ప ఓపరమేశ్వరా - యోదీనమందారా!

యోదేవదేవ నీ - వెందుంటివో! ఓ॥

అ. ఈపాపజన్మము - లింకయెత్త నీక మ!

మెట్లుకాపాడెదవో - రక్షక॥ ఓ॥

౧. సత్యంబు తెలియగఁ - జాలునెయ్యరునకు!

సర్వేశ నీకుదక్క! సత్యస్వరూప ని-

స్మరణముజేడినాము - సంసారభ్రమమాస్మర॥ ఓ॥

౨. దిక్కులన్నింటికి - దిక్కైన తండ్రిమా-

దిక్కుచూచి కావరా - నిక్కముగా మేము-

నిన్నే కొలిచినాము! నీలోనముఁజేర్చర॥ ఓ॥

గిలి— అయ్యా! మరలను బిలుచుటకదిగోయమదూతలవలె భటులు వచ్చుచున్నారు.

సారం—

3. గజియొక్క జెయింకఁ - గలదు మాబతుగ సజ్జ-

జ్ఞానమిచ్చి కావరా! నడివశిషాము- బాపి

మానసు - భక్తి రూఢిసము ॥ ఓ॥

భటులు— (ప్రవేశించి) మహాస్రీభూ ! పెద్దస్రీభూ ప్రవారు
మీమువ్వురను ధర్మస్థానమునకు రమ్మనిపెరిచిచినారు. వార
చ్చటికి వేం చేయుచున్నారు.

సారం— సరియే మీరుపొంతు మేమునువచ్చెదము.

(భటులు నిష్క్రమింతురు.)

మిత్రుడా! సుబుద్ధీ! యిదిజన్మమునకుఁ గడపలగనుకన్నాన
సంధ్యావంశములాచరంగుకొని పవిత్రశస్త్రములతోమఱియు
ధర్మస్థానమునకుఁ జేరెదను.

సుబు— సంతతపవిత్రులు తమకు వేతే స్నానమేల ?

గిలి— ఆదుర్మార్గురాలు చిత్రాంగియొద్దకుఁ బోయినందుకు
నేనుం బ్రాయశ్చిత్తముం గొనివచ్చెదను.

సుబు—

గీ. వేసరనునందు ❖ విహరించురాయంచ
విబుధవృక్షమునకు ❖ వెలయు చిలుక
మందిచెలిమి యోడ ❖ కుంచిన చుక్కాని
ప్రాణహితునిఁ గావు ❖ నూనృతంబ.

సారం—

గీ. పరమహంస హృదయ ❖ పంజర కారిక
సద్గూఢా గృగజ్జ ❖ పట్నదంబ
నన్నుఁగన్నతండ్రి ❖ నాలుకావేళించి
యిపుడు నన్నుఁగావ ❖ చేనునీతి.

గిలి—

గీ. ఆమ్మ నూకాలయమ్మ పో ❖ అమ్మ పెండీ

యమ్మ యల్లమ్మ యసిరమ్మ ♦ యాటలమ్మ
యమ్మ మండమ్మ తప్పుసా ♦ శ్యమ్మతోని
దొక్కు నంటింతగుల్ల నో ♦ స్నోక్కపమ్మ.
(అందరు నిష్క్రమింతురు.)

ప్రదేశము;— చిత్రాంగి యంతఃపురము.
(అంటింత వనరుచండఁగాఁజిత్రాంగిపాడుచుఁబ్రవేశించును.)
సావేరి—తీపుట.

ప॥ అయ్యయ్యో నానిధి - యందరాని పండునా
కాసించి మోసపోతి నే - యేమి నేతు నే॥ అ॥

౧. వెయ్యాయ విధముల - వేడినఁగఁగక
చయ్యన ననుబాసెనే - యెంతచేసెనే॥ అ॥

౨. కలికివలచిన వన్నె - కాఁడువారుకొన్న
వలరాజుక హెచ్చునే - నిల్వనిచ్చునే॥ అ॥

౩. మెలపునఁ గొఁగిలికి - మించి వాతెఱవాసునన్
బలిమిని విదలించెనే - తానేమనుభవించెనే॥ అ॥

౪. చిలుకలురొదచేసెనే - పూఁదోటలోఁ గో
యిలలకొయనికూసెనే | తెలియనట్టులమర్మములనంటిముద్దిడునం
దొలగించి గర్జించెనే - వాయునులుగాంభేదే॥ అ॥

అంటి—అమ్మా! మీరు సెలవిచ్చినట్లే మీయునులుదాఁకి
యతఁడెట్లు బ్రతుకును? పెద్దప్రభువుగారిపుడతనిం జంపించుట
కై కొల్వచావడి కేగుచున్నారు.

చిత్రా— ఎంతవేడికొన్ననువినకనన్నింతదుఃఖ పెట్టినాఁడు
తనకు జయచుగునా? ఇప్పుడు తననీతినిల్పునో? నానీతినిల్పునో?

పెద్దప్రభువు వానినికే బ్రతుకనీకుంట రూఫీ. వారుకొల్లు
చావడికి వెళులినారాయేమి ?

అంటి— చిత్తము. తమసెలవుప్రకారము పురోహితునిద
మవక్షముబలపర్చుచునిగూసపెట్టిపంపినాను. ఈవాటికందఱుం
గొల్లుచావడికి జేరవచ్చును.

దావా— (ప్ర)వేశించి) అమ్మా! యంటింకం దవనైపు
సాక్ష్యమిచ్చుటకు రమ్మని సెలవైవది.

చిత్రా— సరియే. అంటింతా! సీవుపోయి యిక్కార్య
ముండక్కజేసికొనిరా. వానికదేశాస్తి.

(అంటింత దావాకితో నిష్క్రమించును.)

చిత్రా— (ఓనలో)

గీ. సడుసముద్రములో దిగ * విడిచినట్లు
కొడ్డచీకటి నూతిలో * దోసినట్లు
లయ్యెనాపని పలచిన * యతఁడు లేక
వాసిమాత్రము దుఃఖపుర * దనువిజేల ?

కాని మోహముతగదనివిదల్చినాఁడు, వానిశప్పేమున్నది.
మొదటనాకుమాట్లాడఁబడినవాఁడు, ప్రభాసముజరిగినది, ఆస
వాళ్ళంపుకొన్నాము. ఇట్టిహేతువుల వలన వానింగోరినాను.
నాతప్పేమున్నది ? ఉన్నపుడెట్టియందుందప్పులున్నవి. నాత
ప్పునకేమిగాని వాడంతచక్కనివాడేలఁగావలయును ? 'వాని
యంద దేతప్పు. మొదటనన్యోన్యముంబ్రేమించిమధ్యమవిభా
తమువచ్చి యిట్లరువుకము చచ్చుటకు విధివ్రాసెను. నానంటి
వలచిదానిని గానన్న సారంగధరుఁడు చచ్చుట న్యాయమే.

అయ్యో! మనసున్నవాడు కట్టుకొనకపోయె. కట్టుకొన్నవాని
పైమనసు కుదురదాయె. స్త్రీలనాథలుకదా? కార్యముమించి
పోయె నికనా వెట్టిరాజు వానిం జంపుట రూఢి. కన్నెతనము
నుండియు వానిపై బ్రాణముపెట్టుకొన్న నాకొకసారిమోవియి
చ్చియైనం దుష్టిపొందించక విజల్చిపోయినాడుగావున వానికే
దగినశాస్తి యింకనేస్త్రీకిని నేవలచిన దేహమొప్పగించకుండ
జంపబడుటయే మఱియునింత చదువు చదువుకొనియువేల్పు
వంటి సారంగధరునిం జంపించిన నాకు తగిన శాస్తి యీవజ్ర
పుసాడిమింగి చచ్చుటయే. మాయద్దటికింతయే దేవుడవ్రా
సినాడు. (అనివిషముతోడి వజ్రపుసాడిమింగి) యింకచీకటి
గదికేబోయి సుఖించెద. రమ్మ మృత్యువా నీవునాకుఁబచించి
నట్లు మఱెవ్వరికిందోచబోవు. నాకుసారంగధరునిపై గల్లు
మోహమున్యాయమని లోకమెఱుంగనీ. ఒకసారి నాముద్దుల
సారంగధరునిం బామకొని తుదిహాయి పొందెనను.

పున్నాగతోడి—చతురశ్శిగతి.

ప॥ సారంగధరుఁడా నిమ - జేరంగవలె నెన్ని-

జన్మములకైన - జచ్చియైన॥ సా॥

అ. మరసమా కారా నుకు - మర, సాధువిచార॥

సారసదళ సేత్రి బుధ - స్తవనీయచరిత్ర॥ ముష్టుసా॥

౧. గానకవితాలోల - కమనీయవాణ్ణాల॥

దీనజన పరిపాల - లేజోవికాల॥ సా॥

౨. శరదందు మందహాస - శాశ్వతకీర్తివికాస॥

స్మరహరనామాభ్యాస - మామక చిత్తవికాస॥ సా॥

గీ. బొందిలో వానిబొందిలోఁ ♦ జెందలయము

దెందమా వానిదెందమా ♦ వందుడిందు

పొణమా వానిపొణమై ♦ యలరుచుండు

వాని సారావ్యమిప్పుడు ♦ నేనుగందు.

(నిష్క్రమించును.)

ప్రదేశము— కొల్లుకూటము.

(మంత్రముదలగు పరివారము పరివేష్టించియుండును.)

రాజు— (ప్రవేశించి, తనలో)

గీ. పురుషుడను జోగలేక క ♦ శత్రుమునకు

నొరంగజాలక నామోహ ♦ మందె నిపుడు

తుల్యభారంబు లిరుదట్లు ♦ డూచుచున్న

తానునకుగల్గు ముల్లుది ♦ ధంబుదోచు.

ఆపని యట్లుజరుగునా? జరిగియుండ వచ్చును. వింతలేని యావులిత పుట్టుటెట్లు? మొదట నేర మెవరిదై యుండును? చిత్రాంగిదా లేక యాదుర్మార్గునిదా? నాయనుభవముఁ జూచుకొనెదను. పురుషులకుఁగలతత్తఱపాటు స్త్రీలయెడఁగాన్పించదు. స్త్రీహృదయము చాచకొందినీరువంటిది. మొదటఁబురుషులే వెలితివడెదరు. స్త్రీలకెంతకామమో యంతయోర్పును భయమును దేవుఁడుంచనియెడలలోకములో మఱిహద్దుండునా? పాతివ్రత్యము. ఆహా! యిదిస్త్రీలు దక్కించుకొనుట దుస్సరముకదా? పాతివ్రత్యము, దేవుఁడు— ఈరె డును శబ్దమాత్రములేకాని యనుభవములో లేవుకాఁబోలును, ఆహా!

యాదుర్మార్గుడంతఃపురమునకుఁబోయెడ నింతరాదుకదా ? పోనీ సాగిపైసవాఁడును మొదటఁదనకు మాట్లాడఁబడినవాఁడు నుగానఁజిత్రాంగియే తొలుత దుక్కుద్దిపుట్టి వాని బిలువనంపనీ వాఁడక్కడకేలఁబోవలెను. చదువుకొన్నవాఁడేమో, యశావన వంతురాలియొద్ద కొంటింజనరాదనివివేక మెఱుంగలేడా? మఱెక్కడిచదువు, మఱెక్కడి వివేకము. కామాంధకారముచేఁగ న్నులుపొరలుగమ్మి యింతయుఁజేసినాఁడాపతితుఁడే. నానిశ్చయము చిత్రాంగి పతివ్రత యబద్ధమేలచెప్పును? ఆదుర్మార్గునికిఁ దల్లినంటిది- తల్లినంటిదేమి తల్లియే. అగ్నిహోత్రసాక్షిగా నేఁబుస్తెగట్టినది. నాకడుపునం జెడఁబుట్టినాఁడాపాపాత్ముఁడువానినికన్యరించఁగూడదు వానిముఖమైనం జూడఁగూడదు. (ముక్కునవేలిడికొని) తల్లింబల్కిచెఱపట్టుట? (గుండెమోఁచుకొనుచు) ఎంతసాహస మెంతఘోర మెంతయపకీర్తిక. పాపాత్ముఁడా! నన్నైననాలోచించినావుకావా? అయ్యో! నిష్కల్మషమైన పాండవసంశయమున కెంతమచ్చవచ్చెను? ఆహా! రాజైపుట్టుటకన్నఁబాపముకద్దా? మాబ్రతుకు లోకమునకంతయుందేటతెల్లమే. నిన్న నేఁ ఘోరముజరిగెను నేడిప్పురియెల్లవ్యాపించినట్లు తెలియవచ్చెను. సర్వేశ్వరా! రత్నాంగి గొడ్డాయి కారాదా? పితృద్రోహియగువానినేలపుట్టించితివి? (కోపమున) కానీ యాదుష్టుఁడు తనపాపమునకుఁ దగుఫలమనుభవించును. వాదమెట్లున్నను, సాక్ష్యమెట్లున్నను నాద్రోహిచంపఁబడవలసినదనియే నానిశ్చయము. (గద్దెవైనిగుల్చుండి) న్యాయకర్త

యింక విచారణ సాగిరంభించుచది.

మంత్రీ— ఉభయవాదులపక్షపు న్యాయవాదులును, సాక్షులును, బ్రతివాదియు సిద్ధముగా నున్నారా?

భటుడు—న్యాయవాదులును వాదిగారిసాక్షియు సిద్ధముగ నున్నారు. అధిగో! ప్రతివాదిగారును వారిసాక్షులును వచ్చుచున్నారు.

సుబ్బ— (ప్రవేశించి తనలో)

సీ. ఇతరుల మనసు నొ ♦ ప్పించడేకరుజావి

శిష్టుడు తనకెంత ♦ చెల్లయైన

చోద్యమునకయ్యుం ♦ జూడడే ధృతికాలి

పరకాంతదానెంత ♦ సరనుడైన

అభిలషనంబుల ♦ కడకున జూపునే

విజ్ఞాని తా దొర ♦ బిడ్డడైన

తెలియని యట్టుల ♦ దిరుగు కేతత్వ వి

న్యూతి తా నవ్వజ్ఞ ♦ మాత్రమైన

అట్టి నాస్మాగహితుడు స ♦ త్వనీతుండు

పురుషులశక్తైన నమ్మోహ ♦ కరుడు సింహ

నికగ్నిముండక్కటా దోష ♦ విరిహితుండు

యితడు కష్టంగాడడ జూచి ♦ యెట్టులోర్తు.

క. ఒకపుస్తక మొకబండియు

నొకఫలహారంపుపాత్ర ♦ మొకకయ్యయు మ

చ్చికలో గడపిన విహితుల

మకట యిపుడు వేలుబొధ ♦ లందగవలసెన్.

అహా! నేడెంత దుర్దినము? త్రిలోకశూరుఁడు, ఆజన్మపరి
శుద్ధుఁడు, పాండవకుల పవిత్రుఁడు, నాకుండా నిమిత్తుఁడున
గు సారంగధరప్రభువు మృషాపవాదనుబట్టి శిక్షవిధింపఁబడునే
మో? సకలనీతి కోవిదులును, నాన్నేహితుని సత్యవతానంజి
న్ననాటినుండియు నెఱింగినవారునగు మాతండ్రిగారు న్యాయ
కర్తఁగానుంట యొకగొప్పమేలే. తుదకెట్లులైనను రాజాజ్ఞను
బట్టికదా తీర్చుండును. నేనెఱింగినసంగతి సాక్ష్యముచెప్పెదను.
(కూర్చుండి) సత్యము పోవదా

గిలి— (ప్రవేశించి)

తోడి—చతురశ్శిఖరి.

ప॥ ఎందుకురా పెండ్లి యెందుకురా॥ ఎందు॥

అ॥ అందకతైగ - య్వా పెండ్లామైన!

నద్దాని మూలెట్టి - పెళ్ల మగండైన॥ ఎందు॥

౧ నీరసించిలేవ - నేరక శంకించి!

కోరచూపులుచూచి గురి - క్కిళ్ళుమింగుటల॥ కెందు॥

౨. పుట్టతల ముగ్గు - బుట్టవలె నెఱిసి!

నట్టేటిలో నావ - యట్టులున్నవాని॥ కెందు॥

౩. నూగుమీసము వాండ్ర - నోరూరఁగాఁజూచి!

యూగలేని జవ ♦ రాలి నునులు పెట్ట॥ నెందు॥

గీ. ఉత్తముఁడు పెండ్లియాడక ♦ యున్నవాఁడు

మధ్యముఁడు గుడ్డిదానితో ♦ మన్నవాఁడు

యధముఁడందముగలదాని ♦ నంటువాఁడు

ముసలిపెనిమిటి యధమాధ ♦ ముండగాఁడె.

ఈపాడంటింత చిన్నప్రభువువై నేరముమోపుటకెంత నిబ్బరముగానిలుచుబడెను? తలక్రిందుచేయఁబడినదివితేవలె నివెత్తి రాజముఖము దించఁబడియు నగ్నిజ్వాలల నెగిరించుచున్నది. అదిగో! దిబ్బపురోహిత్తుఁడు లంచముమెక్కి వాదించుట కెంతదిట్టముగాఁబొట్టసిమురుకొనుచున్నాఁడు?

భటు—గిలిగింతా! కదలక మెదలక నిలుచఁబడు మిదిధర్మస్థానమునుమా? అదిగో! ప్రితివాధిగారు వచ్చుచున్నారు.

సారం— (ప్రవేశించి తనలో)

గీ. ఎవఁడు పృథువనఁ దగివాఁ ♦ డెవనియిచ్చ

కడ్డలేసుండు నెవఁడు న ♦ త్వస్వరూపుఁ

వాదికారణ మెవ్వఁడీ ♦ యఖిలమునకు

నట్టిసర్వకు నేనిపు ♦ దాశ్రియింతు.

నాముఖముచూచుట కసహ్యించికాఁబోలుమాతండ్రిగారు మాఱొగముపెట్టుకొన్నారు హరహరా! విధియిట్లుండెను. అదిగో! మహాకవి గాయకశిరోమణి నన్ననిరపరాధగాఁ జల్లనిదృష్టితోఁ గాపాడవిచ్చేసెను. ఆచార్యులగుట వీరికి నాప్రకృతి విశదమే. సత్యహృదయముతో హాయిగ నాతంకిగారియాజ్ఞ కొడిగట్టెదను.

రాజు— విచారణ ప్రారంభించవలయు మంత్రీ! యాలస్యమేల?

మంత్రీ—వాదిగారివాఙ్మూలము. సకలధర్మస్వరూపులైన న్యాయకర్తగారి సముఖమునకు, వాదిచిత్రాంగిదేవి దేవుఁడు సాక్షిగా మహావిచేయువిన్నపము:— ప్రతివాది నాపవతికొడుకు

సారంగధరుడు, నాభతః పెద్దప్రభువువారూరలేని సమయము చూచుకొని నాయంతిఃపురముంజొచ్చి నేనెంతమల్పించినను వి నక దుర్మోహముతో నన్వలించెఱపట్టినాఁడు. కనుకబ్రతివా దికిఁబద్ధతి ప్రకారము తగిన శిక్ష విధించుటకై ప్రాధికం చు చున్నాను.

రాజు— విచుట కెంతకఠింకఠోరమెంతయపకీర్తి ?

మంత్రి— అఁటింతా! నీవేమెఱుంగుదువు ?

అంటి— దేవునిపైఁ బమాణచేసిచెప్పుచున్నాను. వాదిగారి వాఙ్మూలమంతయు నీడఁజే. ప్రతివాదిగారు వాదిగారిని బల్కి చెఱపట్టినప్పుడు నేదగ్గర నేయున్నాను.

మంత్రి— వాదిగారివాఙ్మూలముపైఁబ్రతివాదిగారేమి చెప్పెదరు ? దోషులని యెప్పుకొనెదరా ?

సారం— నేదోషిని గాను.

రాజు— దోహిసత్యమెట్లొప్పుకొనును ?

మంత్రి— ప్రతివాదిగారిమొదటిసాక్షి యేమి తెల్పఁగలఁడు?

సుబు— ప్రతివాదిగారును నేనును బాపురముల నెగిరించు చున్నప్పుడు, ప్రతివాదిగారి పాపుము వాదిగారి మీదమైన వారైను. ప్రతివాదిగా రాపాపురమును దీసికొనిరమ్మని యీ గిలిగింతనంపగా, వాదిగారు 'తల్లియొద్దకుఁగొడుగు నచ్చుట కే మియభ్యంతరము, ప్రతివాదిగారి నే రమ్మనుము' అని సెలవిచ్చి నట్లు గిలిగింతచెప్పగా వింటిని. పిమ్మట వాదిగారి మేడకుఁ బ్రతివాదిగా రేగిరి. నేనంతట మాయొంటికిఁబోతిని.

రాజు— వీడును వాడును దోటిదొంగ లే.

మంత్రి— గిలిగింతా ! నీసాక్ష్యమేమి ?

గిలి— పాపము పాపము. పున్నెము పున్నెము.

మంత్రి— పెక్కులుప్రేలకు ? ప్రమాణముచేయుము. దే
పునియెదుట—

గిలి— ఏఁడీదేవుడు నాకగపడినఁగాని వానియెదుట నెట్లు
ప్రమాణము చేయుదును.

రాజు— ఓరీ నీవెఱింగినది తిన్నగబల్కు కాకున్ననిన్నిపు
డు నఱికించెదము,

గిలి— నేనెఱింగినసంగతియే దేవుడు నాకగపడలేదు.

మంత్రి— వాదిగారు నీతోబ్రతివాదిగారిని రమ్మనిచెప్పి
నారా ?

గిలి— లేదు.

రాజు— అదిగో నిజముజేలినది.

మహా— వాదిగారుగాక మఱెవరైనంచెప్పినారా ?

గిలి— వాదిగారి తో తో తోఁక యీ యంతఃగుల్ల
చెప్పినది.

మంత్రి— అంటింతా ! వీనితో నీవు చెప్పినావా ?

అగిటి— నిన్ను వీడు నాకగపడలేదు.

మంత్రి— వాదిగారి మేడపైబ్రతివాదిగారి పావురము
వ్రాలినదా ?

అగిటి— వ్రాలినది. దానిసమ్మగారు నాచేబట్టించినది

యొద్దనుంచుకొన్నారు.

మంత్రీ— ఉంచుకొని యేమిచేసినారు ?

అంటి— నాచేతికిచ్చి ప్రతివాదిగారి కిమ్మన్నారు.

మహా— వాదిగారి కాపాపురము ప్రతివాదిగారిదని యెట్లు తెలిసెను ?

అంటి— దానికొఱకే గిలిగింతవచ్చినవైని.

గురు— తొందరపడకు. భయపడకు మంటింతా! బాగుగ జ్ఞాపకము తెచ్చుకొనిచెప్పు.

అంటి— నిజమునకు భయమేమి ? బంగరు టలదెలంబట్టి యాపాపురము చిన్న ప్రభువుగారిదని యెవరెఱుంగరు?

మంత్రీ— వాదిగారి యాజ్ఞాచొప్పున ప్రతివాదిగారికాపాపురము నిచ్చివైచితివా ?

అంటి— నేనిచ్చుటకుఁ బోవునంతలోఁ బ్రతివాదిగారేవాదిగారిమేడయొద్ద నాకెదురైనారు.

గిలి—(తనలో) అమ్మనీనెత్తి గొట్టు. పచ్చియబద్దమాడితివే.

మంత్రీ— ప్రతివాదిగారొంటిగ నెదురైనారా ?

అంటి— ఒంటిగా నేమి? యీగిలిగింతకూడ వెంటనున్నాఁడుకాఁడా ?

మహా— నీవేమైన గిలిగింతతో మాట్లాడితివా ?

గురు— న్యాయకతకగారి చిత్తముగాని, ప్రతివాదిగారి న్యాయవాది యనన సరస్వతిము లడుగుచున్నాడు.

గిలి—నీకేదియనసరమాపాడుబాకడా? నీయిట్లునిండినదిలే?

అంటి— గిలిగింతనాతోబావురమునకై వచ్చినానన్నాను.

మహా— గిలిగింతవచ్చిన యెంతసేపటికి ప్రతివాదిగాదు నీ కెదురైనారు ?

గురు— అదిగో యదిగో యిటువంటి ప్రశ్నములింకనుమానం.

అంటి— అడుగనిండు భయమేమి ? ఎంతసేపటికా ? పావు జామునకు.

గురు— ఈసాక్షికి మతిపోయినది. న్యాయకర్తగారీమాటలు వ్రాయరాదు.

మత్రి— గిలిగింతా! ఇదిసీతో నేమిమాట్లాడెను ?

గిలి— ఈమామిడిపండ్లు కావలెనాయని యడుగలేదా ? ఏ మోచీరకొంగు ముడిచూపించి పోనీ యెందుకనలేదా ?

అంటి— (స్వగతము) అయ్యో! మఱచి యుత్తరమిక్కడికే తెచ్చినాను ?

రాజు— సాక్షివిచారణలైచవి. ఇంక నెరరిన్యాయము వారుపట్కనది ?

గిలి— ఇంకొకటిమాత్రము మిగిలిపోయినది. బల్మిచెఱకు శత్రువైద్యుని సాక్ష్యమక్కఱలేదా ?

రాజు— నోరుమూయుము ? వెచ్చివాడవనిక్షమించినాము మహా—

సారం—

సౌమ్యహృదయంబుతో తల్లి ♦ జాడగంటి
సుబు—

చిన్న ప్రిథు వీశ్వరుండని ♦ చెప్పుచుంటి
గిలి—

వెట్టికీలోకముం బలు ♦ విధములంటి.
గురు—

గీ. వింతలేని యావు ♦ లింత నేరమిచ్చెట్లు
మహా—

భ్రమసికలకు తుల్కి ♦ పడినయట్లు
గిలి—

తొర్పుగుల్ల చక్క ♦ దనమగువడ నెట్లు
సుబు—

హితుండు హితునివినక ♦ యేగినట్లు.
మంత్రి— సారంగధరప్రభువుగారు సుబుద్ధికి బానిసైతు
లగుట.

రాజు— ఇద్దఱుం దోటిదొంగలే.

సుబు—

గీ. తోటిదొంగ లిరువుర మే ♦ ర్పాటుజంట
మహా—

తల్లిపిల్లలవలె భేద ♦ మొల్లకుంట
సారం—

పాపసంగతి మన్నన ♦ బడ్డయకుంట
గిలి—

గుడ్డయంటింత తారుపు ♦ చొదలంట.

గురు— సత్యమో కల్లయో తలినం మృలమరిత్త చిరోధము
పుట్టునా ?

మహా—

గీ. సత్యమేకల్ల కల్లయే ♦ సత్యమిపుడు

సుబు-

మిత్రులం దాగిహభిమ ♦ మీఁతనిపుడు

సారం—

తల్లయంచాత్మలో ధృతి ♦ దాల్చినపుడు

గిలి—

గుల్లయంటిత తారుపు ♦ చెల్లదెపుడు

గురు— బుద్ధికి దేహాధర్మములోఁగిననూ తనవయసుమితి
మీఁతినయెడఁ బాపరతుల శాస్త్రవాసన లడ్డనేరవుగదా?

రాజు— మాతృద్రోహి పితృద్రోహుల కేశాస్త్రము ?

మహా—

గీ. విబుధులకునైన శక్యంబె ♦ విధినిదాట

సుబు-

తల్లపిల్లలభేదంబు ♦ తగులుచోట

సారం—

కల్లరాఁబోదు మీసంబు ♦ గలుగుచోట

గిలి—

గుల్లయంటిత చెప్పెరా ♦ పొల్లుమాట.

గురు— ప్రతివాదిగారు నీతన వయోవంతులు గదా !
విద్వాంసమపికషాతి యనుమాట పొల్లువ్రావునా ?

మహా—

ఉ. లోగనివాడె విద్దియల ♦ లోనఁ గిరీటి దుగానురాగికిన్

జోగనివాడె సత్యమున ♦ సూటి

సుబు—

హితవృత్తిరేక వృత్తి

నేగక యుంటపాటి

మహా—

చలి ♦ యింపనిమేటికి మోహమేటి

గిలి—

వే! వేగురుచెప్పినన్ వినని ♦ చెట్టి నిజంబెఱుంగంగ నేటికిన్.

రాజు—

గీ. మనలఁగూర్చి జనములను ♦ కొనెదరెల్లు

మహా—

కల్ల సత్యంబుగా శిక్ష ♦ చెల్లనట్లు

గురు—

తల్లిపిల్లలలోఁగీడు ♦ తగిలినట్లు

గిలి—

లంచము స్మిరింగి నేరంబు ♦ పెంచినట్లు.

మంత్రీ—నాకుందోచిన తీర్పిదిగో ప్రభువులకు మనవి సేయుచున్నాను. (1) వాదిగారి వాఙ్మూలమును బ్రతివాదిగారొప్పుకొనలేదు. (2) అంతింతయొకమాటు గిలిగింతంజూడలేదనియు, మఱియొకసారి చూచినానుగాని మాటాడలేదనియుం జెప్పుచుచే దానిసాక్ష్యము వ్యత్యస్తముగా నున్నది. (3) మఱియుం బావురము నావదిగారు పట్టించి తమయొద్ద నుంచుకొని

గిలిగిరితపచ్చిన పావుజామునటకును జాగు నేయుటచే వాదిగానే ప్రతివాదిగారి రాకకశ్చిలపించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

మహా— నాకుందోచినమట్టు ప్రతివాదిగారాజన్మపరిశుద్ధులు నఖండ విజ్ఞానులు. పురుషులకునైన మోహనాకారులగుటచే వాదిగానే ప్రతివాదిగారిం బిలిపించి బల్కిబట్టుటకుయత్నింపగాఁబ్రతివాదిగారు విదల్పుకొనిచ్చినట్లు నందుపై వాదిగారు పగసాధించుకొనుట కిట్లు పన్ని చెప్పినట్లుం గావించుచున్నది.

సారం— (స్వగతము) ఆహా! మహావిగాయకహామిశ్రికిన్న వేతే దైవముకలఁడా?

గిలి— నాయూహ యీడు జోడుకుదిరిచిన్న ప్రిభువుగారు చిత్రాంగి రాణిగారును బెండ్లికై మొఱట నేర్పాటుజరిగిన తరువాత నీముసలివా జాపెను వలచి కట్టుకొనుటవలన నింత వచ్చెను.

రాజు— (స్వగతము) వీడు వెట్టివాఁడైనను వీనిమాట లాలోచింపఁదగినవి.

గురు— పెండ్లికై తన్ను వాదిగారు కోరుకొన్న సంగతినెఱింగియు నన్యధాకట్టఁబడినయట్టి వాదిగారి యంతఃపురమున కేసవముతో నైనం బ్రతివాదిగారుచొచ్చుటయే యతనియందుఁగల ముష్టోదేశమును వెల్లడి సేయుచున్నది.

రాజు— సరియే. మానిశ్చయ మీదోహిత తపతప్పొప్పు

కొనుకున్నను మాపరోక్షము సందుచూచుకొని చిత్రాంగియేట
ల్కి పెట్టెను యపుడదోహియెట్లు విదల్చుకొనిరాగలడు. తా
విదల్చుకొని వచ్చిస్తట్లు ప్రజ్ఞసూచించుచున్నాడగుదా ?

గీ. ముల్తైపుం బిఱునపు మొల్క ♦ తెత్తుచుండ
చీకటిమొఱపు వాల్జూపు ♦ చిమ్ముచుండ
కుల్కుగుబ్బల పయ్యెద ♦ కొంసుజార్చి
బల్మిపెట్టెడి జవరాలి ♦ బాయదరమె.

మఱియువీడంతఃపురమున కేగుటయేతప్పు. న్యాయకర్త
యొక్క తాత్పర్యముతో మేమేకీభవింపము. ప్రతివాదియిం
దునైజెప్పవలసినదేమైనం గలదా ?

సారం—

గీ. పెరుతపంబుచేసి ♦ కని పెంచి చదువు చె
ప్పించి మేటియధా ♦ ముంచి మిగుల
వృద్ధిగోరు తండి ♦ యెద్దికాసింతునో
దానిదప్పవశమె ♦ తనయునకును.

గీ. సామ చదువులందు ♦ సంతోసమున నన్ను
రులుచున్వి ముద్దు ♦ గొనెడి తండి
యిపుడు సత్యమెఱుంగ ♦ కిల్లల్కజూపుట
మిత్తికంటె నాకు ♦ మేటి శిక్ష.

రాజు— (స్వగతము) హరహరా! సర్వేశ్వరా! యిటుగో
యి యటునూయి యెంతదోహి యయ్యునుంగన్నకొడుకునె
ట్లు శిక్షింతును? మఱియు శిక్షింపకున్న నన్నుగక్కుతిరా
జునిలోకములోనిందించరా? ఏదియెన్నై నఁగానిమ్ము శాశ్వత

ధర్మభంగమునేయనేర? (చృకాశము) నిపాండిత్యము చాలుగా
పితృద్రోహి. గురుభట్టారకా! యేశిక్షకువీచుపాత్రాడగును?
గురు—పితృద్రోహికిఁగాలుసేతులు దెగఁగొట్టించనలయు
నని శాస్త్రము.

రాజు— ఎవండుగ్రా యాలస్యమునేయక యాద్రోహికిఁ
గాలుసేతులు నఱకి వేగమిటురండు. మీవాతకకిచటనే యె
దురుచూచుచుందుము. ఇంతతో మాశీయపకీర్తితోలఁగెను.

(సారంగధరుఁడు ముఖముకప్పఁబడిహంతకులతో నిష్క్రమించును.)

రాజు— గురుభట్టారకా! హంతకులూద్రోహిమరణవాతక
మాకుఁ దెల్పవచ్చునంతలో మాహృదయశాంతి కైయెద్దియైనఁ
దెల్పుఁడు. (తేజజాటును)

కీర్తన.

సా రంగ ధ ర నాటకము

పంచమాంకము.

ప్రదేశము—సింహద్వారప్రాంతము.

జబ్బన్న—(ప్రవేశించి, తనలో) ఏమన్యాయమే మన్యాయ
య మీలాగున్నది? వేల్పువంటి చిన్నప్రభువును డంపుటకుఁ
జేతులెట్లాడును? చిత్రాంగిదుర్మార్గము రేపోనేఁడో పెద్దప్రభు
వునకుఁ దెలియకమానదు. పాపముదాగునా? పెద్దప్రభువపుడు
తనయవివేకమునకు దుఃఖించు నింతయునత్యము. గనుక నేను
జిన్నప్రభువునిగొల్పుట పెద్దప్రభువునకు ను లోకమునకును సం
తోషకరము. నాన్నేహితుఁ డదిగో గిజిగన్న నాకొఱకెట్లు ప
రుగిడివచ్చుచున్నాఁడో?

గిజిగన్న—(ప్రవేశించి)జబ్బన్నా! నిలువఁబడునిలువఁబడు.

జబ్బ—చూచితివానేస్తమా! యెంత ఘోరమా?

గిజి—ఘోరమా ఘోరమునఱా? మఱియొకవింత. నే
నిప్పుడే రంగుచీరలనిచ్చుటకుఁజిత్రాంగిరాణియొద్దకేగితిని. అద
య్యము చీరటిగదిలోఁదలుపు గడియ పెట్టుకొనిపండుకొన్నది.

గుమ్మముచెంత దాసులందఱు నేమోగవలెన పడుచున్నారు. ఇంతలో నీసమాచారము తెలిసినిన్నజూడవచ్చితిని.

జబ్బ— అదిగో రత్నాంగిదేవిగారు కాబోలును? కనికరము కన్నకడుపు చూడవచ్చుచున్నాను. రమ్మ మనముపోవడము. నీవువేరే చెప్పనక్కఱలేదు. నేనిదిచేసి నిశ్చయమున న్నుదేయములకానిమ్ము.

(అనియిరువ్వురు నిష్క్రమింతురు.)

హంతకులతో సారంగధరుడు ప్రవేశించును.

సారం—

శుభపంథవరాలి—నూపకతాళము.

ప॥ నీవేనాయాశ్రమ శరణ - నిఖిలాది కారణ॥ నీ॥

అ॥ స్థావరముగఁ బుట్టింపక - కేసలతిర్యక్కుండే న॥

కీవసుమతి ననునగునిగ - నేలపుట్టించితివితండీ॥ నీ॥

౧. నువివేకమే తప్పయ్యెను - నూనృతందె ముప్పయ్యెను॥

భువిబాతకే రక్షణబొందె - పూతజనుడె శిక్షణబొందె॥ నీ॥

హరహరా! సర్వేశ్వరా! నాకెంత మర్గతిపెట్టితివి. నిదో! పినగునాకుఁ బితృచిరోధము, మృషానాదము, ఘోరమరణము వాసితివా? కానీ మించినది తలపోసి కుండనేల? అక్కటా! పాణిహితుఁడా!

చ. క్షణమెడఁబాసి నల్లు నినుఁ ♦ గమ్ములఁజూచినదాఁకఁ దోచుకుండునుగద రాత్రినాదు కల ♦ లో నినుఁదప్ప మతొప్పనింగసుం గొనఁగద పాణిమిక్రిడవు ♦ కోవిదుఁడా నినుఁదోయుచేతు లిష్టపడుఁడ కాని బొందెను ను ♦ మయ్య నుబుద్ధిసనున్ క్షమించుమా

గీ. అట్లుపల్క నికణియ ♦ యనుగుపారు
వంబ నామాటవినినంత ♦ నలగునిల్లు
తెత్తమెఱి గిందు భాగవ ♦ తంబ మిమ్ము
బట్ట నాకరములకెకర ♦ బాప్తి లేన.

సీ. నాబిడ్డకన్న నుం ♦ దరుఁడు లేడని పారిం
బారిమోవి నొక్కి నన్ ♦ ముద్దుపెట్టి
నాయన్న జగదేక ♦ నాయకుఁ డగునని
మఱిమఱి నన్దన ♦ యరముఁజేర్చు
నాయయ్య చదువులో ♦ సంబోధయని పలు
మఱుచెంతఁజేర్చి నా ♦ కురుల దువ్వ
నాతండ్రి కాశ్వత ♦ భ్యాతి నొందునటంచు
నన్నుఁగన్నపుడెల్ల ♦ మిన్నముట్టు
అట్టి ననుఁగన్నతెల్లి నా ♦ యాపదవిని
యెట్లు భరియింపఁగల్గు నిం ♦ కెట్లుబ్రతుకు
పారపారా సర్వలోకేశ ♦ పరమసాధ్య
నిట్లు కందింపనను నృజి ♦ యించినావ.

రత్న — (ప్రవేశించి) హంతకులారా యాఁగుఁడాఁగుఁడు.
నాచిన్నితండ్రి ముఖమైనం జూచుకొనెన. నాతండ్రిముఖమొ
క్కసారి చూపించిన నిదిగో నాల్గులక్షల చంద్రహారము మీకి
చ్చెదను.

1 హంత — ఓరీ యొకమాఱు చూపితమురా ?

2 హంత — రాజుగారికిఁ దెలిసిన మనలఁజంపించరా ?

1 హంత — మనము పిల్లలను గనలేదా ? (తెఱచీయుచు)

పోనీ కన్నకడుపెంత యాసగనున్నదో ?

సారం— (తల్లినిఁజూచి) ఇదిగో నాయయ్య. హరహరి! నాతల్లికెంత వ్యథపెట్టితివి ?

రత్న— (సారంగధరునిఁ గాఁగిలించుకొని) అయ్యో నా తండ్రీ! ననుగన్నతండ్రీ నేనెందుకు బ్రతికియున్నాను? నానవతికి నీయుసురెల్లు తాఁకునురా? నాయన్నా నీముఖముదృష్టి తగులునమోయని కన్నారనిన్నెన్నఁడుం జూడలేనురా? నీకొఱకెన్ని నోములు నోచినానురా? నీసుగుణము లెన్ని యనితలఁచుకొందునురా? ఇక నెండుమొజ్జవలె నేన్నెల్లుబ్రతికి యుందురా?

సారం— అమ్మా! పుట్టినవానికి మరణమెన్నిటికైనఁ గలుగకతీతదు. నా వాపునకు విచారించనుగాని నాయయ్య సత్యముండెలియనేరకుంటకు శోకించెదను. అమ్మాయితతో మనకు ఋణముచెల్లెను దివ్యజ్ఞానవంతురాలవునీకు నేదెలుపఁగలనా? సత్యహృదయముతో నీకొడుకు మృతినొందుటకు నీవుసంతోషమునొందవలసినదే సెలవిమ్ము.

రత్న— నాతండ్రీ! నాచక్కనియన్నా నాకడు పెట్టుభరించునురా? నాసుగుణపుంజమా యికనన్నెవ రమ్మాయని పిలచెదనురా? ఇక నిన్నెందువెదకెదనురా? (మూర్ఛిల్లుచు) కొడుకా కొడుకా !

హంతకులు— ఇక నాఁచవాటముకా దదిగో మననాయకుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.

(సారంగధరునితో హంతకులునిష్క్రమించఁగా తెఱవాలును)

ప్రేమము— కొల్లుచాపడి.

(రాజు, మంత్రీ, గురువు, మహాకవి, నిలిగింత మొదలగు వరివారము.)

రాజు— మంత్రీ! ఈపాటి కావోహికిం గరచరణఖండత మగుంగాఁబోలును ?

గురు— ఇంతనేవా ? గడియక్రిందలనే యాముచ్చట గిరిగి యుండవచ్చును.

రాజు— ఇంతతో మాకేసిడుతొలగ నిపుడెంతవేళ?

నిలి— ఆకలివేళగావచ్చెను. (దూరమునఁజీరకొంగుముడి విప్పి యేమోవింగఁబోవుచుండినయంతింతంజూపించి) అదిగో చూడఁడాయంతింతగుల్ల చీరకొంగుముడివిప్పి యేమోమిగిల గఁబోవుచున్నది ?

మహా— (పరీకించిచూచి) పత్రమునలెనున్నది ? నహు కేయంటింతా? (పరుగుచఁబోయి యుత్తరమునందుకొనిగొల్పి తతోఁబ్రవేశించును.)

రాజు— ఏమాపత్రిము?

మహా— మహాప్రభో! యెదో యుత్తరముగాఁ దోఁచు చున్నది ?

నిలి— చిత్రాంగదేవి మేకముద్ద గీచినేకఁబోలు నందరిగ తగుల్ల నాచేతికేఁబోయి మానివేసెను ?

రాజు— వైవిలాసమేమి ?

మహా— నాంగిధరిప్రభావగారి దివ్యసముఖమునకు—

రాజు— ఏమిచెప్పుమా ? విప్పించువురా.

మహా— (విప్పి) నవమన్మథుడైన సారంగధర ప్రభువు
తీరి సేవకురాలు చిత్రాంగిరాణి—

రాజు— ఆశ్చర్యమాశ్చర్యమూపైని ?

మహా— వ్రాసికొన్న విన్నపములు—

గీ. తావిగల మేల్మీరంగరు ♦ తరుసువాడ

కందెఱుంగని నిండునెల మొ ♦ గంబువాడ

దొడ్డబేడినమీల కం ♦ దోయివాడ

విన్నపందిదె వలచిన ♦ వన్నెకాడ.

ద్విపద. ఆనవాలంపిన ♦ యదిమొదల్నిన్ను

గాన నూరుచునుండె ♦ గదర వాకన్ను

ఈడుబోడుల మన ♦ మిద్రఱమున్న

పోడిమెఱిగియు నన్ ♦ బొడవెనీయన్న

నామెడకుంగట్టు ♦ నాటినయట్టు

నామదికిన్ లేదు ♦ నమ్ము నాగుట్టు

తరలినచ్చెదమన్న ♦ దప్పదీబోను

మఱినిన్ను గనుకొక్క ♦ మానగలేను

నిదురెఱుంగని కలలో ♦ నిన్ గూర్చివచ్చు

పదనుముల్కల నన్ను ♦ వలరాజగుచ్చు

గడియలు యుగములు ♦ గాసాగుచుండె

పిడుగు చందమున గో ♦ వెలమోగుచుండె

వేడునం దాయె నీ ♦ నేస్తంబుగూడ

తోడక వేగ ర ♦ మ్రోవన్నెకాడ

కాటుక కన్నీటఁ ♦ గలిసినావారిలు

నీటుగరమ్మని ♦ నిన్ బతిమాలు.

రాజు— చాలు నేదీ (ఉత్తరమందికొనిచూచి) జౌనాను. మాకు బాగుగఁ జెలియునీవ్రాత యాదుర్మార్గురాలిదే? (కత్తి యంటింకతలగిడి) అంటింతా! ఇప్పుడు జరిగినదంతయునిజము రానీ. సారింగధర్మండు దోషియా? యీయత్తరము నీకెట్లువచ్చెను?

అంటి— చిన్నప్రభువుగారు దోషులుకాకు మహాప్రభూ!

రాజు— హరహరా నేనెంతవాపాత్ముడ నెంతకరుణుడను?

అంటి— ఇది చిత్రాంగిరాణిగారువ్రాసి చిన్నప్రభువుగారి కిమ్మని నాచేతికిచ్చినారు. మహాప్రభూ! కూటికొఱకుఁజేతిన దాననుగదా? గూపెచ్చెప్పినట్లువినకున్న నాతలనిల్చునా? ఇప్పుడునిజ మొప్పుకొనక విధిలేదు. నన్నుఁ గాపాడెదమన్న మరవి చేసెదను. చిన్నప్రభువుగారు తమ పాపురముపై నానతోఁజి త్రాంగిరాణిగారిమేడచెంతనిలువఁబడినన్నుఁబాపురముం దీసికొనిరమ్మనిచెప్పఁగా నామాట నేనుజిత్రాంగిరాణిగారికి మనవిచేసినాను. పిమ్మటనాపెనన్నతనిఁ దోడితెమ్మని పంపించెను. అతఁడు నేనంతఃపురమునకు రానేల? పోనీతల్లిగదా తప్పేమనిచి త్రాంగిరాణియొద్దకు రాఁగా నాపె యతనితో నల్లిబిల్లి మాటలాడి తనతోరమ్మని బల్మిపెట్టె నందుకతఁడొప్పకవిదల్చుకొని పోయె నందుకఁబగసాధించుకొనుటకై యాపెమీతోనిట్లుపాపముకల్పించి యింతచేసెనుగాని మహాప్రభూ చిన్నప్రభువుగా

రావంతయుందోషులుకారు.

మహా—

గీ. తల్లిపైని వలపు * తగిలెనేనియును న

త్యంబుదాగెనేని * ధరణిలోనఁ

జాపకృతమునకను * భవము లేదేనియు

దేవుడుండె ననుచు * దెలియుటెల్లు?

రాజు— అయ్యయో రాజ్యమత్తునకు యుక్తాయుక్తములు తెలియవుగా యెవఁడుగా! రాణివాసములేదు గీణివాసములేదు చిత్రాంగినిగొప్పుపట్టి నలుగురీడ్చుకొనిరెండు, త్వరగబొండు. ఆహా! హంతకులికనాకాఘోరవాతక చెప్పెదరుకాబోలును?

గురు— ఆయుత్తరము చదువునప్పుడే సారంగధరుని రక్తమువట్టకొని యొకహంతకుఁడునిలువబడి యున్నాఁడు. ఎంత పని జరిగెను?

రాజు— ఆహా తండ్రీ! సారంగధరుడా! కలవబిత్తుడా! వరప్రిసాదీ, విజ్ఞాననిధి, జగదేశ్వరూరా (మూర్ఛిల్లుచు) సత్యవ్రతుడా!

మహా— వేరుపట్టుడిని మహావృక్షమువలెబడియేలినవాడుమూర్ఛిల్లినారు. మంత్రిగారూ! వారిశిరస్సునకు మీయంక తలము దాపుసేయుడు.

మంత్రి— ప్రభువుగారు బిట్టమూర్ఛిల్లినారు. మహాకవి గాయకశిరోమణిగారూ! నేడెట్టిఘోరముచూడవలసినచెప్పును. మనమంత సాధముచేసికొన్నాము?

సుబు— ఏసిద్ధుడైన నాచాగ్రామిత్వమును బ్రతికించరాదా ?
 గిలి— చిత్రాంగి నుప్పుపాత్రకుదోయవలె నాకుమనసు
 పల్లవడవలెను.

మః చూచితీరా మంత్రిగానూ !

గీ. మంచుదోగెడు శోణుఁ ♦ ధృములమాడ్కి
 కన్నుగవఁ గొగ్గి శోకముల్ ♦ గగ్గిమ్ముచుండ
 మూర్ఛదేతుకుఁ బెద్దప్ర ♦ భువకటా ము
 డింగిమెల్లవదిడు నిద్ర ♦ భంగివలెను.

రాజు— (మూర్ఛదేతి) హపుత్రికా! యెంత చేసితినిరా ?
 యేదీయాశిశు హంతకురాలు ?

గిలి— మహాప్రభూ తాముపంచిన భటులు రిక్తగ వచ్చు
 చున్నాను. దీనియొద్దారగ మెడ్డివేసినదేమో ?

భటులు— (ప్రవేశించి) మహాప్రభూ చిత్రాంగిదేవి చీ
 కటిగదిలోఁ దలుపుగడియవైచి పండుకొన్న దైతపిలవినను ప
 లుకలేదు. మేమెంతోకష్టముతోఁదలుపుపగులఁబొట్టిచూడఁగా
 విషముత్రాగి మృతినొందినట్లు కానఁబడియె

రాజు— యెదు యాదుర్మాధురాలు లేననేరము బయలు
 పడునేమోయని తానేముందుగాఁజచ్చెను. కానీ, మంత్రీ, మ
 హాకవిగాయకశిరోమణీ, మనమపరాహ్ణంబునఁగలిసికొందము.
 కనికరము కన్నకడుపు రత్నాంగియెట్లున్నదో ?

గీ. ఇమ్ము తెలియక పెండిలి ♦ యేలచేసి

కొంటి, నిద్రోషియగు కన్న ♦ కొడుకు కేల

తెలియ నేరిక శివవి ♦ భిండుకొంటి

నకట విపరీత దైవము ♦ నష్టం దగమె.

(నిష్క్రమించును.)

మహా—

గీ. తమ్ముచాలిన భర్తంబు ♦ లగడలంచు

దలలనలరించు తమమొద ♦ భుజుగావల

బూని చాచిననిదల ♦ ముఠాచుకొనియె

జూదపంబుల నడుమింట ♦ భానుడొప్పె.

(అనియందము నిష్క్రమింతురు.)

ప్రదేశము— రత్నాంగి యంతఃపురము.

(రత్నాంగి విచారించుచుండ ఎలవంతయుపచారము చేయుచుండును.)

రత్నా— అయ్యో నాకొడుకో కొడుకో, నాముద్దుతండ్రి నాప్రాణధనమా నాబంగరుకొండా నానాయనా నామడపుత్రు నుగా నాకేమిదారిరా? నేనెందుఁజొత్తునురా? చక్కనినాన్న నీకై యెన్ని నోములునోచితినిరా నేనెందఱివేల్పులకు మొక్కిత నిరా (తలమోడుకొనుచు) సర్వేశ్వరా నాబిడ్డనిఁగావడవా?

వల—(చేతులుపట్టుకొని) అమ్మా! యోర్పుకొనుచు బల వంతముగాఁ జచ్చిపోయెదరా?

రత్నా— నదలు నదలువలవంతా! నెదిగ్గరగ నేడ్చెదను నే మోడుకొనెదను, నేజచ్చిపోయెదను. నాజెక్కలుపట్టుకొనకు మీచేతులతో నాని నేనెత్తుకొంటినిగదా? నాతండ్రియేడి నా సారంగధరుడేడినావరప్రసాదియేడి నా సత్యవ్రతనేడి?

పెండుంటివిరా కోడుకా ! నన్నమ్మాయని యింకపిలువవా నా
కనులబడవా ? నేనెన్నిదలఁచుకొందునే వలవంతా ! నాతండ్రి
పురికింటి దీపముకన్న నెక్కువగ వెలిగినాఁడే ? చుట్టవక్క
ములింతచక్కనివానిం జూడలేదన్నారే ? నేనేమి సేయుదునే
యూజీవము పోదాయనే ? ఆహా తండ్రి ! నీవునిరపరాధివిరా
నాసవతికెంత దుర్బుద్ధిపుట్టెనురా ? నాయన్నా నాచంకికూనా
నాకగపడవా ? నీతల్లిదొడ్చివా ? నీపావురముల నెగిరింతు
వురా ? నాతండ్రినీవిల్లింకెవరు పట్టఁగలరురా ? త్రిలోకశూ
రా యెంతచదువుకొన్నవాడవురా నాయన్నా యెంతసత్యసిం
ధుడవురా నాబిడ్డా యోయయ్యా యోచీనాన్నా పలుకవా ?
నీయమ్మపై నీకలుకవచ్చెనా ! నామాటకునీవెన్నఁడుంజవదాఁ
టవుకదా ! గొడ్డుదేవుఁడు నిన్నేవెదకెనా ? నాతండ్రి సీతండ్రి
కిసత్యము వోచదాయెనా ? ఆమృత్యుదేవత నాసవతియెంత
పన్నికవన్నెనే వలవంతా ! నీకాళ్ళు పట్టుకొనెదనే వలవంతా !
నాచిన్నితండ్రిని నాకగపర్చవేవలవంతా ! ఏమిసేయుదునేవల
వంతా ! నాప్రాణముపోదాయెనే వలవంతా ! (మూర్ఛిల్లుచు)
యెంతపనిజరగెను ?

నల— ఏమీవిధి యెంతఘోరము చూడవలసి వచ్చెను ?
రత్నాంగిదేవి మూర్ఛిల్లెను. కనికరమీపెనుదు రుబ్బినెత్తురు
చిమ్ముచున్నది. పన్నీరుచల్లిన సేదదేటునేమో ? (పన్నీరుచల్లుచు)
అయ్యో ! యీమెబ్రతుకదుకాఁబోలును ? నన్ను బ్రాణమువలె
జూచునదింక నాకెవరుపక్కు ?

రత్నా — (నేనదేతీ) ఏడైనాకొడుకునాయన్నయేడే నా కనులు చీకట్లు గొమ్మచున్నవి. అయ్యో కొడుకా ! (తిరిగి మూర్ఛిల్లును.)

వల — అహఃకూమరే తెప్పిల్లెయ్యం దిరిగియొరగుచున్నది. బాగున్నదికాదెవరో సుమ్మముగొద్దచప్పుడు. (పోవును)

రాజు — (ప్ర) వేళించి, తనలో)

గీ. అగ్నిసాక్షిత్విమన్ భూను ♦ రాజీదీవ

నమ్ము దైవజ్ఞులమహూతా ♦ నయమపునై

మడియుఁ జిత్రాంగిదుర్బుద్ధి ♦ నుడువఁజాల

వక్కటా మోహమన్నిటి ♦ కక్కజంబు.

ఆపదలెంత యాకస్మికములు ! నేడు మాకుటుంబమునకు యమదినమయ్యెను. నాప్రియపుత్రుడిక నాకగపడఁచుదా ! సత్యమెఱుంగనై తి నెంత యవివేకిని. ఆహా రాజ్యమత్తతా ! నీకెంతయహంకార మెంతయవివేకిము ? ఇంతకును నేనేకదా కారణము ? సారంగధరునింగాదని యాచిత్రాంగిని నేనేలకట్టు కొంటిని ? సారంగధరునిపైఁ జిత్రాంగికిఁగలుగుమోహమున్యాయమే. నాపుత్రుడు నిర్దోషియని స్పష్టమయ్యెంగదా ? ఈ లస్సంతయు నాదే. నాయవివేకమే యియిద్దఱి మృతికింగారణమయ్యెను. సత్యసంఘుడైన కొడుకన్యాయముగాఁజంపఁబడి నందుకుఁ గనికరము కన్నకడుపు రత్నాంగి యెట్లు బ్రతుకును. కరచరణములు లేనిదేహమునకుఁ వలపోలి నేనుమాత్రమెందు గనలెను వీరిందఱుం బోయినపిదప.

గీ. పలచికట్టుకొన్న భార్య జారిజేయాట
సత్యరతునినుతునిఁ జంపుకొనుట
యాపగాని యిట్టి యాదఁ బొందిన
బ్రతుకుకన్న జూపు పామనుఖము.

గనుక యీరాప్తిపజీనన మిక్కణ్ణికి బలియిచ్చుటయేమేలు.
సర్వేశ్వరా! యింతవ్రాసెతివా? ఆహా! యదేరత్నాంగి తెం
చినచివుఁ కొమ్మనలె వాడిపడియున్నది. నిదురించుచున్నదా
యేమి? కాదు పుత్రశోకాగ్ని దహించుచుండ నిదురెట్టుపట్టు
ను? కొడుకునకై యేడ్చియేడ్చి మూర్ఛిల్లినది కాఁబోలును? ఆ
హా! సర్వేశ్వరా! యీ పెమ్మతినందలేదుకదా నేనీమెనెట్లుతెలు
పఁగలను? పాపాత్ముడ నీపెముఖమెట్లుచూడఁగలను? నారంగ
ధరునీమెకెట్లు కన్పర్చగలను. హరహరా! యీ పెమ్మతినొందు
టయేనిజమయ్యెనేని తన్నీణమెనేనుంగూడఁబచ్చెదను. అదిగో
దాసిపలవంత. ఏమేరత్నాంగి దేవి మూర్ఛిల్లినది?

వల— మహాప్రభూ! అమ్మగారంతసేపు నేడ్చియేడ్చిచూ
ర్చిల్లినారు. నాకెద్దియుండోచకెఁగి నై నం బిలుచుకొనినచ్చు
టకాపలికిఁబోవునంతిలోమాపుణ్యమున నేలింపారేయెదురైరి

రాజు— ఎంతచూపద యెంతభేదము? దేవినోట మంచినీ
తుపోయుము నేద దేటు నేమో?

వల— (నీరుపట్టుచు) అమ్మగారూ! అమ్మగారూ!

రత్నా— (మూర్ఛ దేజి) నాచిండియేడియేడినాకొడుకు
అదిగో ప్రాణేశ్వరుడు (పాదములనొంగుచు) ప్రాణేశ్వరా!

రక్షించుచు రక్షించుచు.

రాజు — (రుమాలుతో కన్నులొత్తుచుచు) వాగ్జేక్షరీ! నేనేమిచెప్పగలను? నేనేమిసేయుచును బాధాత్ముడను హంభకుడను. మరబిడ్డను నిరపరాధయను? నిష్కారముగ నా దుర్మార్గురాలిమాటవిని వానిండుంపించితిని. హరహరా! విఫలములుంటుండె.

రత్నా — నాకొడుగో కొడుగో నీతండ్రివచ్చెనురాచూడురా నీతలిదండ్రులనోదాచుచురా వాగ్జేక్షరా మరబిడ్డను నిరపరాధిగా చంపబడెనా? మఱిమరయెద్దకురాదా మనకంటె బడెదా?

రాజు — అహతండ్రి! యెంతపరాకృతిసహించి యెంతవత్స సంభుతంబు? నిన్నురక చ పించెనుకేమనకొంటివో నేనేంత దోషముండ నె తమరదృష్టంకుడను? దృష్టచిత్తాంగిసహ పమునకు దగుట్టునుభవించెనుమా నాయనా యిదినిన్నెట్లుచూడగల యయ్య నీతలిదండ్రులునీ పలవించుచుంటిరెందుంటివిరాతండ్రి!

రత్నా — (తనలో) అయ్యో నాప్రాణనాధుడెంతదుఃఖించుచున్నాడు. నేనింక నీతనినోదార్చియెడలగోచుమూలమును. నాకొడుకుకన్నను మఱియు నీమూలలోకములకన్ననునాభర్త యేకదానాకెక్కడ? (ప్రకాశము) వ్రాణేశ్వరా! సరియూసర్వ మా స్త్రీలై తాముంగూడకొకించెదరా? మరచుతోల్లి యే శాపముచేసికొంటిమో యిట్లుకట్టిడిచెను. విధిచాగ్గిలుతప్పక

కృత్యం యాచచ్చిననారతిలన నిశయయ్యెను.

రాజు— పో శివ! యాదుద్ధతీదార్యులను నీకింతదుఃఖమునకును నాయుచిచేకదే కాగణము? నీనింత బ్రతికి యీ ఘోరశోకమున హింసల నయ్యోపు శ్రీకా!

సీ. కాంక్షలో దినుఁ ♦ గారు దయాశాలి

వక్కటా యుంటివే ♦ ఎక్కమాలి

మరూర జుడేక ♦ శూర నిమగ్నలం

బేస్సుఁ గార్లు వ ♦ చించినాన

పతత మందస్మితాం ♦ చిత ముఖకమలప

దున్నాన జంతువుల్ ♦ నిన్ను నమల

కలనైఁగల్గవ ♦ అనితండ్రినందు ని

స్నెంచుకూక నతి ♦ కించినాన

నిరపరాధివి పుత్రశా ♦ నిన్నుఁజంపి

ధర్మ మెఱుంగక లోకనిం ♦ దలకొడియిడి

దక్కియండిన వాదేహ ♦ మక్కటకట

బెన్నుచిక్కిన పరికిన్ను ♦ వృథయఁగాడె.

ఇంక బ్రతికి యీ ఘోరశోకమున హింసల నెక్కల్కి నాజీవనముబలియిచ్చి సుఖించెదను.

రత్నా— వలదునలకు పోనేశ్వరా! మేటిధైర్యశాలును తామిట్లు జాలి గుండదగునా? విధిప్రమేంతటివారికిం నెప్పున గునా? మించింది తలంచనలదు చూచును. ఎందుదానను నింగన్న తల్లీని నేనుఁగూడ నైచకొంగఁ గామ్ము దిగులొంద నేల నాత్మనాత్యమిగులదోపము లోకములో నపజీతిక. ఎవరిగ

తికి వారేకారణము. సారంగధరుని మృతికే దాముకారణమని తలంచదగదు.

రాజు—

గీ. ఓర్మిగొన కల్పమున్ లాగు ♦ చున్నకొలది
 బెదురుకెట్టింది విచ్చల ♦ విడియగాధ
 మండు దనకౌతుతో మిప్పు ♦ బెర్తుగుట్ట
 మటుల నాశోకమింతతో ♦ వాగబోదు.

భటు— మహాప్రభూ! యేలినవారి దర్శనమునకై చిన్న ప్రభువుగారింగొంపోయిన హంతకులువచ్చియున్నారు.

రాజు— హరహరా నర్వేశ్వరా!

గీ. అడవిలోపల నడురేయి ♦ యందుకారు
 గొమ్మి యాకస్మికముగ బెం ♦ గాలిఱువ్వ
 వానరు గొఱడువాతిన ♦ వానిమీదఁ
 బిడుగువలె బుత్రమృతివారఁ ♦ విందునేమి?

రత్నా— అయ్యో నన్నుగన్నతండ్రి నాచంటికూనా నీ వున్నర్థమందుంటివా యికనీకాకలి దప్పికలులేవా? సుకమారమైన నీయొడలు నేలకప్పగించితివా? నాకొడుకా కొడుకా.

హంత— (ప్రవేశించి) సజీవులై చిన్నప్రభువువారున్నారని కేయపాయమును లేదు.

రాజురత్నా— సంతోషము సంతోషమెంతధన్యులము? మాతండ్రియేడి యెల్లుచంపుటమానినారు నిజమే నిజమేయో హూదేవుడెంత మంచివాడు?

హరిత—మహాశ్రీభూ! సంశయించవద్దు హాయిగఁజిన్నప్రభువువారు బ్రతికియున్నారు. తమకొక్కరికిందప్పబట్టణమంతటికినిజిన్నప్రభువుగారు నిదోషు విస్పష్టముగఁదెలిసియున్నది. మానాయకుఁడు మానోనిన్న నే యీవిడముచెప్పినాఁడు. చిన్నప్రభువుగారు మమ్మెన్నోవిధములఁదమ్ముంజంపుమని ఒక్కపెట్టినారు కాని చూచిచూచి చంద్రునినింటి యీతనిజ పుత్రుఁజేతులెట్లాను. మాయదృష్టమ్మన నింజలో సత్కము తనంతటనేబయలుపడెను. గనుక నిప్పురిముతో నేలినవారి కీక్షేమవారతఁ దెలుపవచ్చితిమి. మమ్మరిక్షింపవలెను.

రాజు శ్రీ రత్నా— మీరు హంతకులు కారు మావారికి వేల్పు. ఏడీమాయన్న ?

హంత—ఉత్తరపుటడవి పూదోటలోఁ దాముండెదమని యాఁదమత్తిగారికిని సుబ్బడికిని దమయునికి తెలియపర్చుమని యు సెలివిచ్చిపోయిరి.

రాజు— సరియే మీనల్వరకు నాల్గుకేలు బహుమతి యిప్పించెదములెండు. మంత్రికిని, మహాకవిగాయక శిరోమణికి క్షేమవారతఁసెప్పి తక్షణమే యిటగరమ్మనుడు.

హంత— చిత్తము. (నిష్క్రమితురు.)

రత్నా— జీవితేశ్వరా! దేవుఁడెంతటి కరుణాశముదురైన మంచువలె సంతోషము న్మాయమయ్యెంగదా? నాతండ్రిని నశ్వముకాపాడెను.

రాజు— బోను నిజమెఱుంగుటకు మానవుడన నెంత ? ఆహా! సత్యస్వరూపుడగు నరమేశ్వరుడుంటు యెంతస్వప్నము?

గీ. ముకుపు నీటిలోన ♦ మున్మియూపిరియాడ

కున్నచూడ్కి నిడుమ ♦ నొందుమనకు

నిపును పైకేదెలి ♦ ననగిదిసంతోష

మధ్యై బరమసాధ్య ♦ హరునికృపకు.

రత్నా— నాతండ్రిన్నాకనులారఁజూచునటకును నాకు నమ్మకములేదు. ప్రాణేశ్వరా కటాక్షించి విచ్చేయవలయును.

రాజు—సంతోషమే ప్రాణేశ్వరీ! నగరునలంకరింపించినమస్తపరివారముతోమఱియునేగురము. దేవుడనుగ్రహించినాడు మనకేఁగింతయును లేదు. అదిగో యీవారణాశ్రమిని కాబోలుసంతోషముతో గిలిగింతపాడుచునాడుచువచ్చుచున్నాడు.

గిలి—

ఏకతాళము—బ్యాగురాగము.

ప॥ చిన్నచోభువుమాదక్కె మామికోటత-

యో- చెల్లొక్కిపల్ల నీవాటనేఁబాట॥ చి॥

ర॥ జొరయెండ గాయక నా- ర్యుడనేగఁబోరా-

మా- చందురునఁపించు ॥ పారిగారిమారిగపామగామరీగపా॥ చి॥

అ॥ నేరమంచినట్టి కల్ల - మారిషముగోరితి॥

నిక- నిజముమామఁ దేలి॥ చిన్న॥

గీ. ఆకలింగొను కడుపున ♦ కన్నమునలె

గొలుడువాటిన మేనికే ♦ గుండటివలె

దురదగొను చెడితింమాని ♦ తిరుపగింపి

వీకుఁజేప్పుచునాయొక ♦ పేలునాతఁ.

పెద్దస్రిభుప్రకారికిఁ బెద్ద నేను నమస్కారము.

రాజు—

గీ. నాదుప్రాణభయము నా ♦ మోదకదము
నాదుబ్రతుకనఁ వెనె ల ♦ నాదుకనలఁ
గన్నపురిహరుమాపు నా ♦ యన్నబత్తికి
యన్నవార్తఁ చెప్పలవిందు ♦ నొనరుచుదువొ.

క. మిమ్మనెగబాఁగికి స్వగము
గొన్నటు సంపూర్ణశక్తి ♦ కొమరానినటుల్
చిన్నన్నజ్ఞేమనాత్మకి
జెన్నెన్నో జోకతీగ ♦ లేపుంజూపెన్.
పెద్దనీచననేమిరా ?

గిలి— మురుపటికం టి పరకంతెనం బెరుగలేవా నాకు

బుద్ధి.

గీ. కానికోకలబద్ధురా ♦ కాసితిండి
గాడివల నాయమాదల ♦ కేడిబదులు
గోరుమంగలి కన్యాయ ♦ మూరునటులు
బూటకపుతొర్పుగుల్లకు ♦ బురువువట్టె.

రత్నా— నాయన్నయెందుఁడెనురా ?

గిలి—

కాఫీ — ఖండగతి.

ప|| కుడియెడమలఁదిరిగిపొద్దానాత్ - పడికిసత్తము గాయవద్దా!

ఉడుఁ బోతఁటింతబద్దదానీ - కుండెరామొక పెద్ద!

హాహా మఱిచిన్న ఈఈ- అదివడికెదారము నాయొద్దకు కు॥

౧. మిన్ను ముప్పుచుగల్గినాక్కెలుగ- గొన్న మమ్మి విసము మెక్కెని

గన్నాకికి బెంపెక్కెనూ- చిన్న పభువుమాకుకె, ॥ కు॥

౨. గానీవంటిది నాదుమాటయెల్ల- కంపులింపున నైచునైట!

మేల చేహుకొనియె- నూలూ నీ నాట నేనాట ॥ కు॥

ఉక్తరవులవని పూ. నోటానో బోహతప్పిన బెబ్బులిన లెజిన్న
ప్రభువు నున్నారెం చూచినటేకేనిన్నాకట. దధిగిరిథోం.

రాజు— ఓరీగిలిగింతా! నీవుచూడ బ్రాణమునంటివాడవు
కోరుకొను మెద్దియై నిచ్చెనము?

గిలి— ప్రభువుకునుకగోరుకొమ్మనెవరు సరే యీమేడ
నాతలకెత్తగలరా?

వల— మహాప్రభూ! అదిగోమంత్రి గారును మహాకవిగా
ముకిరోమణిగారును ఎచ్చుచున్నారు.

రాజు— గిలిగింతా! నారంగధరునియొద్దకు రత్నాంగిదేవి
బుందలముతో నీవేగుము.

మహా—

గీ. ముందువలె భూరినంతాప * మరదనీక

యిచ్చుదొడోకిదొడవకు * నెండవగిది

నేలికొక గన్నగవయందు * చింపుమీటు

మందెనకులు మాకు నే * తోత్సవముగ.

రాజు— మ-త్రి! మహాకవిగాయ ముకిరోమణీ నేమచూకు
వ్యాధిదోలగినట్లు మర్నాల్లరాబుతనంతటా తానేచచ్చెను. మఱి

యనుబోయి సబలమున చ్చునట్లు సర్వసంధుఁడగు సారఁగి ధర్మఁబ
మ కుక క్కై మనఁగొనితియన్బ్రవంఁడును.

మంత్రః— మహాప్రహ్లాదే లింగవం యాహ్లా ససారిముగ
న రేల్లము నలంకిరింపఁబడినది.

అ. జు—సంపాదించు కంఠు చిన్నవానిచో స్కృంపిత్తము
(అదిజును చిన్నపిల్లలు.)

శ్రీమము— ఉత్తరపుటపవిత్రాదోయి.

(సారింగధరుఁడు పాడుచు పఠింపఁడు)

జంజుటి—త్యక్తిగతి.

ప॥ అగఁగి నేలగామా - యయ్యోకనా నాకా॥

జంజుటి గన్వతంత్రీ - సాధుసౌఖ్యకాయకా॥ అగు॥

౧. కే. చుగ గానరా - నిమ్నస్యంబుఁదప్ప॥

గానలోలావేగి - గానరామామయప్ప॥ అగు॥

౨. దేవ మోహమాడ్చరా - దివ్యహృదయరా॥

యోహాపద్మోదరా నీ - యుల్కిబయలునేయరా॥ అగు॥

ఉ. కారఁ కారఁ జరిగి జగత్తు యు సకలాంతరాత్మ సం

సాగఁబూర ఘోరకం ♦ పఘ్ను దయాంబుధి సర్వజీవనా

ధార యోగిసార కథ ♦ ధర్మ వనీయచరిత్ర భక్తమం

జార మహేశ్వరా నిజము ♦ దాఁడకి తెల్పర నాదుతండ్రికి॥

పాంసాంకముల సేనాన్నిగముల బోధి చిగును విచ సృగిర్ని
నరు. అచ్యుతము పంసాంకముల సేనాంకముల సేనాంకముల
సేనాంకముల సేనాంకముల సేనాంకముల సేనాంకముల సేనాంకముల

నామృతివారణబొంకెద రంతతో నాయయ్యకును మఱియునా
దుష్టచిత్రాంగికిని సంతృప్తియగును. కటావిధి నాజీవితకాల
ముఖ యణవైన నొంటిపాటెఱుంగని నాకిపుడెంతపట్టె. రాజే
బీద బీదయేరాజు. స్థితులు కట్టుచున్నవలవంటివి. ఇదిగోనేని
పుడుప్రతిజ్ఞసేయుచున్నాను. మాతండ్రిగారికొకవేళ సన్మయు
తెలిసి నన్నుబిల్వనంపినను నేనిం రాజన్ధాన మొల్లకుంటరూఢి.
ఈమోక్షదేకాకినై యచ్యుతదోషమెఱుంగని వనంబులంగున్న
రుచున ర్వేళ్వరుంబాడుచు నాత్మరాముండనైవిహరించెన నది
గోచారిమిత్రుడు సుబుద్ధికన్నుపండువైనచ్చుచున్నాడు. ప్రి
యమిత్రుడా (కొంగిలించుకొనుచు) ఓహూ సర్వేశ్వరుడు
దియాసముదుగ్గెడు ?

సుబు— నేనెంతయదృష్టవంతుడను. తిరిగి యేలిరవారిం
జూచుభాగ్యమబ్బుననుకొనలే దింకియు సత్యస్వరూపుడగు స
ర్వేశ్వరునికృపకదా? తామునిరపరాధులని నెద్దప్రశ్నగారికి
విశదమైనది. అదుష్టచిత్రాంగి యదేమోకాని విషముతాంగి
చచ్చెను. తమ్మహంతకులు విడిచింతుకుండమతండ్రిగారపా
రామోదమంది గుపుడు సపరిచాముగా మిమ్ము దోషొన
వచ్చెదరు.

సారం—నాబ్రతుకుకన్న నొక్కొకడుసంతోషుచుయ్యగారు
నన్నునిరపరాధిగాఁ దెలిసికొనుటకదా? సుబుద్ధి! నేనింకఁబుర
ము జొరనొల్లక వనంబుల నాత్మరాముండనై విహరింఁబ
తిజ్జఁబట్టినా డెఱుమా ?

సుబు — ఆహా పరమేశ్వరా! యేలినవారు సత్యసంధులు. వ్రోత్తిష్టతిరుగనొల్లరు. నేనుమిమ్ము విడిచి క్షణమైనబ్రతుకైనా మీతలదండ్రులిదివిని యెట్లునై చెప్పరు? తామెంతపని తలంచి నారెట్లు? అగునా?

సారా — పాణితుర్రా! వినుము. నాకడెండ్లిగాక ముందేస్తీస్వభావమున్నట్లు చెనది. ఇకనిట్టిదుష్టసంపర్కముతోసంసారకూషములోఁదెలిసి యుంబడనేల? ఈశ్వరునింబాడుచుదోస మొఱుంగని వనంబుల నింక మిగిలిన కాలముం బుచ్చ నిశ్చయించితిని.

సుబు — తామిట్లు నిశ్చయించినపుడు తమ తలిదండ్రులు గూడ నికరాజ్యమొల్లక వానప్రస్థాశ్రమము కైకొంటనూఢి. మఱియు నేనుగూడసిద్ధుడనై యేలినవారనాశ్రయించెదను. భోగములందునాకుఁగూడ విరక్తియొదవెను. వలయునపుడు సంసారముత్యజించుటకై చిరకాలముక్రిందటనే నాతలిదండ్రుల నొప్పించితిని. యదిగోయూదలముపై మీతల్లిగారునచ్చుచున్నారు నేనాపొదచాటునుండి తిరిగి దశానముచేసెదను.

(నిష్క్రమించున.)

గీ||

ఉత్తర దేశ శైలవి—ఏకతాళము.

ప|| గుల్లరా యంటింత—గుల్లపెంకెజెల్లగా|

చాకిబల్ల—నాకునొల్లరా|| గుల్ల||

ర|| ఉన్నది తంటరికమున్నది—యింటికిరమ్మన్నది|

కంటబడుచున్నది—యెంటిగాఁడాఁజున్నది||గుల్ల||

౧. కక్కరా చూపునఁజుక్కరా- ప్పట్టుక్కిరా మాయ!

తొక్కర కు పోకే రా-కసము గొక్కరా॥ ౪

దేవతా! నిన్నటి ప్రకాశం నీ దేవతలను పో
రమున నడుచు నార యెరింగిము కలము ముగ్ధురారు
పెచ్చె మునున్నరు.

కథా - (చికిత్స వి స కంగరూ - గాఢా ముద్దగొడుడు)
నాంబో) మేము తయర్పై చంపలము? అని నీవు - చంపల
చూచు - నుకొంటేను. నీవు నిరపరాధిని మీరం డిగాడి స్ప
ష్టమైనది. నాంబో నానవతి తనకుదానే విషముగొచ్చి చచ్చి.

సారా — అమ్మా నా బ్రతుకుకే నే నుండు సంకోచము
నాయయ్య నిన్ను తెలియజేసుచున్నా.

[illegible]

నారం— అమ్మా నీయ్యోళ్ళా క్లష్టగాలి నొడవినవాండ్లు
టోలి దుస్తూ, కాచేంట్టవానికెన్నో లగ్గేమరగులబోడమ్మా
రావుకు నేనో నిశ్చయముచేసితిని. నాదొకొకరిక చెల్లించే
న్న మరచిచేసికొనెదను.

రత్నా— అక్కటా నాచంటికూనా నీకడ్డా? కోయకొను
మెదియడిగు నిచ్చెదను.

సారం— అమ్మా నీవుచార్యతీదేవితలె సర్వజ్ఞురాలవు చిత్త
గించు నిష్కామచరణము చర్చిత చర్చణముగాదోచుచు
న్నది. ఎక్కడనో నీయట్టిపుణ్యాత్మరాలిందపు సంసారమంద
టికి దుఃఖభాదము.

రత్నా— నాకుమాత్రముకాదా నాతండ్రి సంసారమంద
టికిని దుఃఖకరమే. చెప్పుమెందుకిట్లు వైరాగ్యముపల్కుచున్నా
వు నీవుపసికూసవుకదా ?

సారం— అమ్మా సంపదలు మోహకారణములు. కాలక
ర్మము లెట్టివారికి నెనశములు. కావున నేయతినై కాలముగ
డుపఁబ్రతిష్ఠింపఁబ్రతిని (పాదమాలపైఁబడి) తల్లి నీవిందులకు సెల
వునయనేయఁతిను.

రత్నా— కట్టనాఁట్టి నీవిట్టిప్రతిష్ఠపట్టదగునా ? మనవం
శమున కెల్ల నీవైక్కడవేకదా యాధారము ? పోనీ నాయన్నా
నీవేలాగునైన బ్రతికియున్నావు. వీజ్ఞానివి. నేనునీమార్గమున
కిడ్డురానే ?

నల— అదిగో పెద్దప్రభువుగా రెండఱిశోనో విచ్చేయు
చున్నాడు.

రత్నా— నాతండ్రి నీవేయాశ్రమమంచున్నను నేబ్రతికి
యున్నంతవఱకు నాకంటఁబడుచుండ వలెనుజుమా ?

సారం— నేనందున్నను దఱుచుగాఁదమపాద సందర్శనము
నేయుచుందును. (రత్నాంగివలసంతలు నిష్క్రమింతురు.)

గిలి — నందనముస్సామీ! నేనుమీకు శిష్యుడను. నాకు పదేశించరా? మనపాపురములకుంగూడ యత్యాశ్రమమిష్టిం తమా? ఓసుబుద్ధిగారూ! పాపలోనుండి తెలు బయలుదేటు చున్నారా?

సుబు — నాకంతయు వివరమచున్నది. పతివ్రతాశిరో మణులుగాన మీతల్లిగారు సెలవైసంగిరికాని యొగులకిట్లు పు ల్కరిమోహము దెంచుటశక్యమా? మీతల్లిగారు సాక్షాత్తుం బార్వతీ దేవియకాటరాఫి.

సారం — అదిగో మాతండ్రిగారు (నిలుచుబడి) యేలిన వారికి నమస్కారము.

రాజు — తండ్రి సత్యమెఱుంగనేరకనీకొనర్చినయవజ్ఞతకు నన్నుమన్నించుము.

సారం — ఏలినవారిని నేనుమన్నించుపాటివాడనా? ఇం తకుముందెల్ల నన్నుంబ్రోపడముగఁజూచుపారుకారా? విధి విశమున దెల్లియనుకొని చనినందుచకింతవచ్చెను.

రాజు — ఆదుర్మార్గురాలు తనకుదానే చచ్చెను. నీసత్యము నిన్నుఁగాచెను. వాంఛి హంతకులుకారు మాపాలిటిసెల్వులు. ఆహా సత్యము శిక్షనంటదుకదా?

మహా —

గీ. సత్యమననెద్ది యానంద + నిత్యపదవి

నిర్మలము పందియముబొంద + నిదశయుమ

సుబు—

భా

పాటిగను నెద్ది మత్స్యియ ♦ పౌభు తెఱంగున
గిలి—

వాటకంబెద్ది యంటింక ♦ బూటకమున.

రాజు— ఆహా సుబుద్ధివాక్కు. సత్యానందఫలభాక్కు.

మంత్రీ— మహాప్రభూ! వరప్రసాదిగాన చిన్నప్రభువుగో
రికన్న సత్యుడైన ర్యములులోకములోనెందైనగలవా?

సారం—

గీ. ఏమిదక్క సుబుద్ధితే ♦ కీసరునకు
గిలి—

వశతకుంజోగు నీవెట్టి ♦ వానరునకు

సుబు—

సుహృదులకు మేటివికలత ♦ జూపు తెంపు

మహా—

కన్నవారికిఁలోబడి ♦ కన్నపెంపు.

సుబు—

కా. దక్కన్ సత్యయశంబు

సారం—

సిద్ధగతియున్

రాజు—

♦ దక్కన్ బుధస్తోత్ర

గిలి—

మృ! పైక్కె న్నల్లకునల్లకున్
మహా

కెవని పే $\clubsuit$ రెక్కెన్ జరిత్రంబులన్

రాజు—

జొక్కెన్ దబ్బునిండె

సారిం—

స్నేహితులకు $\clubsuit$ బ్బున్ జూపె సంతోషమున్

సుబు—

జొక్కెన్ పగ్జ్జ యభీష్టవస్తువులకున్ శిశివంబుగల్పించుచున్.

రాజు— మహాకవిగాయకశిరోమణి పిన్న యేమిచ్చెదన్.

మహా—

గీ. శాశ్వతపరికృతిలోన నీ $\clubsuit$ జంబుజాడఁ

బుట్టతంబట్ట పిన్నగాఁ $\clubsuit$ బోలుబెద్ద

పిన్నదీపంబు కొనియిం $\clubsuit$ దున్నగుణము

గన్నయటు పిన్నలోబుద్ధి $\clubsuit$ ఘనతమాపు.

రాజు— సత్యవంతునిముగ మెన్నఁచునైతిఁజూపదుకదా?

మహా—

గీ. నెవరు దిట్టదనము నోర్పు $\clubsuit$ నిర్మలతయు

నిశ్చలతఁగూడటస్థత $\clubsuit$ నియమిలగతిఁ

జెందచ్చుయి సుస్థితి $\clubsuit$ మందనాక్ష్మి

సతి వంతుని యాస్యల $\clubsuit$ ద్దేయముల్కన్య.

గిలి—

గీ. దొంగతనము సిగ్గు $\clubsuit$ వెంగలిసనమును

వగలు పెగలు పొగలు $\clubsuit$ వలుపు సొలపు

గొలుపు కన్నఁగవయిం $\clubsuit$ గొంపెనప్పలమాట

కన్నబోకుముభయ $\clubsuit$ వెల్లెండు.

రాజు— మామనస్సు పక్కమైనది. ఇంక నీకు ఊంభరిత్వపు దంభము, న్యాయముగనుగొనం జాలుదువునునధికారగర్వము. మోహమునకుఁగల యంధత్వము మాకుఁ దేటపడినది. చర్విత చర్వణంపదలింకనొల్లము. మహాకవిగాయకశిరోమణీ మంత్రీ మేమువానప్రస్థాశ్రమముం గైకొందుము. చిరంజీవి సారంగధరుడు వయోవంతుడు. రాజ్యభారము వహింపదగును. శ్రీ ఘృముగ మాయాభీష్టము జరుగవలయును.

మంత్రీ— జీవితశోరిఁ జిన్న నాటనండియుఁ గనిపెట్టుకొని యాన్నయ్యాపెద్ద సేవకునికింగూడ మనస్సు లొకికంబులవిరక్తి చేరెద. సావిత్రిఁడునుబుట్ట మంత్రీగానాస్థానంబున నియమం పఁబడఁబార్పించుచున్నాను.

గిలి— కవిగాయకశిరోమణిగారూ ! యింకను మీమనస్సు పక్కముగాలేదా ? ఘేడలు గోడలు కోటలు పేటలు బోటలు గోటలు సంతస్తుతిఁగలేదా ? పాదలు తుప్పలు గుట్టలు పుట్టలు వణికింపఁజనరాదా నాకుంగూడ వైరాజ్యముబుకు చున్నది. వద్దన్న బెండ్లియన్నట్లు నాకీ పేడిభోగములేల ?

మహా—

నీ చిలుకాల్పపై జిల్లి, జలబాటు సెలయేటి

నీటిపై లకుముకి ♦ దాటుదూచి

నానాట నలవాటు ♦ బూనిమెల్లనజేర

వచ్చుజింకల కూర్చి ♦ పాటుదూచి

మడుగులఁజెఱలాడి ♦ డెడిదపుటొడ్డల

శోలయించు శేనుడు ♦ పోతునుచి
 నీ స్వముగొనుచు ♦ దొడ్ల పైలతోడ
 నాటాడు చెంచెత ♦ నీటుమా
 బ్రహ్మమునేయుచు ♦ శూరి ♦ వనములందు
 బలురకంబుల పిట్టల ♦ పలుకులకును
 న్నగముగట్టుచు జెట్టుల ♦ పట్టలందు
 బ్రహ్మములువ్రాయు భాగ్యంబు ♦ పట్టునెపుడు.

రాజు— తండ్రి సీపురాజ్యపాలనమును స్వేచ్ఛానుసారముగా యూనునది.

సారం— ఏలినవారు కటాక్షించెదరేని నాదొకకోరిక.

రాజు— కోరుకొనుమెదియైన నీకడ్డా తప్పకచెల్లించెదను.

సారం— సగ సారంబిడి నెల్లక వనంబులసిద్ధగతికండుబకుల బ్రతిష్ఠాపూనితిని.

రాజు— సత్యసంఘండువు పృథ్వితిరుగనేర నక్కటా సితల్లియితివిని యెంతదుఃఖం చునో? ఎందుకట్లు తెలచితివిరాచిన్ని తండ్రి? ఇంకి రాజ్యమెవరు వహించగలరు?

సారం— మార్లెల్లిగారు సెలవిదినటకే పొందితిని.

సుబ్బ— (తనతండ్రింజూచి) నాకిదివఱకమ్మయు మీరును జేసికొన్నానమిపుడుచెల్లించుకొనెద విడ్డెనింగటాక్షింపగోరెద.

మంత్రి— సారంగధర పృథువుగాను సీపురుకరీరములువేళయ్యచు మనసులొక్కటియేయని యిదివఱకేప్పుడు.

రాజు— మంత్రీ! సిద్ధగతికేగు పుత్రులను వారింపఁదగదు. మాకీచిన్నవాఁడు పుట్టకమునుపు చంద్రిమాశుని దత్తత చేసికొనుట మొరెఱుంగుదురుకదా? అతనికిరాజ్యమప్పగించి యతనిప్రాణమిత్రుఁడగు మొవెద్దకొడుకు కార్యదర్శిని మంత్రిగా నియమించునది. సరియే బాలకురారా! చక్రవర్తులుగనుంట కన్న సర్వజ్ఞులగు సిద్ధులగుటగొప్పకాదా? మంత్రీ! యీవ నమునందే మేమువాసప్రస్థులమై యుండెదము. మహాకవిగా యకశిరోమణీ! మనయందఱికిట్టి నెరాగ్యసంపద గలుగఁజేసి సకలమేష్వరునొక్కమొగి మనమందఱముంగలసిపాడి మఱియు సాయంకాలకృత్యముల కరుగుదము. (అందఱుపాగుదురు.)

సురట—మిశ్రిగతి.

శ॥ శత్రుస్వరూపా జగదేకదీపా- సర్వేశ్వరామాకు సజ్జానమిరా।

అ॥ స్తుత్యచరిత్రా శుద్ధివైరాగ్యంబు- నిత్యంబుకాపాడినిశేయసమిమ్ము॥

౧. అన్నిలోకములకు నాధారమగుతండి- సన్నతముగమోక్ష సంపదలీరా।

నిన్ను వేడినాము నిఖిలాదికారణ- మన్నించినిశ్చక్తి మాద్యముచూపుమో॥స॥

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

భరతవాక్యము.

ఉ. చైరములేకయెల్లపరిజ ♦ వర్ణలుగావుత విద్వైలైఁదెం

పారునుగాత సత్యమున ♦ న్యాయతల్చరియింతుగాత వే

సారి సగుస్తధాన్యధన ♦ సంపదమొలుముగాత యీశుఁడున్

వైరవిహర జీవనము ♦ స్వావైరకోటికిఁ తెట్టుగావుతన్.

మంగళము

(శ్రీ) కృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషా

, ముద్రాబున్న

మ ద్వి ర చి త గ్రం థ ము లు

1. కాశీయమర్దనము (సంస్కృతమునహరికథ)
2. కంఠపద్య డిటో
3. పారిహితాశహరిణము డిటో
4. కాశీశతకము (సంస్కృతము)
5. యదార్థరామాయణము (రీతెనుగుహరికథలు)
  - (1) శ్రీరామజననము.
  - (2) నీతాకల్యాణము.
  - (3) పాదుకాపట్టాభిషేకము.
  - (4) శ్రీరామసుగ్రీవమైత్రి.
  - (5) హనుమత్సందేశము.
  - (6) సామూజ్యసిద్ధి.
6. దంభపురప్రహసనము (తెనుగునాటకము)
7. ప్రిస్తావక సంస్కృతాంధ్ర సంగీత పద్యప్రబంధ విశేషములు
8. నవరసతరంగిణి (పేర్కొనబడినకాళిహంసకవిత్వముల లోనివిశేషముల కాంధ్రీకరణము)
9. శ్రీరామచంద్రశతకము (సంస్కృతము)

నాయుధ్వశాసనానుసారము వచ్చినది ముద్రిత
గ్రంథములు.

1. అంబరీషోపాఖ్యానము	హరికథ.	రు. 0 8 0
2. గజేంద్రమోక్షము	డిటో	0 8 0
3. మార్కండేయోపాఖ్యానము	డిటో	0 12 0
4. హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము	డిటో	0 12 0
5. దుక్కిణీకల్యాణము	డిటో	0 12 0
6. పృథ్వీదోపాఖ్యానము	డిటో	0 6 0
7. శ్రీజానకీశపథము	డిటో	1 0 0
8. సావిత్రిోపాఖ్యానము	డిటో	0 12 0
9. భీష్మచరిత్రము	డిటో	0 8 0
10. శ్రీకృష్ణజననము	సంస్కృతము.	0 12 0
11. బాటసారి	తెనుగుకావ్యము.	0
12. నూర్గంటి	డిటో	0
13. పారంగధర	నాటకము.	1
14. తారకము	సంస్కృతము.	0
15. సూర్యనారాయణశతకము		0
16. ముకుంద శివ సత్యవ్రతశతకములు		0

